

Т. В. Філімонова

**Теорія та методика навчання
мистецької освітньої галузі
(музичне мистецтво)
*для змішаного навчання***

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Миколаївський національний університет
імені В.О.Сухомлинського

Т. В. Філімонова

**Теорія та методика навчання
мистецької освітньої галузі
(музичне мистецтво)
*для змішаного навчання***

Навчально-методичний посібник

Миколаїв
Видавець Румянцева Г. В.
2022

УДК 378.016:78:37.018.43(075.8)

ББК 74.480.2я73

Ф 53

РЕЦЕНЗЕНТИ:

КІТ Галина Григорівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ПАВЛИК Олена Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри початкової освіти Криворізького державного педагогічного університету

*Рекомендовано вченою радою
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського
(Протокол № 16 від 02.05.2022 р.)*

Філімонова Т. В.

Ф 53 Теорія та методика навчання мистецької освітньої галузі (музичне мистецтво) для змішаного навчання: навчально-методичний посібник / автор-уклад.: Т. В. Філімонова. – Миколаїв: Видавець Румянцева Г. В., 2022. – 149 с.

ISBN 978-617-729-061-1

Навчально-методичний посібник розкриває теоретико-практичні проблеми теорії та методики навчання мистецької освітньої галузі (музичне мистецтво) для спеціальності 013 Початкова освіта.

Виокремлено загальні положення організації дистанційної форми навчання, запропоновано структуру лекцій, практичних занять, форми та зміст контролю засвоєння практичного та теоретичного матеріалу, список рекомендованої літератури.

У виданні розкрито теоретичні й методичні аспекти теорії та методики навчання мистецької освітньої галузі (музичне мистецтво), підібрано відомості та інформаційні матеріали, якими зможуть скористатись викладачі, педагоги-практики, студенти, а також усі, хто зацікавлений вихованням підростаючого покоління.

УДК 378.016:78:37.018.43(075.8)

ББК 74.480.2я73

© Філімонова Т. В., 2022

ISBN 978-617-729-061-1

© МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
1. Загальні основи дистанційного навчання.....	6
2. Навчальна, робоча програма навчальної дисципліни.....	17
3. Лекційний матеріал.....	55
3.1. Лекція №1. «Музичне мистецтво як засіб всебічного і гармонійного розвитку особистості».....	55
3.2. Лекція №2. «Методика музичного навчання і виховання молодших школярів».....	67
3.3. Лекція №3. «Урок музики - основна форма музичного навчання в початковій школі».....	92
3.4. Лекція №4. «Музична грамота в структурі уроку музики».....	103
3.5. Лекція №5. «Музично-ритмічні рухи та гра на дитячих музичних інструментах у структурі уроку музики НУШ».....	110
4. Завдання до практичних занять.....	117
5. Завдання до самостійної роботи.....	126
6. Завдання до контрольної роботи.....	129
7. Види музичної діяльності молодших школярів.....	132
7.1. Спів на уроці музичного мистецтва.....	132
7.2. Слухання музики.....	135
7.3. Музична грамота.....	137
7.4. Музична діяльність дітей.....	140
7.5. Розвиток творчої активності учнів у різноманітній музичній діяльності.....	144
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	146

ПЕРЕДМОВА

Початкова ланка освіти – фундамент шкільного навчання, адже саме тут закладається основа для формування особистості майбутнього громадянина. Вона покликана забезпечити подальше становлення і різнобічний розвиток особистості дитини, цілеспрямовано виявляти й розвивати її здібності в різних видах діяльності, створити умови для повноцінного засвоєння базового рівня освіти й уміння вчитись.

Початкова школа повинна закласти основи всебічного розвитку дітей через розвиток їхніх здібностей, формування основ загальної й національної культури. Рішення завдань по естетичному вихованню можливо лише шляхом залучення школярів до духовних цінностей свого народу.

Під естетичним вихованням варто розуміти виховання учнів засобами прекрасного в природі, розвиток їхніх почуттів і культурних потреб.

Музика є специфічною формою художнього відбиття дійсності. Основу її змісту становлять різноманітні життєві явища, внутрішній світ людини, відображення явищ природи. Життєвий зміст відтворюється в музиці через художній образ, що багатосторонньо й цілісно впливає на особистість школяра.

Всі предмети естетичного циклу початкової школи спрямовані у своїй основі на систематичний розвиток образного мислення. Тому завдання естетичного виховання полягають у формуванні особливого механізму «розширення» людських почуттів, що опирається на можливості мистецтва й пов'язане з естетичним вихованням у широкому змісті, як вихованням гуманності, людського відношення до навколишнього середовища. Отже, специфіка музики як естетичного явища має значення для визначення спрямованості шкільного навчання в її соціальній обумовленості.

Вивчення дисципліни «Теорія та методика навчання мистецької освітньої галузі (музичне мистецтво)» є важливим розділом професійної підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта».

Мета й завдання предмету впливають з програми вивчення навчальної дисципліни «Теорія та методика навчання мистецької освітньої галузі (музичне мистецтво)», складеною відповідно до освітньо-професійної програми «Початкова освіта» підготовки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальності 013 Початкова освіта.

Студенти повинні придбати навички роботи з літературно-музичним матеріалом, навчитися спостерігати, аналізувати й узагальнювати свій досвід.

Зміст посібника представлений певною структурою. Кожна тема розкрита на основі теоретичного аналізу наукової літератури. Посібник повинен допомогти в здійсненні творчого підходу до викладання музичного мистецтва.

1. Загальні основи дистанційного навчання

Дистанційні (або онлайн) технології є основою для взаємодії суб'єктів освітнього процесу як у змішаному навчанні, так і в дистанційному. В *дистанційному навчанні* опосередкована взаємодія суб'єктів засобами онлайн-технологій є визначальною. Такий вид навчання визначено Законом України «Про освіту» як окрему форму здобуття освіти — дистанційну. *Змішане навчання* є підходом, педагогічною й технологічною моделлю, методикою, що поруч із онлайн-технологіями спирається також і на безпосередню взаємодію між студентами та викладачами в аудиторії.

Просте запровадження технологій у традиційному навчанні може зробити навчальний процес дещо більш адаптованим до вимог сучасності, але принципово не змінить його результативність. Таке навчання можна назвати високотехнологічним.

Розуміння ж змішаного навчання як моделі навчання, що надає студентам певні елементи контролю за вивченням матеріалу та можливості персоналізувати навчання, розкриває значно ширші перспективи.

Основою ефективного застосування змішаного навчання є техно-логічна готовність викладачів, студентів і закладу освіти, а також ґрунтовна методична підготовка кожної дисципліни, вибір оптимальної моделі навчального процесу, проєктування сценарію навчання як послідовності дій та досвіду, що його здобувач отримає впродовж курсу, деталізована підготовка й організація не лише аудиторних занять, а насамперед самостійної роботи студентів. Якісно впроваджене змішане навчання суттєво покращує освітній процес. Технологічні рішення здатні забезпечити доступність матеріалів, можливість постійної підтримки студентів, зручність контролю процесу навчання, автоматизацію

частини роботи викладача. Методичні підходи забезпечують занурення студентів у процес навчання, засвоєння матеріалу, ефективну взаємодію між суб'єктами навчання, персоналізацію навчання.

	
ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ	ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНЕ НАВЧАННЯ
Студенти навчаються частково онлайн і мають елементи контролю над навчальним процесом – коли, де і як вчити матеріал	Студенти використовують сучасні технології, щоб робити ті самі завдання, що і зазвичай, у тому ж університеті, із тим же темпом роботи
Гаджети і девайси використовують для спроби персоналізувати роботу кожного окремого студента	Гаджети і девайси використовують для підтримки традиційної форми роботи на заняттях
Навчання в аудиторіях використовують для надання студенту комплексного досвіду навчання	Заняття в аудиторіях використовують для підвищення рівня традиційного способу викладання

Загальновідомими є ротаційні моделі (серед них і перевернутий клас), гнучка модель, модель самостійного змішування та поглиблена віртуальна модель. Але цей перелік не є єдиним, а класифікація — досить умовна. Важливими є базові підходи до реалізації будь-якої моделі змішаного навчання, а специфіка кожної дисципліни та індивідуальні педагогічні підходи викладача створюють передумови до формування власних ефективних моделей. Тобто відповідь — ні, універсальної моделі немає.

Які фактори впливають на вибір ефективної моделі для конкретного курсу?

Існує кілька потенційно важливих факторів, які можуть змінюватися кожного року і в такий спосіб впливати на сценарій курсу.

Особливості контексту в конкретній ситуації. Скільки студентів у групі? На якому році навчання студенти слухають курс? Яка мінімальна та максимальна тривалість і періодичність занять? Де будуть проходити заняття: в аудиторії, в лабораторії, онлайн?

Загальний контекст. Які очікування є до курсу з боку гаранта програми, кафедри, факультету, університету, професійної спільноти, суспільства?

Природа дисципліни. Навчальна дисципліна більш теоретична, практична чи і те й інше? Які важливі зміни та/або протиріччя мають місце в цій сфері?

Характеристики студентів. Які життєві ситуації є у студентів (працюють, мають дітей, особливі освітні потреби)? З якою мотивацією вони приходять на курс, які в них очікування від курсу? Якому стилю навчання віддають перевагу?

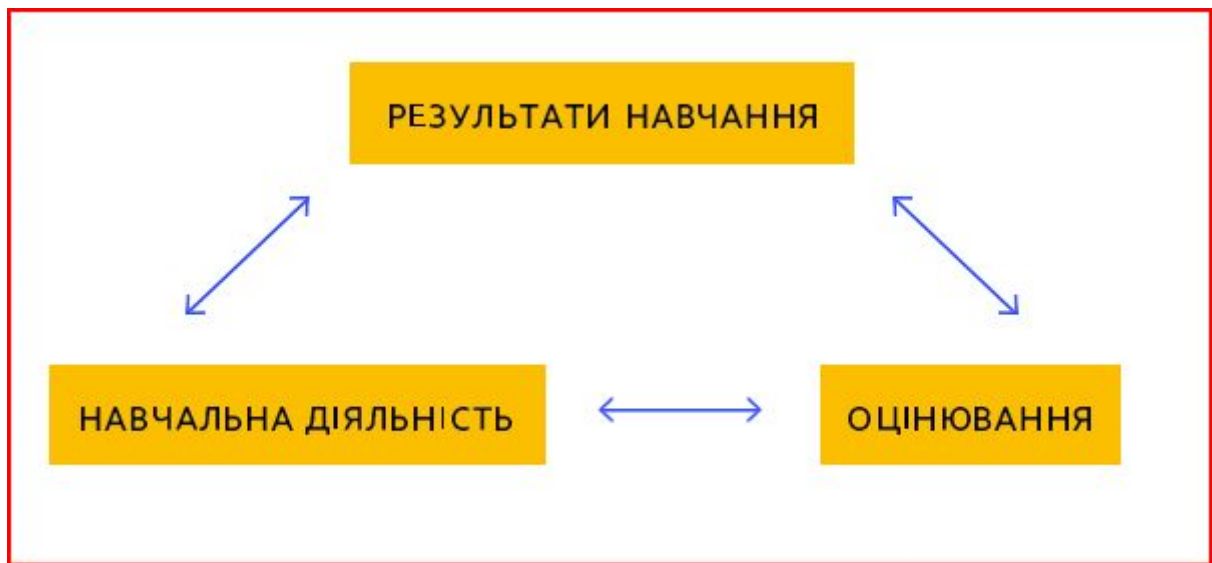
Характеристики викладача. Які переконання має викладач щодо процесу викладання? Як він/вона ставиться до предмету, студентів? Чи він/вона викладає цю дисципліну вперше, повторно? Який досвід має? Які його/її сильні сторони як викладача?

Якісь фактори впливають більше, якісь менше. Втім, завжди корисно переглянути їх до початку планування курсу. Якщо у вас немає певної інформації, але ви вважаєте, що вона може бути важливою, подумайте, як і коли її можна отримати.

Для запровадження ефективної моделі змішаного навчання необхідно підходити до планування всього процесу вивчення дисципліни як до сукупності взаємопов'язаних видів навчальної діяльності студентів. Для цього потрібно мати:

- чітко сформульовані очікувані результати навчання з курсу та розуміння, як вони співвідносяться із цілями освітньої програми;
- розуміння, як ми на різних етапах можемо оцінити прогрес досягнення очікуваних результатів навчання;

- план тем і видів діяльності на весь курс, де кожен елемент має безпосередній зв'язок з очікуваними результатами навчання.

Будь-який курс містить три складові, які мають узгоджуватись між собою. Цей підхід відомий як «конструктивне узгодження». Складові описані нижче.

1. Очікувані результати навчання, які узгоджені з цілями освітньої програми та програмними результатами навчання.
2. Оцінювання, яке перевіряє визначені результати навчання.
3. Усі види діяльності впродовж курсу, які націлені на досягнення результатів навчання.

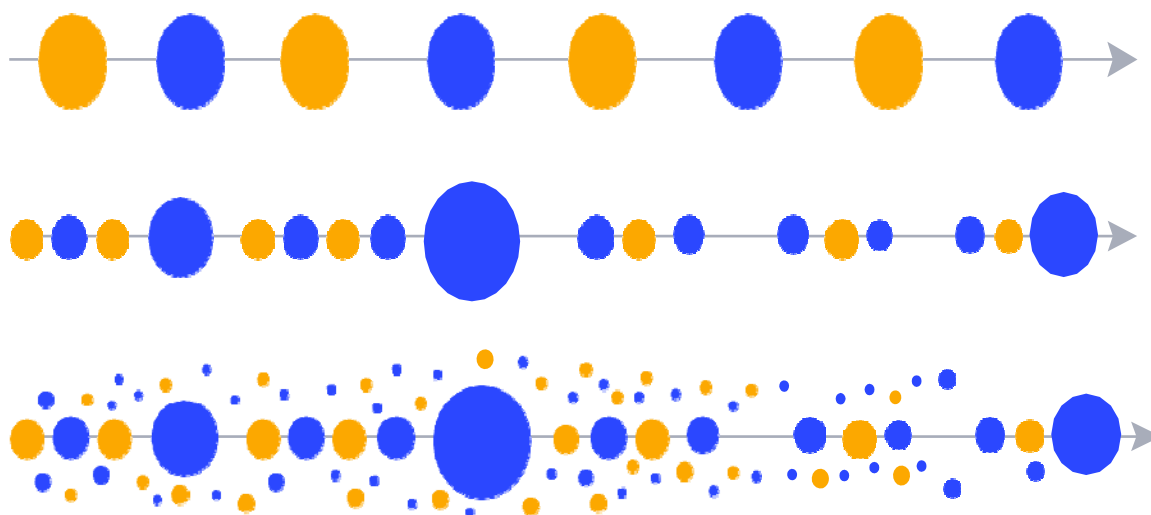
Для проєктування чи адаптації курсу, як теоретичного, так і практичного, пропонуємо використовувати підхід зворотного дизайну. Цей підхід пропонує структурувати навчання студентів, орієнтуючись на оцінювання, яке спеціально розроблене так, щоб продемонструвати, що здобувачі досягли цілей курсу.

Які види діяльності застосовуються у змішаному навчанні?

Важливо враховувати всі види діяльності студентів: і ті, що зазвичай реалізуються в аудиторії, і ті, що виконуються самостійно. При плануванні видів діяльності необхідно трансформувати звичні види занять у форми взаємодії суб'єктів навчання, що можуть здійснюватися синхронно та

асинхронно, а також в організовану самостійну роботу студента. Ми пропонуємо відійти від традиційного розподілу на лекції, семінари, лабораторні, практичні та планувати роботу як набір діяльностей, кожен з яких можна умовно віднести до однієї з двох категорій:

- контактні години — передбачають безпосередню взаємодію учасників навчального процесу між собою в аудиторії;
- онлайн-діяльність — передбачає опосередковану взаємодію учасників навчального процесу між собою та з контентом в аудиторії чи за її межами засобами онлайн-технологій.

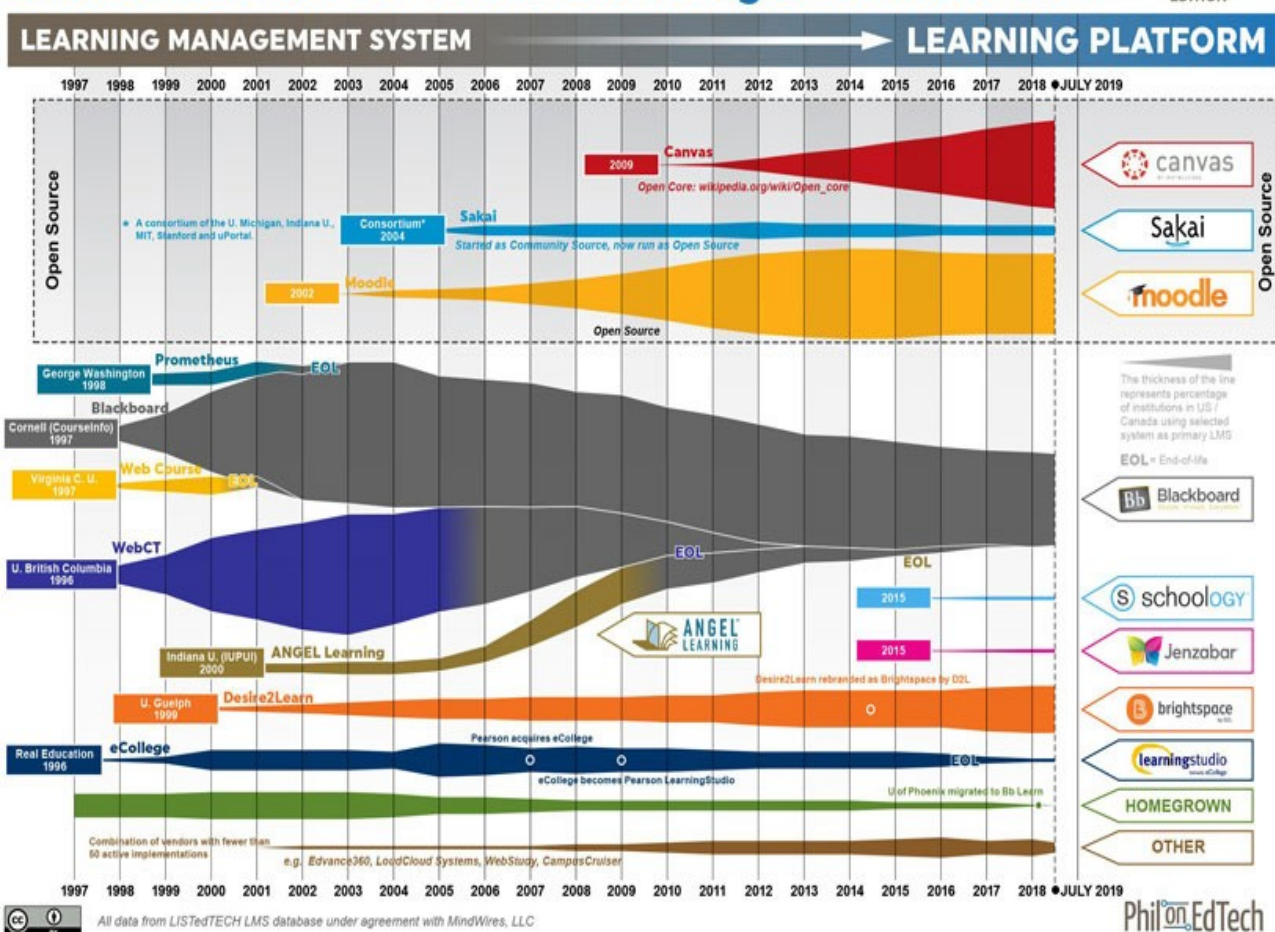
Ваша власна модель може мати унікальний вигляд і комбінувати ці види діяльності.

Рівень деталізації структури дисципліни, ефективність поєднання різних видів діяльності студента за обома категоріями залежить від педагогічної майстерності й досвіду викладача.

Онлайн-діяльність може бути **синхронною** (коли всі на зв'язку одночасно, наприклад, вебінар, відеоконференція тощо) та **асинхронною** (коли кожен учасник процесу виконує діяльність в різний час, наприклад, чат, форум тощо).

LMS Market Share For US & Canadian Higher Ed Institutions

SUMMER 2019 EDITION

Головним завданням викладача у змішаному навчанні є методичне проектування власної дисципліни як послідовності дій та досвіду, що його здобувач отримає впродовж курсу

Ефективне впровадження змішаного навчання передбачає наявність навчальної платформи, інтегрованої з внутрішніми системами обліку та документообігу, які використовуються в закладі освіти.

Що таке навчальна платформа?

Організація змішаного навчання неможлива без використання платформи електронного навчання, що містить систему управління навчанням LMS (з англ.

Learning Management System). За останніми підрахунками, на ринку представлено понад 700 LMS-платформ, які у своїй більшості спеціалізуються на корпоративному навчанні. Деякі з них мають розширені функції, що спрощує перепрофілювання контенту для зовнішньої аудиторії. Окрім комерційних рішень, на ринку є платформи з відкритим кодом (наприклад, Moodle, Sakai, Litmos, Claroline, DotLRN, BrainCert, Open edX, Canvas тощо).

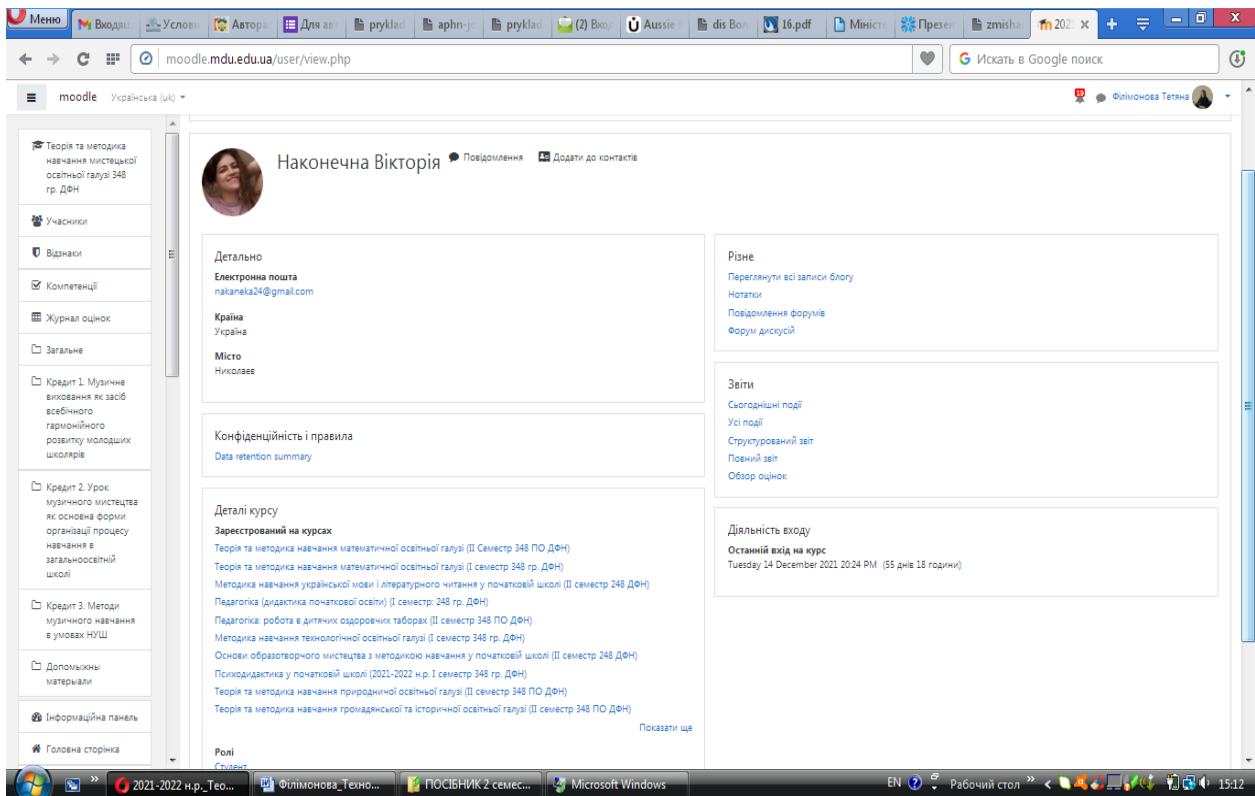

Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського в умовах дистанційного навчання впроваджує як одним з варіантів використання таких методів і технологій саме платформу **Moodle**, яка представляє собою систему керування вмістом сайту, спеціально розроблений для створення якісних online-курсів викладачами.

Платформа Moodle – безкоштовна відкрита система управління дистанційним навчанням. Дозволяє використовувати широкий набір інструментів для освітньої взаємодії викладача, здобувача освіти та адміністрації закладу освіти. Зокрема, дає можливість:

- представляти навчальний матеріал у різних форматах (текст, презентація, відеоматеріал, вебсторінка; заняття як сукупність вебсторінок із можливим проміжним виконанням тестових завдань);
- здійснювати тестування та опитування здобувачів освіти із використанням запитань закритого (множинний вибір правильної відповіді та співставлення) і відкритого типу;
- виконувати завдання здобувачами освіти з можливістю пересилати відповідні файли.

Після того як здобувач освіти пройде процедуру реєстрації в Moodle і налаштує свій обліковий запис: додати аватар (свою фотографію або будь-який інший графічний образ) і дати коротку інформацію про себе (рис.1).

Рис. 1. Сторінка здобувача освіти

Робота в навчальних курсах

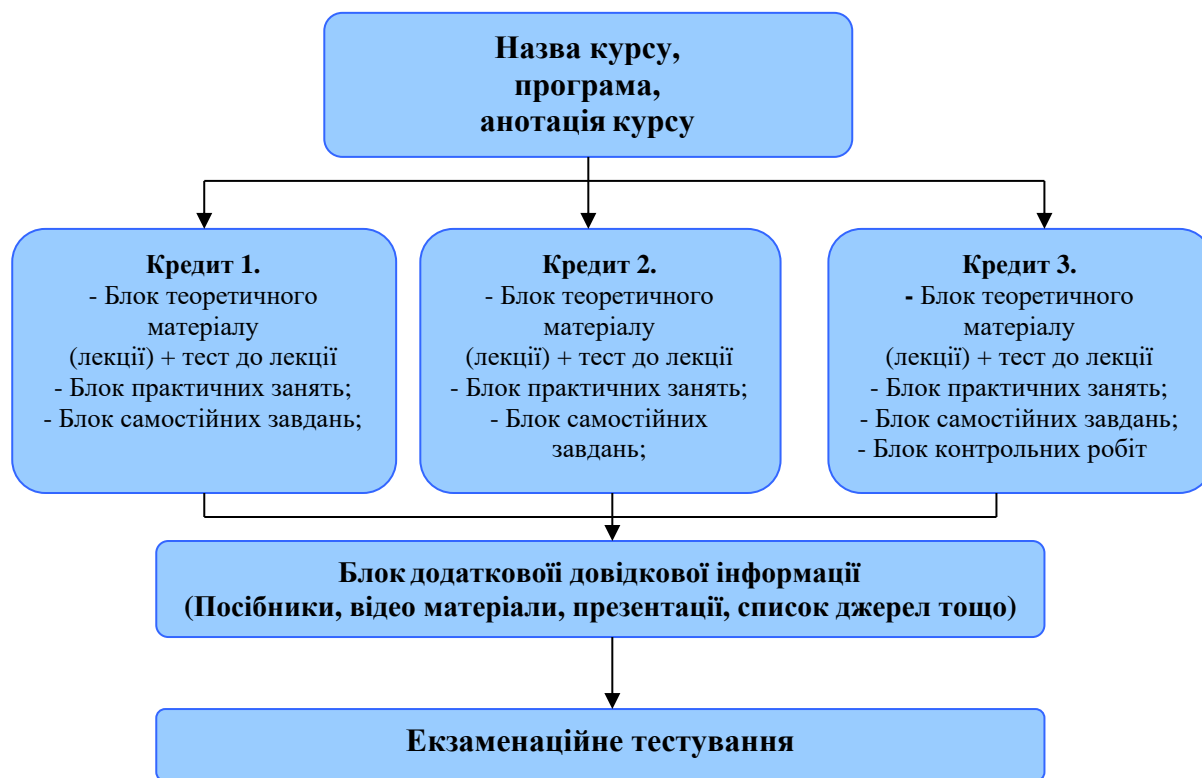
Після ідентифікації користувач потрапляє на свою особисту сторінку. Перелік курсів знаходиться в розділі «Мої курси» в нижній частині сторінки слухача. Напроти назви курсу вказані семестр і форма контролю. Під назвою курсу вказано прізвище викладача, що перевіряє цей курс.

Щоб почати роботу в курсі необхідно обрати із списку потрібний курс. Після оброблення запиту браузер покаже початкову сторінку дистанційного курсу. Зовнішній вигляд курсу може відрізнитись, в залежності від обраного дизайну.

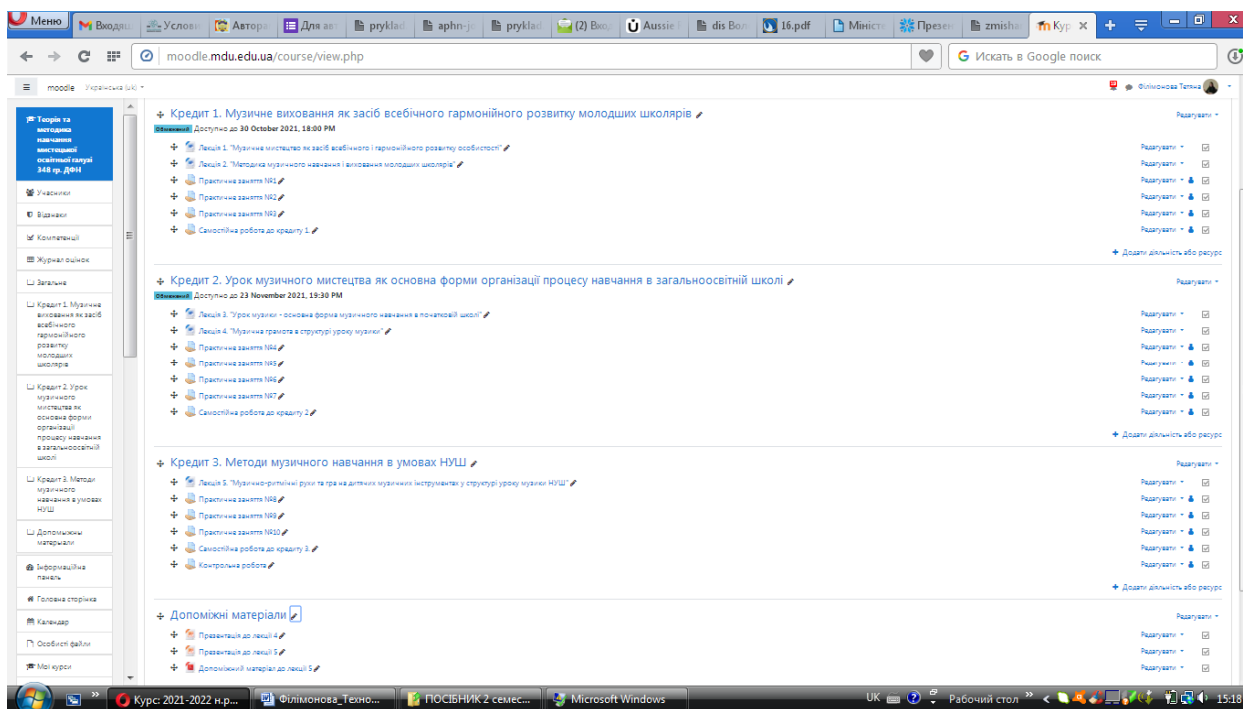
Структура дистанційного курсу в системі Moodle

Стержневою складовою дистанційного навчання є *дистанційні курси* – інформаційні продукти, які створені в електронній формі і є достатніми для навчання за окремими дисциплінами. Тобто, дистанційний курс є не що інше, як специфічний навчально-методичний комплекс дисципліни, розроблений для дистанційної форми навчання.

**Структура дистанційного курсу «Теорія та методика навчання мистецької освітньої галузі»
(музичне мистецтво)**

Рис.2.

**Рис. 3. Приклад сторінки деної форми навчання курсу «Теорія та методика навчання мистецької освітньої галузі»
(музичне мистецтво)**

Лекція. Елемент дистанційного курсу «Лекція» (рис. 3) є основним змістовим модулем дистанційного курсу, який розкриває теоретичний зміст кожної теми за всіма питаннями, що входять до неї відповідно робочої програми. Основний зміст кожної теми викладений коротко й доступно, починаючи з теоретичної частини, визначень, прикладів, таблиць, схем, діаграм, малюнків із подальшим переходом до рекомендацій викладача щодо засвоєння матеріалу дисципліни, висновків по темі.

Крім того, доцільно також подавати додатковий матеріал, який може включати: термінологічний словник ключових понять (категорій) із визначенням їх сутності; нормативні документи або фрагменти з них, які необхідні в процесі вивчення теми; довідкова інформація (таблиці, формули, діаграми, ілюстрації до теоретичних викладок); приклади з господарської діяльності вітчизняних та зарубіжних фірм, аналіз реальних або гіпотетичних економічних ситуацій; питання для самоконтролю засвоєння матеріалу теми; додаткова література для поглибленого вивчення.

Практичні заняття. Елемент курсу «Практичні заняття» має на меті поглиблення практичної підготовки слухача, закріплення навичок у застосуванні теоретичних знань, а також перевірку рівня теоретичної та практичної підготовки. Практичні завдання (задачі) розробляються з кожної теми дисципліни.

Самостійна робота до кредиту. Елемент «Самостійна робота до кредиту» має на меті поглиблення теоретичної та практичної підготовки студента з дисципліни. Тому цей елемент повинен мати у своєму складі тематичний план дисципліни, індивідуальні завдання (задачі) щодо кожної теми курсу, а також методичні рекомендації щодо їх виконання.

Контрольна робота. Елемент дистанційного курсу «Контрольна робота» з навчальної дисципліни має на меті розвиток навиків самостійної роботи з елементами наукового пізнання з однієї сторони та контролю рівня знань студента з другої.

Перелік тем курсових (контрольних) робіт повинен бути затверджений кафедрою.

Екзамен (тестування). Елемент дистанційного курсу «Екзамен (тестування)» має на меті підсумкову перевірку ефективності навчальної роботи з дисципліни.

Тестування складено у двох варіантах по 40 питань в кожному та чотирьох варіантів відповідей (рис. 4.).

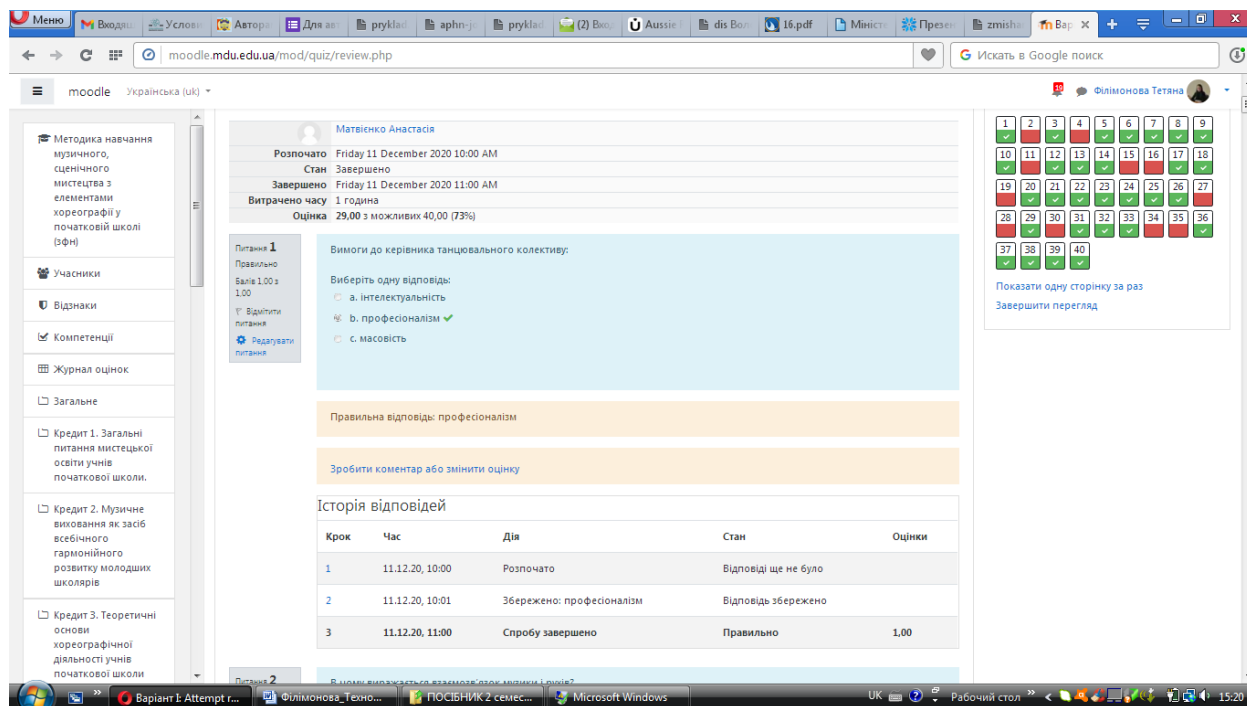

Рис. 4.

2. Навчальна, робоча програма навчальної дисципліни

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**
Кафедра початкової освіти

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор із науково-педагогічної роботи
Кузнецова О. А.
«30» серпня 2022 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ
(МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО)

Ступінь бакалавра
Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітньо-професійна програма: Початкова освіта

Миколаїв – 2021

Програму розроблено та внесено: Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти Філімонова Т.В.

РЕЦЕНЗЕНТ: Колесник Н.Є., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка

Програму схвалено на засіданні кафедри початкової освіти

Протокол від «27» серпня 2021 року № 1

Завідувач кафедри _____ (Якименко С. І.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією факультету педагогічної та соціальної освіти

Протокол від «27» серпня 2021 року № 1

Голова навчально-методичної комісії _____ (Степанова Т. М.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією університету

Протокол від «30» серпня 2021 року № 9

Голова навчально-методичної комісії _____ (Кузнецова О. А.)

Анотація

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Теорія та методика навчання мистецької освітньої галузі» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 013 Початкова освіта за освітньо-професійною програмою «Початкова освіта».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: процес навчання освітньої галузі «Мистецтво».

Міждисциплінарні зв'язки: «Педагогіка (загальна та історія педагогіки, дошкільна)», «Психологія (загальна та вікова, дитяча, педагогічна)».

Метою дисципліни формування всебічно підготовленого спеціаліста, здібного на високому рівні організувати та провести урочну, позакласну та позашкільну музично-естетичну роботу, розвинути у школярів почуття прекрасного в житті та мистецтві; оволодіння сучасними методами організації образотворчої діяльності в початковій школі; розширення знань студентів із теорії мистецтва мовленого слова та вдосконалення виконавської майстерності майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: мистецтво, музика, образотворче мистецтво, музичне мистецтво.

Abstract

The program of study of normative educational discipline "Methods of teaching music, performing arts with elements of choreography" is made according to the educational-professional program of preparation of bachelors of a specialty 013 Primary education under the educational-professional program "Primary education".

The subject of study of the discipline is: the process of learning the educational field "Art".

Interdisciplinary links: "Pedagogy (general and history of pedagogy, preschool)", "Psychology (general and age, children, pedagogical)".

The purpose of the discipline is to form a comprehensively trained specialist, able to organize and conduct high-level, extracurricular and extracurricular musical and aesthetic work, to develop students' sense of beauty in life and art; mastering modern methods of organizing art activities in primary school; expanding students' knowledge of the theory of the art of the spoken word and improving the performing skills of future primary school teachers.

Key words: art, music, fine arts, musical art.

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Теорія та методика навчання мистецької освітньої галузі» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 013 Початкова освіта за освітньо-професійною програмою «Початкова освіта».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: процес навчання освітньої галузі «Мистецтво».

Міждисциплінарні зв'язки: «Педагогіка (загальна та історія педагогіки, дошкільна)», «Психологія (загальна та вікова, дитяча, педагогічна)».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни та очікувані результати

1.1. Мета: формування всебічно підготовленого спеціаліста, здібного на високому рівні організувати та провести урочну, позакласну та позашкільну музично-естетичну роботу, розвинути у школярів почуття прекрасного в житті та мистецтві; розширення знань студентів із теорії мистецтва мовленого слова та вдосконалення виконавської майстерності майбутніх учителів початкової школи.

1.2. Основними **завданнями** вивчення дисципліни є: засвоєння теоретичних та історичних аспектів методики музичного навчання й виховання та їх практичне використання у педагогічній діяльності; розвиток у студентів інтересу і любові до професії вчителя музичного мистецтва; формування у студентів музично-співочої культури; забезпечення необхідною системою знань теорії та методики викладання музичного мистецтва, формування вмінь та навичок ефективного добору методів музичного навчання і виховання учнів; вивчення нових досягнень музичної культури та передового педагогічного досвіду, впровадження кращих з них у навчально-виховний процес; розкриття творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва, сприяти підвищенню їх педагогічної майстерності, прагненню до самостійного мислення пошуку власного стилю роботи.

Програмні результати навчання:

ПРН -5 Знати методичні системи навчання учнів освітніх галузей, визначених Державним стандартом початкової загальної освіти.

ПРН - 8 Вміння володіти методиками вивчення індивідуальних особливостей перебігу пізнавальних процесів учнів та їх врахування в освітньому процесі.

ПРН - 10 Здатність моделювати процес навчання учнів початкової школи з певного предмету: розробляти проекти уроків та / або їх фрагменти, методику роботи над окремими видами завдань.

1. 3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у професійно-педагогічній діяльності у галузі початкової освіти.

I. Загальнопредметні:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у професійно-педагогічній діяльності у галузі початкової освіти.

ЗК-2. Здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування із представниками інших професійних груп різного рівня (*соціальна компетентність*).

ЗК-4. Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, мотивування людей до досягнення спільної мети (*лідерська компетентність*).

ЗК-5. Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості (*підприємницька компетентність*).

ЗК-6. Здатність використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК-7. Здатність спілкуватися державною (за потреби – іншою) мовою усно та письмово.

II. Фахові:

СК-1. Мовно-комунікативна компетентність.

1.1. Здатність забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою.

1.2. Здатність формувати і розвивати мовно-комунікативні уміння та навички учнів.

СК-2. Предметно-методична компетентність.

2.1. Здатність здійснювати аналіз нормативних документів, що регламентують початкову освіту; та реалізовувати на практиці цілі і завдання навчання предмета / освітньої галузі відповідно до Державного стандарту початкової освіти.

2.2. Здатність моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів.

2.3. Здатність формувати і розвивати в учнів ключові та предметні компетентності.

2.4. Здатність здійснювати інтегроване навчання.

2.5. Здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів.

СК-3. Інформаційно-цифрова компетентність.

3.1. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.

3.2. Здатність ефективно використовувати наявні електронні ресурси та цифрові технології в освітньому процесі.

СК-4. Психологічна компетентність.

4.1. Здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та інші індивідуальні особливості учнів.

4.2. Здатність використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, Я-ідентичності.

4.3. Здатність формувати мотивацію учнів та організовувати їхню пізнавальну діяльність.

4.4. Здатність формувати спільноту учнів, у якій кожен буде відчувати себе її частиною.

СК-5. Емоційно-етична компетентність.

5.1. Здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами.

5.2. Здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу.

5.3. Здатність усвідомлювати та поцінювати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі.

5.4. Здатність до ефективного використання виховного потенціалу уроків та інших видів занять; формування навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки, поваги та толерантного ставлення до інших, до попередження та протидії булінгу.

СК-6. Компетентність педагогічного партнерства.

6.1. Здатність до суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно-зорієнтованої) взаємодії з учнями в освітньому процесі.

6.2. Здатність залучати батьків до освітнього процесу на засадах партнерства.

6.3. Здатність працювати в команді із залученими фахівцями, асистентами вчителя для надання додаткової підтримки особам з особливими освітніми потребами.

СК-7. Інклюзивна компетентність.

7.1. Здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища.

7.2. Здатність до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами.

7.3. Здатність забезпечувати в інклюзивному освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

СК-8. Здоров'язбережувальна компетентність.

8.1. Здатність організовувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу.

8.2. Здатність здійснювати профілактично-просвітницьку роботу з учнями та іншими учасниками освітнього процесу щодо безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни.

8.3. Здатність формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя.

8.4. Здатність зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я під час професійної діяльності.

8.5. Надавати домедичну допомогу учасникам освітнього процесу.

СК-9. Проєктувальна компетентність. Здатність проєктувати осередки навчання, виховання і розвитку учнів.

СК-10. Прогностична компетентність.

10.1. Здатність прогнозувати результати освітнього процесу.

10.2. Здатність планувати освітній процес.

СК-11. Організаційна компетентність.

11.1. Здатність організовувати процес навчання, виховання і розвитку учнів.

11.2. Здатність організовувати різні види і форми навчальної та пізнавальної діяльності учнів.

СК-12. Оцінювально-аналітична компетентність.

12.1. Здатність оцінювати результати навчання учнів.

12.2. Здатність аналізувати результати навчання учнів.

12.3. Здатність забезпечувати самооцінювання та взаємооцінювання результатів навчання учнів.

СК-13. Інноваційна компетентність.

13.1. Здатність застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі.

13.2. Здатність використовувати інновації у професійній діяльності.

13.3. Здатність застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності.

СК-14. Здатність до навчання впродовж життя. Здатність визначати умови та ресурси професійного розвитку упродовж життя.

СК-15. Рефлексивна компетентність.

15.1. Здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності і визначати індивідуальні професійні потреби.

15.2. Здатність до рефлексії та коригування освітнього процесу на основі врахування індивідуальних і вікових особливостей, навчальних досягнень здобувачів початкової освіти.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.

Тема 1. Музичне мистецтво як засіб всебічного і гармонійного розвитку особистості.

Тема 2. Педагогічні умови вивчення музичного мистецтва молодшими школярами

Тема 3. Методика музичного навчання і виховання молодших школярів.

Тема 4. Урок музики - основна форма музичного навчання в початковій школі.

Тема 5. Музична грамота в структурі уроку музики.

Тема 6. Структура уроку музичного мистецтва.

Тема 7. Види музичної діяльності учнів на уроці.

Тема 8. Види нестандартних уроків з музичного мистецтва.

Тема 9. Музично-ритмічні рухи та гра на дитячих музичних інструментах у структурі уроку музики НУШ

Тема 10. Інтегрований підхід оновлення змісту музичної освіти.

Тема 11. Інноваційні технології в музичному навчанні 1-4 класів.

3. Рекомендована література

Базова

1. Безбородова Л. А., Алиев Ю. Б. Методика преподавания музыки в общеобразовательных учреждениях: Учеб. пособие для студ. муз. факульт. педвузов. Москва: Академия, 2002. 416 с.

2. Дух В. П. Музыка в 1 класі: посіб. для вчителів початкових класів. Тернопіль: Мальва-ОСО, 2005. 104 с.
3. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі: метод. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 104 с.
4. Єлагіна Л. М. Музыка. Програма і методичні рекомендації до уроків у 1-4 класах: посіб. для вчителя. Харків: Ранок, 2004. 64 с. (Серія «На допомогу вчителю»).
5. Островський В. М., Сидір М. В. Уроки музики. 1-4 класи: посіб. для вчителя. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 60 с.
6. Островський В. М., Сидір М. В. Вчимося музики. 1 клас: посіб. зошит для загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 64 с.
7. Островський В. М., Сидір М. В. Вчимося музики. 2 клас: посіб. зошит для загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 64 с.
8. Островський В. М., Сидір М. В. Вчимося музики. 3 клас: посіб. зошит для загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 72 с.
9. Островський В. М., Сидір М. В. Вчимося музики. 4 клас: посіб. зошит для загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 72 с.
10. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах: навч. посіб. Київ: Либідь, 2001. 272 с.
11. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі: навч.-метод. посібник. 2-ге вид., доп. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 216 с.
12. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі: навч.-метод. посіб. – 2-ге вид., доп. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 272 с.

13. Сухорукова Г.В., Дронова О.О., Голота Н.М., Янцур Л. А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі. Підручник. За заг. ред. Г. В. Сухорукової. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 376с.

Допоміжна

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Почат. шк. – 20017. – № I. – С. 28–55.

2. Дронова О. О. Дитячий малюнок як засіб збагачення педагогічної компетентності батьків // Вісн. Глухів. держ. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. Вип. 2. – Глухів: ГДПУ, 2003. – С. 45–50.

3. Крок за кроком в Україні : Посіб. для батьків дошкільнят та соціальних педагогів / Л. В. Артемова. О. І. Кульчицька, Н. М. Голота, Г. В. Сухо-рукова; Наук. ред. Л. В. Артемової; За заг. ред. С. Чередниченко. – К.: 2003. – 384 с.

4. Попова О. В. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні у ХХ ст. / О. В. Попова. – Х.: 2001. – 255 с.

5. Рудницька О. П. Основи викладання мистецьких дисциплін. Київ. 1998. 183 с.

6. Сім'я в умовах становлення незалежної України (1991—2003 рр.) : Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2003 р. — К.: 2004. — 254 с.

Інформаційні ресурси

1. Букреєва Г. Інтегрований урок з музичного мистецтва, літературного читання та образотворчого мистецтва. URL: <http://www.pedrada.com.ua/article/221-integrovanijurok-z-muzichnogo-mistetstva-literaturnogo-chitannya-ta-obrazotvorchogomistetstva>

2. Інтегрований урок – розробка і застосування уроків URL: <http://poradi.ru/osobistist/26684-integrovanij-urok-rozrobka-i-zastosuvannja.html>

3. Лобова О. Музичне мистецтво : програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: http://old.mon.gov.ua/images/files/navchalni_programu/2012/ukr/08_muz_mustectv.pdf

4. Національна бібліотека України імені В.В. Вернадського URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

5. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського URL: www.dnpb.gov.ua/

6. Бібліотека українських підручників URL: <http://pidruchniki.ws/>

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: іспит

5. Засоби діагностики успішності навчання: опитування, ІНДЗ, мультимедійні презентації, тестування, контрольні роботи.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Факультет педагогічної та соціальної освіти
Кафедра початкової освіти

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор із науково-педагогічної роботи
Кузнецова О. А.
«30» серпня 2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ
(МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО)

Ступінь бакалавра
Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітньо-професійна програма: Початкова освіта

2021–2022 навчальний рік

Розробник:

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти Філімонова Т.В.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри початкової освіти

Протокол № 1 від «27» серпня 2021 р.

Завідувач кафедри _____ (Якименко С. І.)

«27» серпня 2021 р.

Анотація

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Теорія та методика навчання мистецької освітньої галузі» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 013 Початкова освіта за освітньо-професійною програмою «Початкова освіта».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: процес навчання освітньої галузі «Мистецтво».

Міждисциплінарні зв'язки: «Педагогіка (загальна та історія педагогіки, дошкільна)», «Психологія (загальна та вікова, дитяча, педагогічна)».

Метою дисципліни формування всебічно підготовленого спеціаліста, здібного на високому рівні організувати та провести урочну, позакласну та позашкільну музично-естетичну роботу, розвинути у школярів почуття прекрасного в житті та мистецтві; оволодіння сучасними методами організації образотворчої діяльності в початковій школі; розширення знань студентів із теорії мистецтва мовленого слова та вдосконалення виконавської майстерності майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: мистецтво, музика, образотворче мистецтво, музичне мистецтво.

Abstract

The program of study of normative educational discipline "Methods of teaching music, performing arts with elements of choreography" is made according to the educational-professional program of preparation of bachelors of a specialty 013 Primary education under the educational-professional program "Primary education".

The subject of study of the discipline is: the process of learning the educational field "Art".

Interdisciplinary links: "Pedagogy (general and history of pedagogy, preschool)", "Psychology (general and age, children, pedagogical)".

The purpose of the discipline is to form a comprehensively trained specialist, able to organize and conduct high-level, extracurricular and extracurricular musical and aesthetic work, to develop students' sense of beauty in life and art; mastering modern methods of organizing art activities in primary school; expanding students' knowledge of the theory of the art of the spoken word and improving the performing skills of future primary school teachers.

Key words: art, music, fine arts, musical art.

1. Опис навчальної дисципліни

Денна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		<i>денна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка	Обов'язкова
Індивідуальне науково-дослідне завдання – мультимедійна презентація за обраною темою	Спеціальність: 013 Початкова освіта Освітньо-професійна програма: Початкова освіта	Семестр
Загальна кількість годин – 90		6-й
Тижневих годин для денної форми навчання: 6 аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Ступінь: бакалавра	Лекції
		10 год.
		Практичні, семінарські
		20 год.
http://moodle.mdu.edu.ua/my		Самостійна робота
		60 год.
		Вид контролю: іспит

Мова навчання – українська

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для денної форми навчання – 30 год. – аудиторні заняття, 60 год. – самостійна робота (33,3% / 66,7%).

Заочна форма навчання

Найменування показників	Галузь знань, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		<i>денна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка	Обов'язкова
Індивідуальне науково-дослідне завдання – мультимедійна презентація за обраною темою	Спеціальність: 013 Початкова освіта Освітньо-професійна програма: Початкова освіта	Семестр
Загальна кількість годин – 90		6-й
http://moodle.mdu.edu.ua/my	Ступінь: бакалавра	Лекції
		4 год.
		Практичні, семінарські
		6 год.
		Самостійна робота
		80 год.
		Вид контролю: іспит

Мова навчання – українська

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для заочної форми навчання – 10 год. – аудиторні заняття, 80 год. – самостійна робота (11,1% / 88,9%).

Заочна форма навчання
158 СТН

Найменування показників	Галузь знань, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		<i>денна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка	Обов'язкова
Індивідуальне науково-дослідне завдання – мультимедійна презентація за обраною темою	Спеціальність: 013 Початкова освіта Освітньо-професійна програма: Початкова освіта	<i>Семестр</i>
Загальна кількість годин – 90		2-й
		<i>Лекції</i>
		6 год.
		<i>Практичні, семінарські</i>
		6 год.
		<i>Самостійна робота</i>
		78 год.
http://moodle.mdu.edu.ua/my	Ступінь: бакалавра	Вид контролю: іспит

Мова навчання – українська

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: для заочної форми навчання – 12 год. – аудиторні заняття, 78 год. – самостійна робота (13,3% / 86,7%).

2. Мета, завдання навчальної дисципліни та очікувані результати

Мета курсу: формування всебічно підготовленого спеціаліста, здібного на високому рівні організувати та провести урочну, позакласну та позашкільну музично-естетичну роботу, розвинути у школярів почуття прекрасного в житті та мистецтві; розширення знань студентів із теорії мистецтва мовленого слова та вдосконалення виконавської майстерності майбутніх учителів початкової школи.

Завдання курсу: засвоєння теоретичних та історичних аспектів методики музичного навчання й виховання та їх практичне використання у педагогічній діяльності; розвиток у студентів інтересу і любові до професії вчителя музичного мистецтва; формування у студентів музично-співочої культури; забезпечення необхідною системою знань теорії та методики викладання музичного мистецтва, формування вмінь та навичок ефективного добору методів музичного навчання і виховання учнів; вивчення нових досягнень музичної культури та передового педагогічного досвіду, впровадження кращих з них у навчально-виховний процес; розкриття творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва, сприяти підвищенню їх педагогічної майстерності, прагненню до самостійного мислення пошуку власного стилю роботи.

Передумови для вивчення дисципліни: «Педагогіка (загальна та історія педагогіки, дошкільна)», «Психологія (загальна та вікова, дитяча, педагогічна)».

Навчальна дисципліна складається з 3-х кредитів.

Програмні результати навчання:

ПРН -5 Знати методичні системи навчання учнів освітніх галузей, визначених Державним стандартом початкової загальної освіти.

ПРН - 8 Вміння володіти методиками вивчення індивідуальних особливостей перебігу пізнавальних процесів учнів та їх врахування в освітньому процесі.

ПРН - 10 Здатність моделювати процес навчання учнів початкової школи з певного предмету: розробляти проекти уроків та / або їх фрагменти, методику роботи над окремими видами завдань.

1. 3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у професійно-педагогічній діяльності у галузі початкової освіти.

I. Загальнопредметні:

ЗК-2. Здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування із представниками інших професійних груп різного рівня (*соціальна компетентність*).

ЗК-4. Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, мотивування людей до досягнення спільної мети (*лідерська компетентність*).

ЗК-5. Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості (*підприємницька компетентність*).

ЗК-6. Здатність використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК-7. Здатність спілкуватися державною (за потреби – іншою) мовою усно та письмово.

II. Фахові:

СК-1. Мовно-комунікативна компетентність.

1.1. Здатність забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою.

1.2. Здатність формувати і розвивати мовно-комунікативні уміння та навички учнів.

СК-2. Предметно-методична компетентність.

2.1. Здатність здійснювати аналіз нормативних документів, що регламентують початкову освіту; та реалізовувати на практиці цілі і завдання

навчання предмета / освітньої галузі відповідно до Державного стандарту початкової освіти.

2.2. Здатність моделювати зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів.

2.3. Здатність формувати і розвивати в учнів ключові та предметні компетентності.

2.4. Здатність здійснювати інтегроване навчання.

2.5. Здатність добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів.

СК-3. Інформаційно-цифрова компетентність.

3.1. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності.

3.2. Здатність ефективно використовувати наявні електронні ресурси та цифрові технології в освітньому процесі.

СК-4. Психологічна компетентність.

4.1. Здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та інші індивідуальні особливості учнів.

4.2. Здатність використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, Я-ідентичності.

4.3. Здатність формувати мотивацію учнів та організовувати їхню пізнавальну діяльність.

4.4. Здатність формувати спільноту учнів, у якій кожен буде відчувати себе її частиною.

СК-5. Емоційно-етична компетентність.

5.1. Здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами.

5.2. Здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу.

5.3. Здатність усвідомлювати та поцінювати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі.

5.4. Здатність до ефективного використання виховного потенціалу уроків та інших видів занять; формування навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки, поваги та толерантного ставлення до інших, до попередження та протидії булінгу.

СК-6. Компетентність педагогічного партнерства.

6.1. Здатність до суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно-зорієнтованої) взаємодії з учнями в освітньому процесі.

6.2. Здатність залучати батьків до освітнього процесу на засадах партнерства.

6.3. Здатність працювати в команді із залученими фахівцями, асистентами вчителя для надання додаткової підтримки особам з особливими освітніми потребами.

СК-7. Інклюзивна компетентність.

7.1. Здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища.

7.2. Здатність до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами.

7.3. Здатність забезпечувати в інклюзивному освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

СК-8. Здоров'язбережувальна компетентність.

8.1. Здатність організовувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу.

8.2. Здатність здійснювати профілактично-просвітницьку роботу з учнями та іншими учасниками освітнього процесу щодо безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни.

8.3. Здатність формувати в учнів культуру здорового та безпечного життя.

8.4. Здатність зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я під час професійної діяльності.

8.5. Надавати домедичну допомогу учасникам освітнього процесу.

СК-9. Проєктувальна компетентність. Здатність проєктувати осередки навчання, виховання і розвитку учнів.

СК-10. Прогностична компетентність.

10.1. Здатність прогнозувати результати освітнього процесу.

10.2. Здатність планувати освітній процес.

СК-11. Організаційна компетентність.

11.1. Здатність організовувати процес навчання, виховання і розвитку учнів.

11.2. Здатність організовувати різні види і форми навчальної та пізнавальної діяльності учнів.

СК-12. Оцінювально-аналітична компетентність.

12.1. Здатність оцінювати результати навчання учнів.

12.2. Здатність аналізувати результати навчання учнів.

12.3. Здатність забезпечувати самооцінювання та взаємооцінювання результатів навчання учнів.

СК-13. Інноваційна компетентність.

13.1. Здатність застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі.

13.2. Здатність використовувати інновації у професійній діяльності.

13.3. Здатність застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності.

СК-14. Здатність до навчання впродовж життя. Здатність визначати умови та ресурси професійного розвитку упродовж життя.

СК-15. Рефлексивна компетентність.

15.1. Здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності і визначати індивідуальні професійні потреби.

15.2. Здатність до рефлексії та коригування освітнього процесу на основі врахування індивідуальних і вікових особливостей, навчальних досягнень здобувачів початкової освіти.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Музичне мистецтво як засіб всебічного і гармонійного розвитку особистості.

Тема 2. Педагогічні умови вивчення музичного мистецтва молодшими школярами

Тема 3. Методика музичного навчання і виховання молодших школярів.

Тема 4. Урок музики - основна форма музичного навчання в початковій школі.

Тема 5. Музична грамота в структурі уроку музики.

Тема 6. Структура уроку музичного мистецтва.

Тема 7. Види музичної діяльності учнів на уроці.

Тема 8. Види нестандартних уроків з музичного мистецтва.

Тема 9. Музично-ритмічні рухи та гра на дитячих музичних інструментах у структурі уроку музики НУШ

Тема 10. Інтегрований підхід оновлення змісту музичної освіти.

Тема 11. Інноваційні технології в музичному навчанні 1-4 класів.

Програма навчальної дисципліни

Кредит 1. Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів

Тема 1. Музичне мистецтво як засіб всебічного і гармонійного розвитку особистості.

Виховне значення музики як виду мистецтва. Принципи і методи музичного виховання. Основні завдання методики музичного виховання.

Тема 2. Педагогічні умови вивчення музичного мистецтва молодшими школярами Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів. Музика як мистецтво. Мета, завдання, принципи музичного виховання молодших школярів. Музичне виховання в Україні.

Музичне мистецтво як навчальний предмет. Принципи музичного навчання на сучасному етапі розвитку загальноосвітньої школи(загальнодидактичні і специфічні).

Тема 3. Методика музичного навчання і виховання молодших школярів.

Теоретичні основи музичної діяльності учнів. Організація музичної діяльності. Методика навчання, формування вокально-хорових та музично-ритмічних навичок. Роль учителя музичного мистецтва в музичному вихованні учнів початкової школи.

Кредит 2. Урок музичного мистецтва як основна форми організації процесу навчання в загальноосвітній школі

Тема 4. Урок музики - основна форма музичного навчання в початковій школі.

Особливості уроку музичного мистецтва. Структура та драматургія уроку музичного мистецтва. Цілісна організація уроку музики. Види музичної діяльності на уроках і їх взаємозв'язок. Типи уроків. Урок музики в початкових класах. Хоровий спів на уроках музики та в позакласній музично-виховній роботі. Музична грамотність. Музична творчість. Музично-дидактичні ігри. Гра на дитячих музичних інструментах. Позакласна музична робота. Слухання музики. Планування занять з музичного виховання. План-конспект уроку музики. Кабінет музики в школі. Скарбниця українського музичного мистецтва.

Тема 5. Музична грамота в структурі уроку музики.

Музична грамота як вид діяльності . Форми і методи навчання музичної грамоти. Набуття учнями відомостей з музичної грамоти в процесі музичної діяльності.

Тема 6. Структура уроку музичного мистецтва.

Урок музики – основна форма організації навчання. Взаємозв'язок видів музичної діяльності та інші особливості структури уроку. Доцільність комплексної структури уроку. Напрямки і забезпечення взаємозв'язку компонентів уроку. Програми за тематичними принципами. Навчальний

матеріал. Розробка завдань уроку музики. Єдність морального і естетичного виховання в початкових класах. Подібність і відмінність уроку музики з уроками інших предметів. Розвиток музичних здібностей молодших школярів на уроках музики. Індивідуальний та диференційований підхід до учнів. Сучасні вимоги до уроку в початкових класах. Міжпредметні зв'язки уроку музики з іншими уроками в початкових класах.

Тема 7. Види музичної діяльності учнів на уроці.

Музичне сприймання - сновний вид діяльності на уроках музичного мистецтва. Структура музичного сприймання та етапи його формування. Типи музичного сприймання. Особливості музичного сприймання школярів. Педагогічні умови формування музичного сприймання. Методика проведення художньо-педагогічного аналізу музичних творів на уроках музичного мистецтва. Вимоги до його проведення. Особливості співацького розвитку учнів різного віку. Режим та охорона дитячого голосу. Методика формування вокально-хорових вмінь та навичок на уроці музичного мистецтва. Особливості розпівування на уроці музичного мистецтва. Методи навчання співу в системі загальноосвітньої школи. Методика розучування пісні. Характеристика/Музично-ритмічні рухи на уроках музичного мистецтва. Значення та мета музично-ритмічних рухів на уроках музичного мистецтва. Внесок Е. Жак-Далькроза, К. Орфа, В. Верховинця в систему музично-ритмічного виховання особистості. Види музично-ритмічної діяльності на уроках музичного мистецтва. Методика проведення музично-ритмічного виховання на уроках музичного мистецтва. Інструментальне музикування на уроках музичного мистецтва. Значення та мета елементарного музикування в системі загальної мистецької освіти. Ідеї К. Орфа щодо елементарного музикування. Характеристика музичних інструментів оркестру дитячих інструментів. Історія виникнення музичних інструментів. Методика використання дитячих музичних інструментів в урочний та позаурочний час. Творчий компонент в процесі елементарного музикування на музичних інструментах.

Тема 8. Види нестандартних уроків з музичного мистецтва.

Планування та розробка нестандартних уроків. Урок-конференція; урок – диспут; усний - журнал; урок – віртуальна подорож; урок - майстер клас; урок – аукціон; урок театральний майданчик; урок-мистецьке лото

Кредит 3. Методи музичного навчання в умовах НУШ

Тема 9. Музично-ритмічні рухи та гра на дитячих музичних інструментах у структурі уроку музики НУШ

Музично-ритмічна діяльність у структурі уроку музики. Гра на дитячих музичних інструментах. Класифікація дитячих музичних інструментів. Правила зберігання і користування інструментами.

Тема 10. Інтегрований підхід оновлення змісту музичної освіти.

Умови реалізації завдань мистецької освітньої галузі, дотримання інтегративного підходу у навчанні. Значення інтегрованого підходу (у вузькому) через узгодження програмового змісту в межах галузі між різними навчальними предметами (за умови автономного викладання «Музичне мистецтво», (у широкому) через узгодження предметів мистецької освітньої галузі із змістом інших освітніх галузей (наприклад, сприймання музичного твору, мультфільму тощо на заняттях з вивчення мови), за умови дидактичної доцільності і коректності використання того чи іншого матеріалу. Практичні методи опанування мистецтва школярами. Компоненти змісту музичної освіти. Музичні знання, музичні уміння, досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісні відносини.

Тема 11. Інноваційні технології в музичному навчанні 1-4 класів.

Діалогічні форми роботи відповідно інноваційних технологіях навчання засобами музичного мистецтва. Метод «Ланцюжок», «Мікрофон», «Коло ідей», «Рольові ігри» Методи для початкової школи «Знайди свій музичний інструмент», «Я актор», «Я композитор», «Малюємо портрети». Методи для підлітків «Музичне коло», «Мистецький волейбол».

3. Структура навчальної дисципліни

Денна форма навчання

Назви кредитів і тем	Кількість годин					
	Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
Кредит 1. Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів						
Тема 1. Музичне мистецтво як засіб всебічного і гармонійного розвитку особистості.	10	2	2			6
Тема 2. Педагогічні умови вивчення музичного мистецтва молодшими школярами	10	-	2			8
Тема 3. Методика музичного навчання і виховання молодших школярів.	10	2	2			6
Всього за кредит 1	30	4	6			20
Кредит 2. Урок музичного мистецтва як основна форми організації процесу навчання в загальноосвітній школі						
Тема 4. Урок музики - основна форма музичного навчання в початковій школі.	6	2	-			4
Тема 5. Музична грамота в структурі уроку музики.	6	2	2			2
Тема 6. Структура уроку музичного мистецтва.	6	-	2			4
Тема 7. Види музичної діяльності учнів на уроці.	6	-	2			4
Тема 8. Види нестандартних уроків з музичного мистецтва.	6	-	2			4
Всього за кредит 2	30	4	8			18
Кредит 3. Методи музичного навчання в умовах НУШ						
Тема 9. Музично-ритмічні рухи та гра на дитячих музичних інструментах у структурі уроку музики НУШ	10	2	2			6
Тема 10. Інтегрований підхід оновлення змісту музичної освіти.	10	-	2			8
Тема 11. Інноваційні технології в музичному навчанні 1-4 класів.	10	-	2			8
Всього за кредит 3	30	2	6			22
Усього годин:	90	10	20			60

Заочна форма навчання

Назви кредитів і тем	Кількість годин					
	Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
Кредит 1. Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів						
Тема 1. Музичне мистецтво як засіб всебічного і гармонійного розвитку особистості.	10	2	-			8

Тема 2. Педагогічні умови вивчення музичного мистецтва молодшими школярами	10	-	-			10
Тема 3. Методика музичного навчання і виховання молодших школярів.	10	-	2			8
Всього за кредит 1	30	2	2			26
Кредит 2. Урок музичного мистецтва як основна форми організації процесу навчання в загальноосвітній школі						
Тема 4. Урок музики - основна форма музичного навчання в початковій школі.	6	2	-			4
Тема 5. Музична грамота в структурі уроку музики.	6	-	-			6
Тема 6. Структура уроку музичного мистецтва.	6	-	2			4
Тема 7. Види музичної діяльності учнів на уроці.	6	-	-			6
Тема 8. Види нестандартних уроків з музичного мистецтва.	6	-	-			6
Всього за кредит 2	30	2	2			26
Кредит 3. Методи музичного навчання в умовах НУШ						
Тема 9. Музично-ритмічні рухи та гра на дитячих музичних інструментах у структурі уроку музики НУШ	10	-	-			10
Тема 10. Інтегрований підхід оновлення змісту музичної освіти.	10	-	2			8
Тема 11. Інноваційні технології в музичному навчанні 1-4 класів.	10	-	-			10
Всього за кредит 3	30	0	2			28
Усього годин:	90	4	6			80

Заочна форма навчання

158 СТН

Назви кредитів і тем	Кількість годин					
	Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7
Кредит 1. Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів						
Тема 1. Музичне мистецтво як засіб всебічного і гармонійного розвитку особистості.	10	2	-			8
Тема 2. Педагогічні умови вивчення музичного мистецтва молодшими школярами	10	-	-			10
Тема 3. Методика музичного навчання і виховання молодших школярів.	10	-	2			8
Всього за кредит 1	30	2	2			26
Кредит 2. Урок музичного мистецтва як основна форми організації процесу навчання в загальноосвітній школі						
Тема 4. Урок музики - основна форма музичного навчання в початковій школі.	6	2	-			4
Тема 5. Музична грамота в структурі уроку музики.	6	-	-			6
Тема 6. Структура уроку музичного мистецтва.	6	-	2			4
Тема 7. Види музичної діяльності учнів на уроці.	6	-	-			6

Тема 8. Види нестандартних уроків з музичного мистецтва.	6	-	-			6
Всього за кредит 2	30	2	2			26
Кредит 3. Методи музичного навчання в умовах НУШ						
Тема 9. Музично-ритмічні рухи та гра на дитячих музичних інструментах у структурі уроку музики НУШ	10	2	-			8
Тема 10. Інтегрований підхід оновлення змісту музичної освіти.	10	-	2			8
Тема 11. Інноваційні технології в музичному навчанні 1-4 класів.	10	-	-			10
Всього за кредит 3	30	2	2			26
Усього годин:	90	6	6			78

4. Теми лекційних занять

Денна форма навчання

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів		
1.	Тема 1. Музичне мистецтво як засіб всебічного і гармонійного розвитку особистості.	2
2	Тема 3. Методика музичного навчання і виховання молодших школярів.	2
Кредит 2. Урок музичного мистецтва як основна форми організації процесу навчання в загальноосвітній школі		
3	Тема 4. Урок музики - основна форма музичного навчання в початковій школі.	2
4.	Тема 5. Музична грамота в структурі уроку музики.	2
Кредит 3. Методи музичного навчання в умовах НУШ		
5	Тема 9. Музично-ритмічні рухи та гра на дитячих музичних інструментах у структурі уроку музики НУШ.	2
Всього:		10

Заочна форма навчання

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів		
1.	Тема 1. Музичне мистецтво як засіб всебічного і гармонійного розвитку особистості.	2
Кредит 2. Урок музичного мистецтва як основна форми організації процесу навчання в загальноосвітній школі		
2	Тема 4. Урок музики - основна форма музичного навчання в початковій школі.	2
Всього:		4

Заочна форма навчання

158 СТН

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів		
1.	Тема 1. Музичне мистецтво як засіб всебічного і гармонійного розвитку особистості.	2
Кредит 2. Урок музичного мистецтва як основна форми організації процесу навчання в загальноосвітній школі		
2	Тема 4. Урок музики - основна форма музичного навчання в початковій школі.	2
Кредит 3. Методи музичного навчання в умовах НУШ		
3	Тема 9. Музично-ритмічні рухи та гра на дитячих музичних інструментах у структурі уроку музики НУШ	2
Всього:		6

5. Теми практичних занять

Денна форма навчання

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів		
1	Тема 1. Музичне мистецтво як засіб всебічного і гармонійного розвитку особистості.	2
2.	Тема 2. Педагогічні умови вивчення музичного мистецтва молодшими школярами	2
3	Тема 3. Методика музичного навчання і виховання молодших школярів.	2
Кредит 2. Урок музичного мистецтва як основна форми організації процесу навчання в загальноосвітній школі		
4	Тема 5. Музична грамота в структурі уроку музики.	2
5.	Тема 6. Структура уроку музичного мистецтва.	2
6.	Тема 7. Види музичної діяльності учнів на уроці.	2
7.	Тема 8. Види нестандартних уроків з музичного мистецтва.	2
Кредит 3. Методи музичного навчання в умовах НУШ		
8	Тема 9. Музично-ритмічні рухи та гра на дитячих музичних інструментах у структурі уроку музики НУШ	2
9	Тема 10. Інтегрований підхід оновлення змісту музичної освіти.	2
10.	Тема 11. Інноваційні технології в музичному навчанні 1-4 класів.	2
Всього:		20 год.

Заочна форма навчання

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів		

1	Тема 3. Методика музичного навчання і виховання молодших школярів.	2
Кредит 2. Урок музичного мистецтва як основна форми організації процесу навчання в загальноосвітній школі		
2.	Тема 6. Структура уроку музичного мистецтва.	2
Кредит 3. Методи музичного навчання в умовах НУШ		
3	Тема 10. Інтегрований підхід оновлення змісту музичної освіти.	2
Всього:		6 год.

Заочна форма навчання

158 СТН

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів		
1	Тема 3. Методика музичного навчання і виховання молодших школярів.	2
Кредит 2. Урок музичного мистецтва як основна форми організації процесу навчання в загальноосвітній школі		
2.	Тема 6. Структура уроку музичного мистецтва.	2
Кредит 3. Методи музичного навчання в умовах НУШ		
3	Тема 10. Інтегрований підхід оновлення змісту музичної освіти.	2
Всього:		6 год.

6. Лабораторні заняття

Робочим планом не передбачено

7. Самостійна робота

Денна форма навчання

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів		
1	Тема 1. Музичне мистецтво як засіб всебічного і гармонійного розвитку особистості.	6
2.	Тема 2. Педагогічні умови вивчення музичного мистецтва молодшими школярами	8
3.	Тема 3. Методика музичного навчання і виховання молодших школярів.	6
Кредит 2. Урок музичного мистецтва як основна форми організації процесу навчання в загальноосвітній школі		
4.	Тема 4. Урок музики - основна форма музичного навчання в початковій школі.	4
5.	Тема 5. Музична грамота в структурі уроку музики.	2
6.	Тема 6. Структура уроку музичного мистецтва.	4
7.	Тема 7. Види музичної діяльності учнів на уроці.	4
8	Тема 8. Види нестандартних уроків з музичного мистецтва.	4

Кредит 3. Методи музичного навчання в умовах НУШ		
9	Тема 8. Музично-ритмічні рухи та гра на дитячих музичних інструментах у структурі уроку музики НУШ	6
10	Тема 9. Інтегрований підхід оновлення змісту музичної освіти.	8
11.	Тема 10. Інноваційні технології в музичному навчанні 1-4 класів.	8
		Всього: 60 год.

Заочна форма навчання

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів		
1	Тема 1. Музичне мистецтво як засіб всебічного і гармонійного розвитку особистості.	8
2.	Тема 2. Педагогічні умови вивчення музичного мистецтва молодшими школярами	10
3.	Тема 3. Методика музичного навчання і виховання молодших школярів.	8
Кредит 2. Урок музичного мистецтва як основна форми організації процесу навчання в загальноосвітній школі		
4.	Тема 4. Урок музики - основна форма музичного навчання в початковій школі.	4
5.	Тема 5. Музична грамота в структурі уроку музики.	6
6.	Тема 6. Структура уроку музичного мистецтва.	4
7.	Тема 7. Види музичної діяльності учнів на уроці.	6
8	Тема 8. Види нестандартних уроків з музичного мистецтва.	6
Кредит 3. Методи музичного навчання в умовах НУШ		
9	Тема 8. Музично-ритмічні рухи та гра на дитячих музичних інструментах у структурі уроку музики НУШ	10
10	Тема 9. Інтегрований підхід оновлення змісту музичної освіти.	8
11.	Тема 10. Інноваційні технології в музичному навчанні 1-4 класів.	10
		Всього: 80 год.

Заочна форма навчання

158 СТН

№ п/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів		
1	Тема 1. Музичне мистецтво як засіб всебічного і гармонійного розвитку особистості.	8
2.	Тема 2. Педагогічні умови вивчення музичного мистецтва молодшими школярами	10
3.	Тема 3. Методика музичного навчання і виховання молодших школярів.	8
Кредит 2. Урок музичного мистецтва як основна форми організації процесу навчання в загальноосвітній школі		
4.	Тема 4. Урок музики - основна форма музичного навчання в початковій школі.	4

5.	Тема 5. Музична грамота в структурі уроку музики.	6
6.	Тема 6. Структура уроку музичного мистецтва.	4
7.	Тема 7. Види музичної діяльності учнів на уроці.	6
8.	Тема 8. Види нестандартних уроків з музичного мистецтва.	6
Кредит 3. Методи музичного навчання в умовах НУШ		
9.	Тема 8. Музично-ритмічні рухи та гра на дитячих музичних інструментах у структурі уроку музики НУШ	8
10.	Тема 9. Інтегрований підхід оновлення змісту музичної освіти.	8
11.	Тема 10. Інноваційні технології в музичному навчанні 1-4 класів.	10
	Всього:	78 год.

8. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

1. Засоби музичної виразності. Мелодія, гармонія, лад, метроритм, динаміка, штрихи, темп.
2. Звук та його природа. Висота звуку, тривалість. Нотний стан. Скрипковий та басовий ключ. Розташування нот на нотоносці. Паузи. Знаки продовження тривалостей. Синкопа.
3. Музичний розмір, такт, тактування. Відтворення ритмічного малюнку. Сольфеджування.
4. Динаміка, темп, штрихи та їх значення у створенні художнього образу. Вправи.
5. Лад. Поняття про мажор і мінор. Тональність, основні ступені ладу. Т. S. D.
6. Тон і півтон. Інтервали. Основні прийоми диригування.
7. Методика навчання діафрагмально-реберного дихання. Вправи для дихальної гімнастики. Вокалізи.
8. Методика навчання співу. Співоча постава, діапазон. Спів пісень та вправ.
9. Методика розучування вокально - хорового репертуару. Вокально - хорові навички.
10. Методика проведення занять в I класі.
11. Методика проведення занять в II класі.
12. Методика проведення занять в III класі.
13. Методика проведення занять в IV класі.

9. Форми роботи та критерії оцінювання

Зміст курсу поділений на 6 кредитів. Кожний кредит включає в себе лекції, семінарські заняття, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу даної частини курсу.

Рейтинговий контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

ОЦІНКА ЄКТС	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік
A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Форми поточного та підсумкового контролю. Комплексна діагностика знань, умінь і навичок студентів із дисципліни здійснюється на основі результатів проведення поточного й підсумкового контролю знань (КР). Поточне оцінювання (індивідуальне, групове і фронтальне опитування, самостійна робота, самоконтроль). Завданням поточного контролю є систематична перевірка розуміння й засвоєння програмового матеріалу, уміння самостійно опрацювати тексти, написання і захист реферативних робіт, створення мультимедійних презентацій, здатності публічно чи письмово представляти певний матеріал.

Завданням підсумкового контролю є перевірка глибини засвоєння студентом програмового матеріалу.

Критерії оцінювання відповідей на студентів на семінарських заняттях

Враховується:

1. Рівень осмислення навчального матеріалу;
2. Рівень сформованості аналітичних умінь і концептуальних підходів;
3. Повнота розкриття питання, логіка викладу, культура мовлення;

4. Використання додаткової літератури;
5. Порівняння, зв'язок із практикою, висновки.

Бали	Критерії оцінювання
"Відмінно" – 5	Досконале знання та розуміння понятійного апарату з тієї чи іншої теми, вільне оперування різноманітними класифікаціями. Відповідь на поставлені питання повна, насичена глибокими та розгорнутими судженнями. Викладений матеріал має доказовий, логічний і послідовний характер. Студент володіє способами концентрованого викладу матеріалу. Демонструє творче застосування знань при переформатуванні запитання. У відповіді майже не трапляються мовленнєві помилки.
"Добре" – 4	Відповідь майже повна, має усвідомлений та достатньо розгорнутий характер. Понятійна основа базується на обраній класифікації. Відповідь структурована, проте наявні окремі помилки у послідовності викладу. Недостатньо вираженою та аргументованою є доказова база. Студент вільно оперує знаннями, може застосовувати їх у новій навчальній ситуації. У відповіді трапляються окремі мовленнєві помилки.
"Задовільно" – 3	Відповідь неповна, фрагментарна. Знання мають недостатньо стійкий та послідовний характер. Вони застосовуються переважно для виконання завдань репродуктивного характеру. У відповідях відсутні посилання на фундаментальні дослідження з певної проблеми. Відповідь має формальний характер, відсутня чіткість, структурованість. Студент використовує лише окремі знання у новій навчальній ситуації. У відповіді наявні фактичні та мовленнєві помилки.
"Незадовільно" – 2	Студент неспроможний відтворити інформацію у певній послідовності. Оперує лише загальними фразами. Відтворює лише окремі фрагменти, називає лише розрізнені факти, дає відповідь у формі висловлювання (судження). Наявні грубі фактичні та мовленнєві помилки.

Розподіл балів, які отримують студенти

Кількість балів у кінці 8 семестру повинна складати від 150 до 300 балів (за 3 кредити), тобто сума балів за виконання усіх завдань.

Відповідний розподіл балів, які отримують студенти за 3 крд.

Поточне тестування та самостійна робота										Накопич у-вальні бали/	Іспит	Сума	
Кред 1			Кред 2				Кред 3						
	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10			
Практичні заняття	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	300 / 3 = 100 * 0,6 = 60	40	100
Самостійна робота (включно контр. роб.)	70			60				50					
								КР - 20					
Усього	100			100				100			60	40	100

*Примітка. Коефіцієнт для іспиту – 0,6. Іспит оцінюється в 40 б.

10. Засоби діагностики

Засобами діагностики та методами демонстрування результатів навчання є: індивідуальне, групове і фронтальне опитування, письмові контрольні роботи, тестовий контроль. Самостійна робота перевіряється шляхом написання реферативних робіт, створення мультимедійних презентацій.

11. Методи навчання

Усний виклад матеріалу, наукова розповідь, спрямована на аналіз фактичного матеріалу; пояснення – вербальний метод навчання, за допомогою якого розкривається сутність певного явища, закону, процесу; проблемне навчання, робота з підручником та додатковими джерелами, порівняльний аналіз; ілюстрація – метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у їх символічному зображенні (малюнки, схеми, графіки).

12. Рекомендована література

Базова

1. Безбородова Л. А., Алиев Ю. Б. Методика преподавания музыки в общеобразовательных учреждениях: Учеб. пособие для студ. муз. факульт. педвузов. Москва: Академия, 2002. 416 с.
2. Дух В. П. Музыка в 1 класі: посіб. для вчителів початкових класів. Тернопіль: Мальва-ОСО, 2005. 104 с.
3. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі: метод. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. 104 с.
4. Єлагіна Л. М. Музыка. Програма і методичні рекомендації до уроків у 1-4 класах: посіб. для вчителя. Харків: Ранок, 2004. 64 с. (Серія «На допомогу вчителю»).
5. Островський В. М., Сидір М. В. Уроки музики. 1-4 класи: посіб. для вчителя. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 60 с.
6. Островський В. М., Сидір М. В. Вчимося музики. 1 клас: посіб. зошит для загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 64 с.

7. Островський В. М., Сидір М. В. Вчимося музики. 2 клас: посіб. зошит для загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 64 с.

8. Островський В. М., Сидір М. В. Вчимося музики. 3 клас: посіб. зошит для загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 72 с.

9. Островський В. М., Сидір М. В. Вчимося музики. 4 клас: посіб. зошит для загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. 72 с.

10. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах: навч. посіб. Київ: Либідь, 2001. 272 с.

11. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі: навч.-метод. посібник. 2-ге вид., доп. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 216 с.

12. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі: навч.-метод. посіб. – 2-ге вид., доп. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 272 с.

13. Сухорукова Г.В., Дронова О.О., Голота Н.М., Янцур Л. А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі. Підручник. За заг. ред. Г. В. Сухорукової. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 376с.

Допоміжна

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Почат. шк. – 20017. – № І. – С. 28–55.

2. Дронова О. О. Дитячий малюнок як засіб збагачення педагогічної компетентності батьків // Вісн. Глухів. держ. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. Вип. 2. – Глухів: ГДПУ, 2003. – С. 45–50.

3. Крок за кроком в Україні : Посіб. для батьків дошкільнят та соціальних педагогів / Л. В. Артемова. О. І. Кульчицька, Н. М. Голота, Г. В. Сухорукова;

Наук. ред. Л. В. Артемової; За заг. ред. С. Чередниченко. – К.: 2003. – 384 с.

4. Попова О. В. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні у ХХ ст. / О. В. Попова. – Х.: 2001. – 255 с.

5. Рудницька О. П. Основи викладання мистецьких дисциплін. Київ. 1998. 183 с.

6. Сім'я в умовах становлення незалежної України (1991—2003 рр.) : Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2003 р. — К.: 2004. — 254 с.

13. Інформаційні ресурси

1. Букреєва Г. Інтегрований урок з музичного мистецтва, літературного читання та образотворчого мистецтва. URL: <http://www.pedrada.com.ua/article/221-integrovaniyurok-z-muzichnogo-mistetstva-literaturnogo-chitannya-ta-obrazotvorchogomistetstva>

2. Інтегрований урок – розробка і застосування уроків URL: <http://poradi.ru/osobistist/26684-integrovanij-urok-rozrobka-i-zastosuvannja.html>

3. Лобова О. Музичне мистецтво : програма для загальноосвітніх навчальних закладів. URL: http://old.mon.gov.ua/images/files/navchalni_programu/2012/ukr/08_muz_mustectv.pdf

4. Національна бібліотека України імені В.В. Вернадського URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

5. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського URL: www.dnpb.gov.ua/

6. Бібліотека українських підручників URL: <http://pidruchniki.ws/>

3. Лекційний матеріал

Лекція № 1

Тема 1. Музичне мистецтво як засіб всебічного і гармонійного розвитку особистості

План

1. Виховне значення музики як виду мистецтва.
2. Принципи і методи музичного виховання.
3. Основні завдання методики музичного виховання.
4. Роль музики у всебічному розвитку дитини

1. Виховне значення музики як виду мистецтва.

Музика є одним із наймогутніших засобів виховання, який надає естетичного забарвлення духовному життю людини. Музичне мистецтво входить в систему педагогічних наук і займає в ній своє, відносно самостійне місце. Вона вивчає закономірності музичного виховання з метою вдосконалення її змісту, принципів і методів. Музика, на думку вчених, один з найважливіших засобів виховання підростаючого покоління і, як усі інші види мистецтва, відтворює різноманітні явища дійсності, збагачує школярів новими думками, почуттями, емоціями, розширює їх кругозір.

Предметом ММВ є музичне виховання – процес цілеспрямованого пізнання музики, а також розвиток музично-творчих здібностей дітей, збагачення їх культури, смаків, почуттів, формування естетичного ставлення до навколишнього світу через світ музики тощо.

Ця ж думка є суттю педагогічної концепції визначного музиканта-педагога ХХ століття Д.Кабалевського, який підкреслював, що головним завданням масового музичного виховання у загальноосвітній школі є не стільки

навчання музиці, скільки вплив через музику на духовний світ учнів, передусім на їх моральність.

У процесі навчання ставлення школярів до музичного мистецтва повинне набувати якомога більшої естетичної орієнтації. Дуже важливо, щоб кожний твір, який звучатиме на уроці, став для дітей важливим, залишив слід у їхніх серцях. Безперечно, що слід також озброїти дітей певною сумою знань, умінь і навичок з музичного мистецтва. Але слід пам'ятати, що головною метою музичного виховання у початковій школі є розвиток особистості учня, його ставлення до музичного мистецтва, орієнтація у кращих його зразках, виховання художнього й музичного смаку. Необхідно навчити учнів розуміти музику, бути спроможним насолоджуватися нею, емоційно й інтелектуально реагувати на неї.

Важливу роль у цьому процесі відіграє кожен вчитель, зокрема, вчитель музики, який повинен виховувати, навчати, розвивати своїх вихованців. Треба пам'ятати, що розкриття школярам специфіки музичного мистецтва не може бути обмежене окремими тематичними уроками, однак має стати результатом продуманої організації системи музичного виховання. Головним її принципом має бути орієнтація на унікальні можливості впливу музичного мистецтва на людську душу. Основні принципи музичного виховання слід реалізовувати від уроку до уроку. Кожен урок, кожен захід з музики має не тільки інформувати, а й хвилювати, впливати на почуття, емоції, духовний світ учнів.

ММВ тісно пов'язана з іншими науками, зокрема з естетикою, яка представляє її методологічну основу. Цей зв'язок проявляється перш за все, у визначенні мети, завдань і змісту музичного виховання. ММВ тісно пов'язана з психологією, наприклад, вивчення розвитку музичного сприйняття, музично-творчих здібностей неможливе без знання закономірностей психіки дитини, її розвитку, без розуміння того, що являють музичні здібності та людська діяльність. ММВ як педагогічна наука підпорядковується закономірностям загальної педагогіки, і подібно до будь-якої методики, спирається на дидактичні принципи і методи. Також ММВ тісно пов'язана з цілим рядом

музикознавчих дисциплін: історією музичного мистецтва, елементарною теорією музики і сольфеджіо, хорознавством, вокалом, музичним інструментом, диригуванням тощо.

2. Принципи і методи музичного виховання.

Принципи - це вихідні положення, на основі яких здійснюється музичне виховання, навчання і розвиток учнів. Частина з них запозичені з педагогіки, частина є специфічними для музичного виховання.

Основні принципи ММВ:

1. Поєднання художнього і технічного. Будь-яке художнє, виразне виконання музичних творів вимагає відповідних знань, умінь і навичок.

Наприклад, при співі вчитель формує у дітей вокально-хорові навички, культуру співу; при слуханні музичних творів учитель виховує увагу, зосередженість, творчу уяву, вміння слухати, аналізувати музику. При цьому володіння певними навичками є засобом досягнення мети – художнього виконання музичних творів.

2. Доступність і послідовність навчального матеріалу.

3. Зв'язок теорії і практики.

4. Науковість і доступність музичного матеріалу.

5. Інтерес та активність дітей.

6. Єдність емоційного і свідомого. Даний принцип обумовлений специфікою музичного мистецтва і особливостями його сприйняття. Адже розвиток сприйняття музики потребує усвідомлення емоційних вражень, засобів музичної виразності. Усвідомлення впливу музики допомагає розкриттю її змісту, накопичення учнями певного досвіду музичної діяльності. Завдяки використанню цього принципу в учнів розвивається здатність оцінювати музичні твори, висловлювати свою думку про музику.

7. Поєднання розвитку ладового, ритмічного чуття і відчуття форми, який лежить в основі різних видів музичної діяльності, допомагає розвинути музикальність, творчість, креативність.

Методи музичного виховання тісно пов'язані з дидактичними методами, що розкривають специфіку окремих етапів навчання. До найбільш ефективних методів ММВ належать :

1. Метод порівняння (порівнюючи музичні твори, частини окремих творів, частини одного твору між собою, учні приходять до висновку, що музика будується на основі контрастів, повторів). В якості порівняння можуть виступати музичні явища різного рівня: висота звуків, різні лади, регістри, жанри, форми, темпи і т.д. Порівняння допомагає школярам краще почути і зрозуміти музичні особливості твору.

2. Словесні методи (бесіда, пояснення, розповідь, дискусія тощо);

3. Наочні методи (наочно-зоровий, або метод зорової наочності).

Наприклад, наочні дидактичні посібники, схеми, таблиці, репродукції. Необхідно використовувати таку наочність, яка зумовлена сутністю музики як самостійного слухового інтонаційного мистецтва, змістовою інтонаційно-звуковою формою твору і музичною діяльністю учнів.

4. Метод роздумів про музику (Д. Кабалевський) спрямований на особистісне, творчо-індивідуальне засвоєння учнями духовних цінностей.

5. Метод запобігання вперед і повернення до вивченого (Д. Кабалевський) дозволяє встановити зв'язок між темами програми, формуючи в дітей цілісне уявлення про музику.

6. Метод створення композицій, спрямований на об'єднання різних форм спілкування учнів з музикою під час виконання одного твору.

7. Метод музичного узагальнення спрямований на засвоєння знань учнями про музику, втілених у темах програми, формування художнього мислення, а також на досягнення цілісності уроку.

8. Метод моделювання художньо-творчого процесу спрямований на підвищення активного засвоєння музичних творів, особливо при слухання класичних і фольклорних творів, коли учням пропонують різні творчі завдання і вони їх вирішують.

Таким чином, методи МВ являють собою різні способи спільної діяльності вчителя і учнів, де провідна роль належить педагогу. Розвиваючи уявлення, емоційну чутливість, музичне мислення, музичну культуру, вчитель прагне до того, щоб спілкування з музичним мистецтвом викликало в дітей радість, задоволення, а формування навичок і вмінь сприяло виявленню їх активності та самостійності.

3. Основні завдання методики музичного виховання.

1. Виховувати любов, інтерес до музики.
2. Збагачувати музичні враження учнів, ознайомлюючи їх з різними жанрами, стилями, формами музичними творами.
3. Розвивати емоційну чутливість, музичний слух, відчуття ритму, темпу, тембру, звуковисотності, ладу.
4. Формувати співацьку культуру, навички слухання музики.
5. Виховувати музичний смак і музичну культуру.
6. Розвивати музично-творчі здібності учнів, їх музикальність, креативність.
7. Розвивати творчу активність дітей у всіх доступних видах музичної діяльності.
8. Формувати самостійність, ініціативність, прагнення застосовувати набуті знання, уміння, навички в повсякденному житті.
9. Навчати елементарних знань з музичної літератури, елементарної теорії музики, гри на дитячих музичних інструментах тощо.
10. Формувати співацький голос і виразність рухів під музику, потребу до сприйняття музичного мистецтва.

Завдання ММВ стосуються учнів 1-4 класів, на кожному віковому етапі вони видозмінюються й ускладнюються.

Щоб допомогти вчителю зорієнтуватися у потоці науково-методичної інформації, проаналізуємо провідні педагогічні ідеї, що стали визначною віхою розвитку музичної педагогіки ХХ ст. — цілісні системи масового музичного

виховання дітей, створені Е. Жак-Далькросом, К. Орфом, З. Кодаєм, а в останні десятиріччя — Д. Кабалевським.

Система музично-ритмічного виховання, створена швейцарським педагогом і композитором Емілем Жак-Далькросом (1865-1950), стала протилежністю традиційній "співацькій" концепції музичного виховання. Вона була реакцією музиканта-педагога на однобокий інтелектуалізм шкільного навчання, коли тіло перебуває у бездіяльності; на обмеженість фізичних занять, коли інертні розум і почуття.

Методичні пошуки Жак-Далькроса увінчалися створенням музично-педагогічної системи, особливістю якої стала евритміка (зв'язок музики з рухом).

Ідеї Е. Жак-Далькроса щодо творчого розвитку особистості своєрідно розвинув видатний німецький композитор і педагог Карл Орф (1895-1982). Його педагогічна концепція і методична система стали наслідком тривалої практичної роботи з дітьми. У працях К. Орфа відчутний, передусім, вплив ідей

Е. Жак-Далькроса, Й. Песталоцці з його прагненням розвинути творче начало і самостійність мислення дітей; Й. Гердера, що вбачав у взаємозв'язку музики, слова і жесту новий шлях до художньої творчості; Б. Бартока, що підкреслював значення фольклору, народних ладів і ритмів у дитячому музичному вихованні.

Результатом півстолітніх зусиль К. Орфа і його соратниці Г. Кестман стала струнка концепція відродження і виховання природної музикальності людини, раціональні організаційні форми її реалізації, знайдені й удосконалені засоби втілення педагогічного задуму.

Ідеями гуманізму і всебічного розвитку людини пронизана також музично-виховна концепція видатного угорського композитора, фольклориста, педагога і просвітителя Золтана Кодая (1882-1967). Він вважав, що кожному людину слід підвести до сфери високих цінностей, до істинного, красивого і доброго. "Музика — могутнє джерело душевного збагачення.

Вихідною позицією педагогічної концепції З. Кодя стало переконання у тому, що основою музичної культури нації, а отже, музичного виховання, має стати народна музика.

Принципово новий напрям у музичній педагогіці ХХ ст. відкрила музично-виховна концепція видатного композитора і педагога сучасності Д. Кабалевського (1904-1987). Вона увібрала досягнення вітчизняної й світової педагогіки і спрямована на формування у дітей цілісного естетичного ставлення до явищ музичної культури. Головний його девіз: "Навчання музики — засіб, виховання музикою — мета".

Мета музичного виховання, на думку Д. Кабалевського — формування музичної культури як невід'ємної частини духовної культури особистості. Але що розуміється під музичною культурою взагалі? Яке місце посідає у ній музична культура особистості? Розглянемо це питання докладніше.

Ідеї Д. Кабалевського відкрили реальний шлях до вирішення таких основоположних проблем музичної педагогіки, як виховання інтересу до музики, захоплення нею; визначення основи музичного виховання, його мети і завдань; досягнення цілісності уроку музики всупереч традиційному дробленню його на мало пов'язані між собою частини (спів, музична грамота, слухання музики тощо); подолання суперечностей між змістом і структурою навчання, розриву між декларацією високих ідей та конкретним змістом програми тощо.

Вони покладені в основу методичної системи, здатної практично забезпечити розкриття загальнолюдських цінностей у музиці й на цій основі сформувати духовну сферу особистості. А це якісно новий етап розробки проблем музично-творчого розвитку дітей.

4. Роль музики у всебічному розвитку дитини

Однією з основних цілей сучасного суспільства є формування особистості, що має розвинену духовність, основи якої закладаються ще в дошкільному віці. Важливу роль у духовному становленні особистості відіграє

музика. "Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику і діставати насолоду від неї", - писав В. Сухомлинський. Він же наголошував: "Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури". Музика – могутній засіб всебічного розвитку дитини, формування її духовного світу. Вона розширює її кругозір, знайомить з різноманітними явищами, збагачує почуттями, викликає радісні переживання, сприяє вихованню правильного ставлення до навколишнього світу. Залучення до музики активізує сприймання, мислення та мову, сприяє формуванню пізнавальних та емоційно – мотиваційних функцій, розвиває творче мислення, здібності, а також позитивні якості характеру: систематичність, працьовитість, наполегливість у досягненні мети, виховує високий естетичний смак, розвиває музичні здібності, уяву, творчу ініціативу. Вплив музики на формування особистості дитини забезпечується завдяки тісному взаємозв'язку естетичного виховання з моральним, розумовим та фізичним.

Фізичний розвиток. Музика позитивно впливає на дитину і до народження, і в наступний період. Щоб відчути позитивний вплив музики на дитину, лікарі радять вагітним жінкам слухати частіше ліричну музику (особливо класичну). Так, прослуховування Моцарта сприяє розвитку розумової діяльності дітей. Вчені називають це явище "ефектом Моцарта". Ізраїльські вчені стверджують, що "ефект Моцарта" нормалізує обмін речовин недоношених дітей, який допомагає швидко досягти необхідної ваги.

Після народження в дітей раніше багатьох інших людських здібностей виявляються музичні здібності, а саме: емоційна чуйність і музичний слух. Проявляється це вже в перших же місяцях життя дитини, коли малюк здатний емоційно відгукуватися на веселу або спокійну музику. Він зосереджується, затихає, якщо чує звуки колискової, стає активнішим на веселу, бадьору музику.

Вчені, які займаються науковими дослідженнями про вплив музики на фізичний розвиток дітей дошкільного віку, вважають, що систематичні заняття музикою дозволяють значно підняти IQ, тобто інтелектуальний потенціал людини, краще розвинути пам'ять, аналітичні здібності, орієнтацію, не кажучи вже про позитивну корекцію нервової системи.

Виходячи із науково-медичних досліджень, виділилась окрема галузь терапії, музична терапія (музикотерапія). Експериментальні дослідження свідчать, що сьогодні музичне мистецтво у корекційному плані має позитивне значення.

Музика, спів можуть вгамувати біль, прискорити чи уповільнити пульс, нормалізувати артеріальний тиск, зміцнити імунну систему, відволікати, схилити до сну, нормалізувати дихання та кровообіг, знімати втому та повертати бадьорість. Ритмічна й енергійна музика в стилі маршу тонізує багато м'язів, що вкрай корисно для фізичного розвитку дітей. Тому доречно робити зарядку під бравурну музику.

Для деяких дітей музика є засобом фокусування. Вона робить дітей цілеспрямованими, допомагає зосередити мислення на певній темі (малювання під музику), одночасно знімає стрес і втому. Якщо дитина засинає і прокидається з музикою, вона буде набагато щасливішою і здоровішою.

З допомогою музики здійснюється корекція емоційних відхилень, страхів, неконтрольованої поведінки, комунікативних ускладнень, вона сприяє загальній розкомплексованості дитини, подоланню невпевненості у собі.

Однак, замість того, щоб слухати музику, набагато корисніше співати самому. Австралійські лікарі навіть практикують в лікувальних цілях сеанси співу (Вокалотерапія). Досить наспівувати найпростішу мелодію, щоб ви відчули себе краще. Тому заняття співом чи музикою дуже корисні для фізичного розвитку дітей.

Музично-ритмічні рухи, які використовуються на музичних заняттях вдосконалюються фізичний вигляд дитини, спонукають до правильної постави, координації рухів, їх гнучкості й пластичності. Під дією ритму активізується

дихання, збільшується вентиляція легень. Вправи, ігри, танці, музично-ігрові драматизації спонукають дітей передавати образи, картини життя, характеризувати персонажі за допомогою образних і танцювальних рухів, жестів, міміки, тобто вчать керувати своїми діями, розвивають рухову моторику, координацію і точність рухів.

Моральний розвиток. Музика безпосередньо впливає на почуття дитини, формує її моральний образ. Її вплив буває часом сильнішим, ніж вмовляння або вказівки. Знайомлячи дітей з творами різного емоційного, освітнього змісту, ми спонукаємо їх до співпереживання. Пісні про рідний край, народна музика виховують патріотичні почуття. Хороводи, пісні, танці різних народів викликають інтерес до їх звичаїв, виховують інтернаціональні почуття. Різноманітні почуття, що виникають при сприйнятті музики, збагачують переживання дітей, їхній духовний світ. Рішенню виховних завдань сприяють і колективний спів, танці, ігри, коли діти охоплені загальними переживаннями. Це вимагає від учасників єдиних зусиль. Загальні переживання створюють ґрунт для індивідуального розвитку, активізують боязких, нерішучих дітей. Заняття музикою впливають на загальну культуру поведінки дошкільника. Чергування різних занять, видів діяльності (співу, слухання музики, гри на дитячих музичних інструментах, рухів під музику і т.д.) вимагає від дітей уваги, кмітливості, швидкості реакції, організованості, вольових зусиль. Так, виконуючи пісню, потрібно вчасно почати і закінчити її; в танцях, іграх - уміти діяти, підкоряючись музиці, утримуючись від імпульсивного бажання швидше побігти, когось перегнати. Все це удосконалює гальмівні процеси, впливає на волю дитини. Отже, музична діяльність це створює необхідні умови для формування моральних чеснот дитини, закладає початкові основи загальної культури майбутнього людини. Розумовий розвиток Сприйняття музики тісно пов'язане з розумовими процесами і вимагає уваги, спостережливості, кмітливості. Під час слухання музики діти прислухаються до звучання, порівнюють схожі і різні звуки, знайомляться з їх виразним значенням,

відрізняють характерні особливості художніх образів, вчать розбиратися в структурі твору, помічати хороше і погане.

Відповідаючи на запитання педагога, після того як прослухали твір, дитина робить перші узагальнення і порівняння: визначає загальний характер п'єси, вчиться аналізувати, мислити, фантазувати, творити.

Мовленнєвий розвиток. Музика також сприяє розвитку мовлення у дошкільнят. У процесі співу розвивається не тільки музичний слух і співочий голос, а й голосовий руховий апарат, активізується дихання, збільшується вентиляція легень.

Спів поліпшує мову дітей. Співаючи, діти змушені протяжно вимовляти слова, що формує чітку вимову, сприяє правильному засвоєнню слів. Крім того, слова в пісні підпорядковані певному ритму, що також допомагає вимові важких звуків і складів. Діти набагато легше запам'ятовують і відтворюють мелодії пісень, а не окремі слова і тексти.

Так як співати дітям легше, ніж говорити, музика вважається ефективним засобом лікування заїкання у дітей.

Також спів допомагає швидше вивчати іноземні мови. Адже відомо, що навіть маленькі діти легко запам'ятовують пісні на іншій мові, навіть не знаючи сенсу слів. Але це їх перший крок на шляху вивчення цієї мови.

Художньо-естетичний розвиток. Доведено, що музика впливає на дитину більше, ніж інші види мистецтва. Вона допомагає зрозуміти навколишню дійсність, красу природи, довершеність поезії, живопису, театру, історії свого народу.

Музика - це вид мистецтва який сприяє зародженню і розвитку естетичних смаків, почуттів. Завдяки музиці дитина пізнає закони людяності, відбувається становлення моральних позицій.

Тому потрібно підбирати музичний матеріал так, щоб знайомити дошкільнят із кращими високохудожніми, доступними зразками музичного мистецтва, які дають дитині поштовх для внутрішнього переживання, активізують потребу в самостійному та неординарному мисленні, збагачують

внутрішній світ, розвивають творчу уяву, тобто дають роботу розуму і душі. Підсумком цього є те, що в дитини створюється особливий духовний світ, у неї виявляється прагнення до духовної краси, до служіння загальній користі та добру.

Підсумовуючи вищесказане можна зробити висновок, що музичне виховання є могутнім засобом, який сприяє всебічному і гармонійному розвитку особистості.

Питання для самоаналізу

1. Які актуальні проблеми музично-естетичного виховання молодших школярів на сучасному етапі?
2. Яке виховне значення музики як виду мистецтва;
3. Яке музичне виховання в системі народної освіти у нашій країні.

Завдання для самостійного опрацювання

1. Музичне виховання в системі народної освіти в нашій країні.
2. З історії розвитку теорії та методики музичного виховання.
3. Спрямованість музичного виховання на формування морально-естетичних якостей молодшого школяра.
4. Міжпредметні зв'язки уроку музики з іншими уроками в початковій школі.

Література

1. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі / О. Я. Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга, 2001. – С.5-22.
2. Печерська Е.П. Уроки музики в початковій школі / Е. П. Печерська. – К.: Либідь, 2001. – С.140-142.

Лекція № 2

Тема 3. Методика музичного навчання і виховання молодших школярів.

План

1. Закономірності музичного навчання і виховання.
2. Шляхи музичного виховання молодших школярів
3. Вікова характеристика з огляду готовності дітей до музичного навчання і виховання
4. Розвиток музичних здібностей
5. Структура музикальності
6. Методика формування музичного сприймання
7. Художньо-педагогічний аналіз музичних творів
8. Можливості естетичного сприйняття і оцінки музики у дітей шкільного віку

1. Закономірності музичного навчання і виховання

Пізнання закономірностей музичного навчання і виховання є одним із найважливіших завдань музичної педагогіки. Навіть при наявності значної кількості науково-методичної літератури все ще мало відомо про ті глибинні процеси, які відбуваються при сприйманні та виконанні музики і які визначають сутність художньо-педагогічного спілкування вчителя та учнів на уроці музики. Знання цих закономірностей дає можливість зрозуміти суть проблем, з якими стикається кожен учитель, відповісти на численні запитання, що постають перед ним у практичній діяльності. Водночас їхнє знання робить поверхневою, а відтак малоефективною музично-освітню діяльність учителя.

Суть закономірності не розкривається безпосередньо, а виявляється шляхом вивчення зв'язків між явищами і фактами. У цьому плані важливим є питання про те, як розрізнити зв'язки закономірні і випадкові, внутрішні і зовнішні, загальні і часткові, постійні і тимчасові, стійкі і нестійкі, суттєві і не суттєві, глибинні і поверхові, безпосередні й опосередковані тощо. Визначальним тут є поняття повторення, збереження і стійкості зв'язків.

Педагогічні закономірності відображають внутрішній суттєвий зв'язок явищ навчання і виховання, який зумовлює їх необхідний вияв і розвиток. Відтак закономірності музичного навчання і виховання відображають відносно стійкі залежності між педагогічними впливами і результатами музичної діяльності учнів за певних умов, між процесами музичного навчання і учіння, між окремими компонентами навчального процесу і його метою, завданнями, змістом, методами тощо.

Закономірності музичного навчання і виховання	Педагогічні принципи
<p>1. Музика може виконати свою естетичну, пізнавальну і виховну роль тільки тоді, коли діти навчаться по-справжньому чути її й роздумувати про неї.</p> <p>2. Виховний вплив музичних творів здійснюється за умови естетичного ставлення особистості до музики. Якщо сприймання неадекватне природі музичного мистецтва, то можливості музики не реалізуються і не відіграють ніякої ролі в духовному розвитку особистості.</p> <p>3. Змістовність пізнання художнього світу твору залежить від духовного багатства особистості, її художнього досвіду.</p> <p>4. Якщо музичний твір не приносить</p>	<p>Принцип спрямування педагогічних впливів на виховання особистісного ставлення до музики.</p> <p>Принцип орієнтації на духовний розвиток особистості засобами музики. Принцип опори на внутрішні сили і можливості учнів у музичній діяльності.</p> <p>Принцип досягнення естетичної насолоди від спілкування з музичним мистецтвом.</p> <p>Принцип єдності мети, змісту методів музично-освітньої роботи.</p> <p>Принцип взаємодії вчителя й учнів у музично-освітньому процесі.</p> <p>Принцип орієнтації на художньо-естетичні потреби і смаки учнів.</p> <p>Принцип урахування ціннісних</p>

<p>учневі естетичної насолоди, він не стане для нього художнім відкриттям, не вплине на його духовний світ.</p> <p>5. Мета музичного виховання визначає зміст і методи музично-освітньої роботи, які, в свою чергу, зумовлюють ступінь досягнення визначеної мети. 6. Мета музичного виховання реалізується тільки при цілеспрямованій взаємодії вчителя й учнів.</p> <p>7. Ефективність музичного навчання і виховання визначається відповідністю поставлених цілей художньо-естетичним потребам учнів.</p> <p>8. Чим більшу цінність має музика для особистості, тим повніше актуалізується естетичне ставлення до неї у процесі сприймання.</p> <p>9. Ефективність музичного навчання залежить від ставлення до особистості учня як до основної ланки педагогічного процесу.</p> <p>10. Педагогічний вплив учителя залежить від уміння зацікавити дітей музикою, обрати доцільну форму спілкування.</p> <p>11. Якщо музична діяльність</p>	<p>орієнтацій учнів у царині музичного мистецтва.</p> <p>Принцип орієнтації на духовний розвиток особистості засобами музики. Принцип емоційної захопленості музичною діяльністю.</p> <p>Принцип опори на вікові особливості, внутрішні сили й можливості учнів у музичній діяльності.</p> <p>Принцип єдності педагогічних впливів і сподівань учнів.</p> <p>Принцип взаємодії вчителя й учнів у музично-освітньому процесі.</p> <p>Принцип єдності індивідуального і колективного впливу на учнів.</p> <p>Принцип активізації музичного мислення.</p> <p>Принцип активізації музично-творчої діяльності учнів.</p> <p>Принцип художньо-творчого спілкування на уроках музики.</p> <p>Принцип опори на внутрішні сили і можливості учнів у музичній діяльності.</p> <p>Принцип відповідності установки вчителя музичній діяльності учнів.</p> <p>Принцип повторності музичних вражень; принцип формування музичного сприймання на високому</p>
---	--

<p>організується без урахування вікових особливостей учнів, не вміщує нових цікавих завдань, не пов'язана з подоланням художньо-пізнавальних труднощів, то вона не зацікавлює учнів, знижує інтерес до музики.</p> <p>12. Невідповідність очікуваного і того, що реально сприймається, негативно впливає на емоційно-естетичну реакцію учнів.</p> <p>13. Складність керування процесом музичного сприймання визначається глибиною педагогічних спрямувань учителя, способом і рівнем включення учнів до музичної діяльності.</p> <p>14. Сприятливий і доброзичливий психологічний клімат у класі поглиблює колективне сприймання музики.</p> <p>15. Чим глибший створений музичним мистецтвом ефект власних пошуків істини, набутий у результаті переживання й осмислення музики досвід, тим сильніший її вплив на дітей.</p> <p>16. Розвиток музичного сприймання школярів досягається при їх активному включенні до музично-</p>	<p>рівні складності; принцип доступності музичної діяльності.</p> <p>Принцип творчої свободи учня в художній інтерпретації твору.</p> <p>Принцип формування музичного сприймання на високому рівні складності.</p> <p>Принцип урізноманітнення музичної діяльності учнів.</p> <p>Принцип єдності емоційного і свідомого у музичному сприйманні.</p> <p>Принцип мотивації музичної діяльності; принцип систематичності та послідовності педагогічних впливів. Принцип спрямування музичної діяльності учнів до визначеної мети. Принцип опори на життєвий і художній досвід учнів.</p> <p>Принцип творчої свободи учня в художній інтерпретації твору.</p> <p>Принцип взаємодії мистецтв у формуванні музичного сприймання.</p> <p>Принцип поваги до авторської позиції, вираженої в творі; принцип зв'язку музики з життям.</p>
--	---

творчої діяльності, яка відповідає поставленій меті. Чим активніша і різнобічніша діяльність учнів, тим глибше їхнє пізнання музики.

17. Доцільне керування процесом музичного сприймання можливе лише в єдності педагогічно-спрямованого спілкування з дітьми і художньо-осмисленого й емоційно-насиченого спілкування з музикою.

18. Без урахування внутрішньої готовності учня до сприймання музики педагогічні впливи вчителя будуть неефективні.

19. Невідповідність установки приводить до фрагментарності сприймання, пропусків важливих моментів розгортання музичного образу, а отже, до його неповноцінності, поверховості.

20. Активність музичного сприймання залежить від складності музичного твору, різноманітності та повторності художніх вражень, міри доступності та трудності сприймання.

21. Нав'язування учням певної інтерпретації музичного твору приводить до зниження активності музичного слуху.

22. Якщо складність музичних творів нижча від можливостей учнів, то вчитель стає непотрібним, а в учнів зникає інтерес До музики.

23. При багаторазовому одноманітному зверненні до музичного твору його естетичні властивості затіняються, перше враження стирається, емоційні процеси стають поверховими, стереотипними.

24. Слухач може зрозуміти і пережити зміст музики лише тоді, коли він здатний сприйняти потік музичних звучань не як випадковий, хаотичний, а як організований, в якому відчувається взаємозв'язок і функціональна взаємозалежність елементів. Усвідомлення цілого приходить через з'ясування ролі та місця в ньому кожної частини.

25. Слухова орієнтація в звуковому потоці розвивається під впливом мотиваційної зміни одних емоційно-образних стимулів іншими, а не під впливом свідомої вольової установки, яка швидко виснажує слухача і знижує його інтерес до діяльності сприймання. 26. Міра детальності та

значимості сприйнятих образів безпосередньо залежить від значимості поставленої вчителем мети.

27 Підготовча інформація сприяє збагаченню сприймання лише при опорі на набутий учнями життєвий і художній досвід, рівень знань і вмінь.

28. Чим вужча і загальніша інформація, що спрямовує сприймання, тим більший простір для творчої фантазії. 29. Звернення при аналізі музики до творів інших видів мистецтва сприяє поглибленню естетичних вражень слухачів.

30. Осягнення змісту музичного твору неможливе без з'ясування авторської позиції, без звернення до особистості автора.

Музика є одним із наймогутніших засобів виховання, який надає естетичного забарвлення духовному життю людини. "Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї, - писав В. Сухомлинський. - Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, утому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури" [41, с.553]. Ці слова видатного педагога-гуманіста конкретизують його думку про музичне виховання як першооснову у вихованні людини.

Ця ж думка є суттю педагогічної концепції визначного музиканта-педагога ХХ століття Д. Кабалевського, який підкреслював, що головним

завданням масового музичного виховання у загальноосвітній школі є не стільки навчання музиці, скільки вплив через музику на духовний світ учнів, передусім на їх моральність. Учитель має розвивати у дітях розуміння цього виду мистецтва, відкривати їм світ добра й краси, допомогти пізнати в музиці животворне джерело людських почуттів і переживань.

У процесі навчання ставлення школярів до музичного мистецтва повинне набувати якомога більшої естетичної орієнтації. Дуже важливо, щоб кожний твір, який звучатиме на уроці, став для дітей важливим, залишив слід у їхніх серцях. Для цього потрібні сприятливі умови, а особливо - обережне ставлення вчителя до музичної діяльності дітей, доброзичлива увага до них.

Якою конкретно має бути методика викладання музики у початковій школі? Які наукові принципи мають лежати в її основі? Чи здатне музичне навчання .. впливати на музичний розвиток учнів? Якщо здатне, то яким воно має бути? На ці питання відповісти непросто, оскільки вони мають теоретичний характер. Очевидно, що для їх розгляду необхідний, дієвий підхід, який є провідним для сучасної педагогіки та психології. Саме діяльність учня і педагога, їх власна активність мають стати основою музичної освіти. При цьому учні не повинні виступати як об'єкти педагогічних впливів, а як активні суб'єкти навчального процесу, які у власній діяльності, відповідно до своїх вікових та індивідуальних особливостей, зі своїм, хоча й невеликим, але унікальним досвідом, відкривають дійсність, відтворену в музиці, по-своєму сприймаючи і переживаючи її. В активності самих дітей полягає величезний потенціал розвитку їх музично-творчих здібностей. Сприятливі для цього умови створює життєрадісна атмосфера на уроці музики, яка досягається завдяки доброзичливому спілкуванню, яскравим враженням, відкриттям і звершенням.

Як створити таку атмосферу в класі? Відповідь, на перший погляд, проста: вчити сприймати, виконувати і творити музику через діяльність самих учнів, у невимушеному оточенні, опираючись на те, чим дитина вже володіє, використовуючи навчально-ігрові форми, йдучи від нескладних дій до дедалі

складніших, враховуючи попередні результати, створюючи ситуації успіху і подолання труднощів, заохочуючи найменші досягнення дітей. Але за цією простотою криється глибоке розуміння феномена музикальності, психологічного і фізіологічного механізму сприймання, виконання і творення музики в єдності цих процесів.

2. Шляхи музичного виховання молодших школярів

Починаючи працювати із першокласниками, учитель задумується над тим, який шлях навчання дітей обрати, як досягти ефективного впливу музики на учнів, якими програмами і посібниками користуватися. Кожен педагог нині має право обирати таку програму, яка найкраще сприяє розкриттю його творчих задумів і можливостей. Він може також створювати власну програму, керуватися ідеями, які найбільше співпадають з його поглядами на роль мистецтва у вихованні школярів, на сутність учительської праці.

Однак творча свобода вчителя має ґрунтуватися на правильних уявленнях про природу музики, про її соціальні функції та можливості естетичного впливу на дітей, на глибокому знанні досягнень сучасної науки і передової педагогічної практики, на відповідальному ставленні до дорученої справи.

Щоб дати правильну оцінку здобуткам музичної педагогіки, замислимося над такими питаннями: "Яка кінцева мета уроків музики у загальноосвітній школі? У тому, щоб навчити дітей співати і читати ноти? Музикувати й імпровізувати на музичних інструментах? Розвивати музичний слух і почуття ритму? Озброювати музично-теоретичними знаннями?" Без сумніву, все це вельми важливе і необхідне для музичного розвитку учнів, але не забезпечує прилучення їх до скарбниці музичного мистецтва, його благодатного впливу на формування особистості. Практика ж засвідчує, що на вирішення цих та інших часткових завдань, залежно від педагогічних переконань і орієнтацій учителів музики, насамперед спрямовуються їхні зусилля. У цьому, на наш погляд, полягає найбільший недолік традиційної музичної педагогіки.

Звичайно, допитливий і талановитий вчитель, працюючи з дітьми ініціативно й творчо, навіть на основі застарілих підходів зможе досягти помітних результатів своєї праці. Проте чи буде цей шлях найдоцільнішим і ефективним? Чи стануть при цьому уроки музики уроками формування духовності особистості? Переконливу відповідь на ці питання дає шкільна практика: якщо зміст і методи музично-виховної роботи не визначаються передбаченням подальшого розвитку дітей, ясним розумінням того, яких якостей вони мають набувати у процесі музичної діяльності, така педагогічна робота виявляється неефективною. Не можна вчити дітей "взагалі", не задумуючись про кінцеву мету виховання, той ідеальний стан, до якого слід підвести учня.

Якщо уявити кінцевий результат музичного навчання у загальноосвітній школі теоретично, оскільки цей процес нескінченний, то в світлі сучасних наукових поглядів у дітей має формуватися музична культура як невід'ємна частина духовної культури особистості. Під музичною культурою слід розуміти індивідуальний соціально-художній досвід особистості у царині музичного мистецтва.

Навчально-виховна мета - це той загальний орієнтир, що визначає напрям діяльності вчителя, а не перелік знань, умінь і навичок, якими має оволодіти учень у першому, другому і подальших класах, або встановлений рівень розвитку, якого він має досягти на певному етапі навчання. Адже кожна дитина потребує індивідуальних підходів виховання. Втім, важко звільнитися від стереотипів застарілого мислення. Ще й досі деякі вчителі не усвідомлюють той факт, що метою процесу навчання виступає саме розвиток особистості учня, а не набуття знань, умінь і навичок, за якими залишається роль (дуже важлива!) бути засобом цього розвитку.

Безперечно, озброїти дітей певною сумою знань, умінь і навичок значно легше, ніж виховати (хоча й з цим завданням школа не завжди може впоратись). Але нині, коли гуманізація стала провідним критерієм успішності навчально-виховного процесу, розкриття загальнолюдських цінностей, в

музиці, на цій основі, формування особистості стає головною метою музично-виховної роботи.

3. Вікова характеристика з огляду готовності дітей до музичного навчання і виховання

Успіх музичного навчання і виховання залежить від урахування вчителем вікових особливостей дітей, їх готовності до навчальної діяльності.

Готовність до навчання в школі - це передусім допитливість і вміння керувати своєю поведінкою, підпорядковувати її вимогам організації пізнавального процесу, колективної навчальної діяльності. Переважна більшість дітей, прийшовши до школи, володіє такою готовністю. їм властиве бажання і прагнення вчитися, вони охоче приймають нові правила поведінки й діяльності, виконують вимоги вчителя. У них яскраво виявляється наслідувальність - важливе джерело успіхів на початковому етапі навчання. Відома гострота і свіжість сприймання молодшого школяра, допитливість, яскравість уяви.

Спостереження за поведінкою дітей свідчать, що першокласники в цілому легко входять у роль школяра, успішно переключаються на навчальну діяльність. Разом з тим, їм властива легка збудливість, ранимість психіки, нестійкість мимовільної уваги, не сформованість, тендітність всього організму, швидка втомлюваність від постійного сидіння, одноманітної діяльності. Ця особливість визначає необхідність урізноманітнення діяльності дитини, її постійної активізації шляхом постановки нових завдань, залучення до іншої діяльності, чергування форм індивідуальної й колективної роботи тощо.

У цьому віці багатшим стає емоційне життя дітей, накопичується певний життєвий і художній досвід. Як і дошкільники, молодші школярі дуже люблять мультфільми, охоче слухають казки, пригодницькі оповідання, вигадують неймовірні історії, фантазують. Дитяча уява створює надзвичайні сюжети для того, щоб зробити цікавішим життя, пояснити на свій розсуд те, що вони поки що не можуть осягнути й усвідомити.

Відносно добре розвинута наочно-образна пам'ять дітей: вони легко запам'ятовують те, що їх особливо вражає, що безпосередньо пов'язане з їхніми інтересами. Помітними стають вияви словесно-логічної пам'яті - діти краще запам'ятовують зрозумілий матеріал.

Мова першокласників досить розвинута - вони можуть у значних межах зрозуміти почуте, розповісти про побачене, висловити свої враження від якоїсь події, викласти свої думки, пояснити зміст знайомої гри, відчутти виразність епітетів і порівнянь.

У дітей переважає наочно-дійове мислення і вони знаходять відповіді на запитання "чому?" і "як?" тільки в результаті виконання певних практичних дій. Пояснення вчителя, навіть підкріплені найрізноманітнішим наочним матеріалом, не будуть ефективними, якщо учень не спробує зробити все сам.

4. Розвиток музичних здібностей

Розвиток музикальності є неодмінною умовою формування музичної культури дітей. Під музикальністю розуміється сукупність здібностей, необхідних для успішної музичної діяльності. Основна ознака музикальності - переживання музики як вираження певного змісту. Музичне переживання за своєю суттю є емоційним переживанням, оскільки поза емоційним шляхом зміст музики досягнути не можна. Музикальність особливо виявляється в активній самостійній діяльності людини.

Відомий психолог Б. М. Теплов виділив три основні музичні здібності, які складають структуру музикальності.

По-перше, це *ладове почуття*, тобто здатність емоційно розрізняти ладові функції звуків мелодії, відчувати емоційну виразність звуковисотного руху. Ладове почуття безпосередньо виявляється у сприйманні мелодії, її упізнаванні, у чутливості до точності інтонації. Його характерним виявом у дитячому віці є підвищений інтерес до слухання музики. Ладове почуття є емоційним (або перцептивним) компонентом музичного слуху.

По-друге, це *здатність до слухового уявлення*, тобто здатність вільно оперувати слуховими уявленнями, що відображають звуковисотний рух. Вона безпосередньо виявляється у запам'ятовуванні і відтворенні по слуху мелодій, насамперед у співі, а далі - у внутрішньому слуху ("внутрішня музична мова"). Ця здібність є слуховим (або репродуктивним) компонентом музичного слуху.

По-третє, це *музично-ритмічне почуття*, тобто здатність активно (рухомо) переживати музику, відчувати емоційну виразність музичного ритму і точно відтворювати його. Воно безпосередньо виявляється у тих рухових реакціях, які більш-менш точно передають ритм музики, що звучить. Музично-ритмічне почуття складає основу всіх проявів музичності, які пов'язані із сприйманням і відтворенням часової ходи "музичного руху". Разом з ладовим почуттям воно є основою емоційного відгуку на музику.

5. Структура музикальності

Відтак, структуру музикальності складають два провідні компоненти - емоційний і слуховий (відгук на музику і музичний слух). Тому й усі музичні здібності характеризуються синтезом цих компонентів. Так, найтонше розрізнення окремих елементів звукової тканини не можна назвати музичним сприйманням, якщо воно є лише розрізненням звукових комплексів, а не їх виразного значення. Водночас емоційний відгук на музику (якщо це не почуття, що випадково виникло під час звучання твору) передбачає розрізнення її звукового складу.

Сенсорною основою музичних здібностей є наочно-дійова орієнтація у звуковисотних, ритмічних, тембрових і динамічних співвідношеннях.

На базі єдності емоційного і слухового компонентів складаються й основні музичні здібності. Якщо ладове почуття пов'язане з таким провідним музичним виражальним засобом, як звуковисотність, то музично-ритмічне почуття - з ритмом. Музично-слухові уявлення відображають ці та інші елементи музичної мови, але поза реальним звучанням, незалежно від нього.

Зрозуміла умовність виділення окремих музичних здібностей, оскільки вони не існують один без одного. У людини не може розвинути одна музична здібність при повній відсутності інших. Усі вони виникають і розвиваються в музичній діяльності, доповнюють або компенсують один одного, по-різному проступаючи у процесі музичного розвитку дитини.

Раннє виявлення музичних здібностей дитини є показником її музичної обдарованості. Однак не слід вважати, що відсутність ранніх виявів є свідченням відсутності й музичних здібностей. Виявлення музичних здібностей залежить не тільки від вроджених задатків, а й від культурного середовища, музичного оточення. У багатьох дітей музичні здібності вперше починають розвиватися лише в школі.

У різних дітей музикальність може характеризуватися різним поєднанням окремих здібностей. Зокрема, одні діти помітно виділяються емоційним відгуком на музику, другі - руховими реакціями на неї, треті - серйозно

зацікавлені певною музичною діяльністю, водночас маючи нерозвинений звуковисотний слух, у четвертих означені здібності більш-менш органічно поєднуються тощо. Виходячи з того, які здібності учнів виступають на перший план, є більш або менш розвинутими, має обиратися й методика музично-виховної роботи.

Залежно від конкретної музичної діяльності, якою займаються школярі (сприймання, виконання, творчість), їм необхідні й інші музичні здібності. Наприклад, здатність до сприймання музики включає, крім основних музичних здібностей, здібності до цілісного і диференційованого сприймання. Виконавська діяльність теж вимагає відповідних здібностей: чистоти співацьких інтонацій, якості звукоутворення у співі, пластичності моторного апарату, витонченості ритмічних рухів, узгодженості рухів рук під час гри на музичних інструментах. Творча діяльність потребує здібностей до пісенної, музично-ігрової, танцювальної творчості, до імпровізації на музичних інструментах, до творчих уявлень при сприйманні музики.

Здібність цілісного сприймання передбачає тотожну емоційну реакцію на загальний настрій п'єси чи пісні. Кількаразове прослухування твору дозволяє сприймати його диференційовано, виділяючи дедалі більше характерних рис. Не можна сприйняти музику, не диференціювавши тих елементів звучання, які є носіями музичної виразності, так само як не можна їх почути, не відчуваючи цієї виразності.

Музично-творча діяльність молодших школярів виявляється в імпровізації пісенних мелодій, придумуванні нескладних мотивів, інсценуванні сюжетів пісень, пластичному інтонуванні музики, складенні елементарних танців, створенні ігр - драматизацій, темброво-ритмічних супроводів тощо. Музикальність дітей значною мірою визначається розвитком музичного слуху, під яким розуміється здатність до такого сприймання звучань, яке відповідає специфічним особливостям музики як особливого виду людської діяльності. Б. М. Теплов розглядав музичний слух у вузькому і широкому аспектах. Під музичним слухом у вузькому аспекті розуміється здатність чути і відтворювати

звуквисотний рух, який є основним носієм смислу в музиці. Музичний слух у широкому аспекті є не окремою, а синтетичною здатністю відчувати виразність музичної мови в єдності її компонентів, сприймати музику як змістовне мистецтво, що несе в собі почуття і думки, життєві образи й асоціації. Вчений вважав основою музичного розвитку слух у широкому розумінні слова, тобто слух виразний. Не орієнтація в акустиці як такої, а орієнтація в емоційно-образній сфері музики є найважливішою рисою музичного сприймання.

6. Методика формування музичного сприймання

Уміння слухати і чути музику не є вродженою рисою. Пізнавально-творчі можливості учнів розвиваються у спілкуванні з музикою, в процесі цілеспрямованого аналізу музичних творів. Адже тільки власна діяльність є запорукою глибоких переживань, естетичної насолоди, високих художніх смаків.

"Справжнє, пережите і продумане сприймання - основа всіх форм залучення до музики, бо при цьому активізується внутрішній, духовний світ учнів, їх почуття і думки, - писав Д. Кабалевський. - Поза сприйманням музика як мистецтво взагалі не існує, Марно говорити про будь-який вплив музики на духовний світ дітей і підлітків, якщо вони не навчилися відчувати музику як змістовне мистецтво, яке несе в собі почуття і думки людини, життєві ідеї й образи".

Особлива ефективність впливу музики полягає в тому, що у різних дітей актуалізуються різні, суттєві переживання. Дитина не просто виховується, а розвивається у найзначущому для неї напрямі. Тому виховання музикою має найточніше, найдоцільніше спрямування на розвиток духовного світу кожного школяра. Воно не є ізольованим процесом, а пов'язується із загальним розвитком учня, здійснюється у контексті становлення цілісної особистості.

Слід враховувати, що вплив музики на особистість складається з численних слухацьких вражень, які накладаються одне на одне, поступово збагачуючись і поглиблюючись. Робота над кожним твором має вводити

школярів у світ глибоких почуттів і роздумів: про добро і зло, любов і ненависть тощо. При цьому на музичний розвиток учнів благотворно діють два чинники: багатство музичних вражень, з одного боку, та повторність вражень - з другого.

У процес сприймання музики включається досвід безпосередніх переживань і роздумів учнів, який формується під впливом музичного мистецтва, а також художній досвід, пов'язаний з виконанням музики. Це дає змогу розглядати музичне сприймання як основу засвоєння школярами втіленого в музичному мистецтві досвіду емоційно-естетичного ставлення до дійсності.

Особливість сприймання музики полягає в тому, щоб у поєднанні звуків різної висоти, тривалості, сили, тембру відчутти красу звучання, виразність, почути цілісні художні образи, що викликають у слухача певні настрої, почуття і думки.

Сприймання музики не обмежується і не визначається одним лише безпосереднім емоційним враженням - воно можливе, тільки в контексті інших засобів пізнання, що виходять за межі музики. Одне почуття викликає інше, одна думка породжує другу, спрямовує іноді свідомість у сферу, лише віддалено пов'язану з почутим.

Образи й асоціації безперервно виникають у процесі сприймання музики. При цьому музика асоціюється, як правило, "не з яскраво усвідомлюваними, чітко видимими, відчутними образами-уявленнями, а з невиразними комплексними відчуттями, які не встигають піднятися до рівня усвідомлення. І лише при подальшому самоаналізі ці приховані компоненти сприймання можуть набувати форми наочного уявлення, образного метафоричного визначення...".

Чи не знижують естетичну цінність музики зорові образи, які виникають у дітей під її впливом? Відповідь на це питання впливає з інтегруючої платності мозку, коли будь-яке враження актуалізує увесь досвід людини. Повноцінне сприймання музичного твору вимагає від слухача активної роботи

уяви, яка виражається, зокрема, і в спробах образного усвідомлення музичних вражень.

У різних учнів один і той самий твір може викликати різні асоціації, Залежно від індивідуальності слухача, його духовної культури. Чим молодший слухач, тим більше він опирається на поза музичні асоціації.

Зрозуміло, що в педагогічному процесі не варто нехтувати асоціаціями учнів як необхідним елементом повноцінного музичного сприймання. Адже вони виникають у дітей незалежно від того, як до них ставиться вчитель.

Знання вчителем природи музичної асоціативності дає можливість, ефективніше формувати музичне сприймання школярів, уникати такої досить поширеної помилки, як акцентування уваги на зображальній здатності музики, нібито доступнішій дітям, і вже від зображальності вести їх до усвідомлення виразності музики. Ця точка зору здебільшого аргументується тим, що в молодших школярів переважає конкретно-образне мислення, тому їм нібито легше уявити і зрозуміти, що може зображати музика. Зазначимо, що такий шлях залучення дітей до музики суперечить не зображальній природі музичного мистецтва.

Слід враховувати, що орієнтація вчителя на сюжетне слухання музики призводить до виховання не слухача, а "глядача". У дітей не розвивається здатність до сприймання музики як інтонаційно-образної мови, зверненої до почуттів і розуму людини, вони нерідко пов'язують розуміння музики з виникненням певних зорових уявлень. У цьому випадку, якщо музика не наводить їх на зорові образи, вони вважають її незрозумілою.

Не слід ототожнювати зорові асоціації, які виникають у дітей під впливом музики, з їх довільними фантазіями на фоні музики. Намагання школярів обов'язково щось уявити під музику здебільшого послаблює її вплив, збіднює зміст сприймання, відволікає від головного, притуплює слухову увагу. Необхідно привчати дітей чути в музиці передусім почуття, думки, наст-рій, характер людини, переконливо доводити їм, що попри всю різноманітність музики композитор прагне насамперед виразити переживання людини, її

душевний стан. Коли учні починають фантазувати під музику, малювати в своїй уяві якісь картини (наприклад, дощ або осінній листопад в "Осінній пісні" П. Чайковського), учитель повинен звернути увагу на те, що навіть зображаючи картини природи, композитор прагне передати почуття людини, її особистісне ставлення до осінньої пори року. Таке акцентування на психологічному й естетичному змісті музики позитивно позначається на розвитку музичного сприймання школярів.

Замислимося над таким питанням: "Чи не накладає вік дітей якісь обмеження, через які вони не можуть по-справжньому прилучитися до мистецтва?"

Відповідь на це питання дала Н. О. Ветлугіна, зазначивши, що розвиток музичної сприйнятливості не є наслідком вікового становлення людини, а результатом цілеспрямованого виховання, підпорядкованого на різних вікових етапах загальним закономірностям.

Слід враховувати, що музичне сприймання дітей, порівняно зі сприйманням дорослих, не є нижчим рівнем розвитку. Це якісно відмінні явища, що знаходяться не лише на різних рівнях, а й у різних площинах. Згадаймо думку А. С. Макаренка: "За силою емоцій, за тривожністю й глибиною вражень, за чистотою й красою вольових напружень дитяче життя незрівнянно багатше від життя дорослих" ..

Отже, дитяче сприймання належить розглядати не як елементарний рівень, а як особливу сферу дитячої життєдіяльності.

7. Художньо-педагогічний аналіз музичних творів

На основі художньо-педагогічного аналізу відбувається послідовне, систематичне залучення школярів до музики, до розуміння ними її особливостей. При цьому кожен твір в уяві дітей повинен зберегти свою цілісність і змістовність. Досвід аналізу одного твору переноситься на інші, більш складніші твори, і це забезпечує розвиток музичної культури учнів.

Отже, аналізуючи з учнями музичні твори, радимо керуватися такими методичними вказівками:

- учителю потрібно чітко уявляти кінцеву мету аналізу - допомогти учням ближче і глибше сприйняти твір, естетично його пережити й оцінити. Процес спостереження, вслухування в музику може дещо знизити емоційність сприймання, зате при повторному слуханні минулий аналіз сприятиме естетичному осягненню змісту твору;

- доцільно починати аналіз твору відразу після прослуховування, поки його звучання ще свіже у пам'яті учнів;

- перш ніж аналізувати музичний твір, треба, щоб у дітей створилося загальне враження про нього. Якщо музика не почута, не слід братися за її аналіз. Переходити до аналізу варто лише після того, як діти вільно висловилися про свої враження від музики;

- мислення дітей повинне націлюватися на з'ясування того, яка музика, які почуття і переживання виражає, якими засобами вона цього досягає;

- шлях аналізу твору йде від розкриття його змісту, задуму, від загальної характеристики музики - до деталей і окремих виразних засобів. У вокальних творах цей аналіз значною мірою пов'язується з поетичним текстом;

- на першому етапі сприймання вчитель повинен спрямовувати увагу дітей не на окремі якості твору, а на сам процес руху, його організацію і динаміку. При повторних сприйманнях слово вчителя повинне підводити на розкриття виразних засобів, які особливо яскраво характеризують художній образ. Головна увага звертається на ті засоби, які у даному творі є провідними;

- аналіз твору може бути більш або менш глибоким, але обов'язково правильним. Учителю слід пам'ятати про небезпеку спрощення, підміни власне музичних відомостей побутовими, життєвими прикладами, подекуди далекими від музики;

- не слід спрямовувати увагу дітей, їх уяву на пошуки у не програмному творі тотожного музиці програмного змісту. По-перше, це відволікає слухачів від основного змісту: діти захоплюються картинками, які їм малює уява, і погано

слухають музику. По-друге, вони починають мислити предметними образами, невластивими музиці;

- необхідно уникати поза музичних асоціацій, особливо під виглядом "програмних тлумачень", приписування композитору таких задумів і намірів, які не підтверджуються ні самою музикою, ні документами;

- при пояснюванні творів слід дбати про те, щоб у дітей не виникли спрощені уявлення про музику як про мистецтво, завданням якого є лише "описувати" й ілюструвати події життя. Завдання пояснень - поглибити, закріпити і зробити осмисленішими музичні враження дітей. Пояснююче слово має бути коротким, конкретним, образним і повністю підтверджуватися музичним текстом;

- необхідно вчити дітей усвідомлювати почуте, розбиратися в тому, як, якимизасобами виражений в музиці її зміст, явтілені ті думки і почуття, що схвилювали слухача, чим композитор досягнув такої сили впливу на слухачів. Щоб викликати більшу активність учнів, учителю не слід давати готові власні оцінки музики;

- аналіз твору повинен пробуджувати уяву дітей, їхні музично-слухові уявлення, викликати правильні, - але у кожного слухача свої, - асоціації. Доцільно постійно проводити паралелі з іншими видами мистецтва, використовувати різноманітні образні висловлювання. Однак не слід перетворювати музику в ілюстрацію до якоїсь картини чи літературного сюжету;

- бесіда про твір весь час повинна пов'язуватися з живим звучанням, пояснювати його. Аналіз не досягне поставленої мети при формальному підході, коли окремі елементи музичного твору розглядаються без виявлення їх зв'язку з іншими, їхньої ролі у створенні художнього образу;

- успіх і якість спостереження за музикою залежить від того, наскільки зрозуміле учням завдання, поставлене перед ними. Правильно поставлені запитання виховують уміння чути музику, розвивають музичне мислення.

8. Можливості естетичного сприйняття і оцінки музики у дітей шкільного віку

Проблема естетичного сприйняття і оцінки художнього твору привертала увагу багатьох психологів (Е. Келлер, В. Штерн, Р. Гекель, Л. Виготській, Д. Узнадзе, Б. Теплов, Е. Флеріна, Д. Рамішвілі, М. Таборідзе, Ф. Хундадзе, Г. Кечхуашвілі і ін.). Проведені ними спостереження торкаються естетичного сприйняття художнього мистецтва, літератури, музики.

Дитяче сприйняття носить специфічний характер. У зв'язку з цим П. Я. Гальперін, спираючись на Л. Виготського, вважає, що основним способом раціонального і об'єктивного виділення властивостей об'єктів дітьми є вироблення особливих еталонів, що визначають відношення дитини до речей і тим самим дозволяють їм виділяти окремі сторони об'єкту в їх взаємозв'язку, тобто в якійсь мірі долати поверхневність початкового сприйняття. Таким же закономірностям підкоряється і музичне сприйняття, яке завдяки виробленню особливих заходів і еталонів поступово стає опосередкованим, грамотним. Таке «грамотне» сприйняття музики припускає з'ясування не тільки доцільності просування сприйманого слухом потоку звучання, але і того, чому рух продовжується, то скорочуючись, то розтягуючись.

Отже, в практиці музичного виховання неодмінно потрібно передбачати деякі важливі психологічні і педагогічні чинники.

Поданим досліджень і вітчизняних і зарубіжних можна зробити висновок, що діти молодшого шкільного віку безумовно мають здібність до естетичної оцінки. Але основна трудність полягає в складності її виявлення, оскільки в цьому віці естетичне переживання дитиною художніх творів ослабляється інтересом до наочного змісту. У ряді досліджень, присвячених питанням естетичного сприйняття, були зроблені спроби, направлені на те, щоб по можливості розвіяти цей наочний інтерес, що заважає виявленню у дітей здібності до цілісного художнього враження від музичного твору. Слід зазначити дослідження німецького ученого Е. Валкера, який вивчав особливості розвитку естетичного сприйняття музики у дітей від 6 до 15 років.

Він з великою ретельністю прослідкував дію на дітей мелодії, ритму, темпу і тональності і виявив, що на 6-7-річних дітей особливу дію мають сила звучання і ритм. Сумна музика викликає відповідний настрій тільки у музично обдарованих дітей. При слуханні музичного твору в цьому віці часто не виявляється естетична точка зору, але має місце естетична оцінка. При виявленні у дітей здатності естетичного сприйняття музики виняткове значення надається індивідуальним відмінностям серед дітей, їх музикальності, а також заходам, що проводяться як в сім'ї, так і в школі для виховання музичної культури дітей.

На думку Р. Кечхуашвілі, спеціальна бесіда або пояснення допомагають дитині адекватно сприйняти ідейно-емоційний зміст твору. Щоб слухання фуг і прелюдій Баха, симфоній, сонат Бетховена, Брамса і інших композиторів могло викликати у людини справжнє естетичне переживання, він повинен розуміти «мову» творів. Для цього необхідна спеціальна освіта, а не просте «звикання вуха». Тому програма середньої школи по музичному навчанню (співу) є лише одним з початкових підготовчих ступенів.

Приведені вище міркування заслуговують великої уваги. У зв'язку з цим не позбавлено інтересу думка Б. М. Теплова про те, що «художній твір не виступає перед дитиною із самого початку як естетичний «об'єкт». Перш ніж стати таким, воно повинне бути для нього осмисленим, змістовним, а отже, в найпрямішому значенні слова «зрозумілим» об'єктом. ... Естетичне відношення до казки або розповіді виникає у дитини далеко не відразу...»

Поза сумнівом, що так само повинна йти справа і з музикою. Отже, процес перетворення музичного твору в естетичний «об'єкт» полягає в тому, щоб музика стала для дитини зрозумілим змістовним об'єктом.

Коли діти слухають (або виконують) пісню, ми не можемо визначити, що дає дитині музика і яку роль виконує словесний зміст пісні в процесі об'єктивізації музичного твору.

Який зміст більше розуміє дитина - словесне або чисто музичне?

Б. М. Теплов, торкаючись питання музично-слухових уявлень, пише, що «музичні уявлення в першу чергу представленнями звуко - висотних і ритмічних співвідношень звуків, осмислити саме ці сторони звукової тканини виступають як основні «носії значення» . це значить, що мелодія або інтонація є носієм значення і змісту, і ми самі часто для визначення характеру музики наспівуємо дітям мелодію без слів. Таким чином, розвиток здатності сприймання і оцінки музичного твору в початковій школі не може обмежуватися лише розумінням змісту пісень. Це привчає дітей шукати в кожному творі якийсь «сюжетний зміст» і призводить до того, що дитина при сприйнятті інструментальної музики намагається «сухо», розумом проникнути в музичний твір, знайти в ньому такий конкретний зміст, якого воно не має. От чому вже в початкових класах школи необхідно розвивати у дітей здібність до розуміння художнього змісту чисто інструментальної музики, тобто безтекстових музичних творів, що є вищим ступенем сприйняття музики.

Зрозуміло, таке сприйняття вимагає спеціальної підготовки. Треба поступово, у висхідній по складності послідовності пропонувати дітям для слухання музичні твори, передуючи цьому вивченням теоретичного матеріалу для найефективнішого розвитку музичного сприйняття, розуміння художнього змісту музики. «Тільки те навчання є хорошим, яке забігає вперед розвитку», - писав Л. Виготський, підкреслюючи далі: «... суттєвою ознакою навчання є той факт, що навчання створює зону найближчого розвитку, тобто викличе у дитини до життя, будить і приводить в рух цілий ряд таких процесів розвитку, які зараз є для дитини ще можливими тільки у сфері взаємовідношення з оточуючими і співпраці з товаришами, але які, долаючи внутрішній хід розвитку, стають потім внутрішнім надбанням самої дитини». таким чином, весь учбовий процес, побудований з урахуванням вікових особливостей дітей, повинен бути направлений на те, щоб в процесі систематичних занять учні могли не тільки дізнаватися про виражальні сторони музичного твору, але і розібратися в його структурі з тим, щоб виробити певні навички для осмисленого сприйняття музики.

Сім (за новою програмою вісім) років навчання музиці в школі пов'язані з тривалим періодом життя дитини. За цей час його розвиток проходить декілька вікових ступенів, кожен з яких пов'язаний із специфічним проявом її діяльності. Наші спостереження і експериментально-дослідна робота дозволили виділити три вікові ступені:

перший ступінь (6-7 років, підготовчий клас) - музичне навчання і виховання проходять в основному в ігровій формі;

другий ступінь(8-10 років, I-III класи) -на перший план виступають пізнавальні інтереси дітей; велика увага в цей період надається ознайомленню школярів з різними музичними жанрами (слухання, розучування, аналіз музичних творів, бесіди про життя і творчість композиторів);

третій ступінь(10-13 років, IV-VI класи) - домінуюче місце тут займають інтереси дітей, відповідно розширюється і поглиблюється теоретичний матеріал, який сприяє естетичному вихованню учнів.

Діти слухають різноманітну музику: пісні, танці, марші, характерні п'єси. Це корисно їм, адже не тільки закріплює вже почуте, але і дає можливість на знайомому матеріалі детальніше осмислити і сприйняти характерні особливості музики цих п'єс.

Сюжетність, казковість, світ іграшок, тварин- ось головне, що привертає дошкільника і залишається цікавим, захоплюючим і для семирічної дитини. Пісня, марш, танець - основні жанри, які складають вміст занять в молодших класах. Впродовж всього навчання жанри ці деталізують, учні вчаться слухати особливості музики кожного з них. Якнайповніше представлений жанр пісні. Перш за все, діти слухають у виконанні педагога і в грамзаписі різноманітні по характеру, виконанню пісні, які вони співатимуть самі. Це надзвичайно важливий розділ в слуханні, оскільки успіх подальшого розучування багато в чому визначається тими слуховими враженнями, які залишило у дітей перше знайомство з піснею.

Залучення поетичних рядків, художньої прози, яскравих по своїй образності, допомагає дітям узагальнювати свої життєві спостереження і

глибше відчувати настрої і характер музичних творів, які вони слухають і виконують на уроках.

Література

1. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі / О. Я. Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга, 2001. – С.5-22.

2. Печерська Е.П. Уроки музики в початковій школі / Е. П. Печерська. – К.: Либідь, 2001. – С.140-142.

Лекція № 3

Тема 4. Урок музики - основна форма музичного навчання в початковій школі.

План

1. Урок музики – основна форма організації музичного виховання учнів.
2. Розвиток музичних здібностей молодших школярів на уроках музики.
3. Типи уроків та їх стисла характеристика.
4. Структура уроку музичного мистецтва у початковій школі.

1. Урок музики – основна форма організації музичного виховання учнів

У 80-х роках ХХ століття уроки музики називались уроками співів. Однією з найважливіших змін стало перейменування *уроків співу* в *уроки музики*. За цим, здавалось би, незначним зовнішнім фактом приховано дуже важливий внутрішній зміст. Адже уроки співу, як правило, обмежували своє завдання навчанням школярів хоровому співу та незначним основам музичної грамоти. Знайомство з музикою було зведене майже виключно до репертуару, освоєному в класі на уроках. До того ж такий репертуар був обмежений порівняно невеликими виконавськими можливостями учнів. А от уроки музики,

в жодній мірі не заперечуючи важливість хорового співу, ставлять перед собою більш широке завдання - ввести учнів у світ великого музичного мистецтва, навчити їх любити та розуміти музику, все багатство та розмаїття її форм та жанрів. Іншими словами кажучи, метою уроків музики в ЗОШ є виховання музичної культури учнів як необхідної частини їх духовної культури.

На уроках музики учні знайомляться з кращими зразками української народної музики, фольклору, творами композиторів-класиків, масовими піснями. Основою виховання музичної культури учнів є засвоєння саме класичної спадщини.

Особливості шкільного уроку музики визначаються специфікою музичного мистецтва, в якому емоційна сфера відіграє визначальну роль. Тому пізнання художнього світу музики, яке відбувається в процесі навчання, не може зводитися тільки до роботи думки, а має органічно поєднувати свідомість і почуття.

Для уроків музики характерна часта зміна видів діяльності, що допомагає підтримувати інтерес і увагу дітей. Вся діяльність має об'єднуватися спільною темою, якій би підпорядковувалися окремі елементи.

Уроки музики у початкових класах будуються за "мозаїчним" принципом. Як правило, діти на уроці слухають два-три твори, співають поспівки і пісні, розучують нову пісню, виконують довільні й танцювальні рухи, обирають темброво-ритмічні супроводи, розмірковують про музику, проводять музичну гру тощо. Така різноманітність форм роботи може бути позитивною, якщо вона зумовлена багатством змісту уроку і використанням різних ігрових прийомів.

Урок музики має емоційно впливати на учнів, організовувати їхню художньо-пізнавальну діяльність, спонукати до активної й плідної музичної творчості. По-друге, він має наблизити учнів до пізнання особливостей музичного мистецтва, його наукових основ. Відчуте й пізнане на уроці - це ще одна цеглинка, покладена в фундамент музичної культури школяра. Тому уроку без постановки й досягнення конкретного навчально-виховного завдання не повинно бути.

Урок музики – основна форма організації музичної освіти в школі. Крім уроку музики в школі організовують музичні гуртки, факультативи, охоплюючи всіх учнів початкових класів.

Урок музики може включати усі види музичної діяльності: вокально-хоровий спів, слухання музики, інсценування, імпровізацію, гру на дитячих музичних інструментах, музичну грамоту. Для розучування пісні чи слухання музичних творів потрібно декілька уроків, тому на одному й тому ж уроці відбувається знайомство з новими музичними творами, продовження розучування частково засвоєних раніше, повторення пройдених.

Для уроків музики характерна особлива емоційна атмосфера, що є вкрай необхідним, адже музика – це мова почуттів. Вона хвилює, викликає в учнів гарний настрій і позитивні переживання. Отримані враження посилюються під впливом учителя, котрий передає свої почуття не тільки у виразному виконанні твору, але і в словах, жестах, міміці. Концентруючи увагу учнів на звучанні музики та розвиваючи їх уяву, творчість, він допомагає їм увійти в світ музичних образів, яскраво відчувати їх виразність.

2. Розвиток музичних здібностей молодших школярів на уроках музики.

Розвиток музикальності є неодмінною умовою формування музичної культури дітей. Під музикальністю розуміється сукупність здібностей, необхідних для успішної музичної діяльності. Основна ознака музикальності – переживання музики як вираження певного змісту. Музичне переживання за своєю суттю є емоційним переживанням, оскільки поза емоційним шляхом зміст музики досягнути не можна. Музикальність особливо виявляється в активній самостійній діяльності.

Існує три основні музичні здібності, які складають структуру музикальності.

По-перше, це ладове почуття.

По-друге, це здатність до слухового уявлення.

Відтак, структуру музикальності складають два провідних компоненти – емоційний та слуховий. Тому й усі музичні здібності характеризуються синтезом цих компонентів.

Сенсорною основою музичних здібностей є наочно-дійова орієнтація звуковисотних, ритмічних, тембрових і динамічних співвідношень.

На базі єдності емоційного й слухового компонентів складаються й основні музичні здібності.

Виявлення музичних здібностей залежить не тільки від вроджених задатків, а й від культурного середовища, музичного оточення. У багатьох дітей музичні здібності вперше починають розвиватися тільки в школі.

Залежно від конкретної музичної діяльності, якою займаються школярі (сприймання, виконання чи творчість), їм необхідні й інші музичні здібності.

Наприклад, здатність до цілісного й диференційованого сприймання. Виконавська діяльність теж вимагає відповідних здібностей: чистоти співацьких інтонацій, якості звукоутворення у співі, пластичності моторного апарату, витонченості ритмічних рухів, узгодженість рухів рук під час гри на музичних інструментах.

Музично-творча діяльність молодших школярів виявляється в імпровізації пісенних мелодій, придумуванні нескладних мотивів, інсценуванні сюжетів пісень, пластичному інтонуванні музики, складенні елементарних танців, створенні ігор-драматизацій, темброво-ритмічних супроводів тощо. Музикальність дітей значною мірою визначається розвитком музичного слуху, під яким розуміється здатність до такого сприймання звучань, яке відповідає специфічним особливостям музики як особливого виду людської діяльності. Під музичним слухом вузькому аспекті (по Б.М.Теплову) розуміється здатність чути і відтворювати звуковисотний рух, який є основним носієм смислу в музиці. Музичний слух у широкому аспекті є не окремою, а синтетичною здатністю відчувати виразність музичної мови в єдності її компонентів, сприймати музику як змістове мистецтво, що несе в собі почуття і думки, життєві образи й асоціації.

3. Типи уроків та їх стисла характеристика

Кожний шкільний предмет має, як уже згадувалося, свою специфіку. Головним завданням одних - озброїти учнів науковими знаннями, інших - допомогти оволодіти певними способами діяльності. Музика - це предмет, основною метою якого є формування досвіду емоційно-ціннісних відносин між людьми. Саме ця особливість предмету зумовлює і особливі типи та форми проведення уроків.

Традиційними є такі типи уроків:

1. Організаційний;
2. Комбінований;
3. Домінантний (переважає один із видів музичної діяльності: спів, слухання, МРР, гра на ДМІ, творчі завдання).
4. Контрольно-перевіряючий;
5. Комплексний;
6. Урок-інтерв'ю;
7. Урок-захист;
8. Телеурок з використанням учбових програм;
9. Тематичний;
10. Підсумковий, заключний.

У 70-х роках ХХ століття Д. Кабалевський створив принципово нову систему музичних занять. В її основі лежить тематична єдність. Відповідно до тематичної побудови в його програмі виділені і певні типи уроків музики:

- урок введення в тему;
- урок поглиблення теми;
- урок узагальнення;
- заключний урок-концерт.

Методистами України, провідними вчителями музики були запропоновані і розроблені нові різноманітні, цікаві, корисні та демократичні типи уроків, до яких належать:

- урок вікторина;
- урок-оркестр;
- урок-конкурс;
- урок-подорож;
- урок-“круглий стіл”;
- урок-самопізнання;
- урок-картинна галерея;
- урок-конференція.

Урок-вікторина, урок-концерт проводяться в кінці півріччя з метою підсумувати знання учнів.

Урок-подорож вибудовується на відображенні в музиці картин природи (“Подорож по морях та океанах”, “Подорож по Україні” і ін.).

Урок-“круглий стіл” - це насамперед слухання музики і бесіда про неї.

Урок-вікторина має на меті перевірку знань учнів і може проводитися після завершення вивчення якогось навчального матеріалу чи теми.

Урок-конкурс - це творче змагання учнів на краще виконання пісні чи музичного твору.

Урок-оркестр розвиває в учнів почуття колективної творчості. Граючи на простеньких дитячих музичних інструментах - таких як сопілочка, тамбурин, дзвіночки, діти вчаться музикувати у колективі. Проявивши трішки фантазії, на музичні інструменти можна перетворити і зовсім „немузичні”, на перший погляд, речі - гребінець, дзвоник, пляшечку з-під Коли, наповнену горохом тощо.

Безперечно, що цей список можна продовжувати, доповнювати, розширювати. Кожен може внести щось своє, оригінальне, нове у проведення уроку музики. Важливо при цьому не ставити собі за мету втілення нової форми лише заради форми. Адже ці оригінальні нетрадиційні форми проведення уроків повинні мати на меті покращення засвоєння учнями навчального матеріалу.

Кожен урок музики має свою специфіку. При цьому головна мета одних - допомогти оволодіти певними засобами діяльності, інших - розвинути творчу уяву та здібності учнів. Деякі з уроків підводять до глибоких роздумів про музику, а інші просто настроюють на веселий лад. Та вчитель завжди повинен усвідомлювати головне завдання уроку: чи то повторення музичного матеріалу, його закріплення, чи то набуття умінь і навичок, засвоєння нових понять, закономірностей або ж прагнення до реалізації декількох дидактичних завдань, що має місце в комбінованому уроці.

Важливо відмітити, що проведені нетрадиційно уроки стимулюють музику творчість як вчителя, так і його вихованців, створюють сприятливі умови для співробітництва учнів між собою і з учителем.

4. Структура уроку музичного мистецтва у початковій школі

Перед вчителем музики постає непросте завдання: об'єднати всі елементи, з яких складається урок, підчинити їх основній темі уроку, учбової чверті, року, всього шкільного курсу, не загубивши при цьому специфічної логіки розвитку, що присутня кожному з цих елементів окремо.

Є наступні дидактичні *вимоги до проведення уроку*:

1. Чіткість навчальної мети;
2. Єдність навчальних та виховних завдань;
3. Правильний добір учбового матеріалу до кожного розділу уроку;
4. Підбір доцільних методів, прийомів і засобів при проведенні уроку;
5. Організаційна чіткість уроку;
6. Поеднання колективної, групової та індивідуальної форм робіт. Організація загальної цілеспрямованості класу, виховання відповідальності кожного учня за виконання поставлених перед ним завдань;

7. Змістовність, емоційність, різноманітність та гнучкість прийомів і методів роботи, вимогливість, продумана структура уроку запорука успішної роботи та дисципліни учнів на уроці.

8. Обладнання уроку музики;

9. Облік успішності, поєднання різних форм обліку;

10. Продумані різноманітні форми домашніх завдань та їх оцінок вчителем;

11. Підготовка вчителя до уроку.

Творча взаємодія у процесі шкільного уроку музики починається в той момент, коли щось єдине стає об'єктом спільних інтересів, бажань та прагнень. Цим єдиним можуть бути нові музичні враження, таємниця композиторського задуму, краса художнього образу; виконавська діяльність, емоційність слухацьких інтерпретацій, обґрунтованість аналітичних висновків.

Кожен урок має свою певну чітку структуру, котрої вчитель повинен суворо дотримуватись при підготовці до уроку. Насамперед слід чітко та ясно сформулювати тему та мету уроку, далі потрібно визначити тип уроку, встановити міжпредметні зв'язки (наприклад, взаємозв'язок музики з літературою чи образотворчим мистецтвом). Слід також при підготовці до уроку визначитися з необхідним обладнанням (магнітофон, програвач тощо) та літературою.

При підготовці до уроку вчитель повинен скласти конспект уроку, що допоможе краще підготуватися та врахувати всі аспекти та нюанси розкриття тієї чи іншої теми.

Приблизний хід уроку музики у школі є таким:

I. Організація класу:

а) музичне вітання;

б) перевірка присутніх;

в) оголошення теми уроку.

II. Розспівування:

а) вправа на вироблення звуку;

б) робота над двоголосним співом.

III. Подача нового матеріалу:

- а) розучування пісні;
- б) вивчення інтервалу (музична гра, вікторина тощо); в) слухання музики;
- г) гра на дитячих музичних інструментах; д) творчі завдання.

IV. Закріплення теми, матеріалу. Окремо закріплюється вправа, інтервал, пісня. Фрагмент слухання.

V. Оцінювання праці учнів.

VI. Домашнє завдання. (скласти, намалювати, створити, доспівати, придумати тощо).

VI. Підсумок.

Якщо уроки, які створює вчитель, дійсно є результатом його творчості, його художньо-педагогічної позиції, якщо його дійсно цікавить творче спілкування з дітьми, в якому він виявляє себе як педагог та художник, то діти завжди будуть готові до співтворчості.

Також важливим компонентом художньо-педагогічного спілкування на уроці музики є педагогічна імпровізація - здатність вчителя на основі попередньої розробки у процесі уроку, спираючись на художньо-педагогічну інтуїцію, передбачати педагогічні явища, будувати свою діяльність відповідно до педагогічної ситуації. Адже реальна ситуація на уроці може внести свої корективи у детально розроблений план проведення уроку. Частина учнів може захворіти, декого можуть забрати на медогляд чи на спортивні змагання. І вчитель повинен бути внутрішньо готовим до того, щоб оперативно відреагувати на зміни та внести корективи у план проведення уроку.

Підсумовуючи вищесказане, можна виокремити такі **важливі моменти**:

1. Урок музики як основна форма навчально-виховного процесу включає в себе різноманітні види музичної діяльності учнів. Для уроків музики характерною рисою є особлива емоціональна атмосфера. Адже музика - це мова почуттів.

2. На уроках музики в учнів розвивається музичний слух, музична пам'ять, чуття ритму, уява, фантазія, учні набувають цілий

комплекс вокально-хорових навичок, вмінь і знань. А вчитель музики, проводячи навчально-виховну роботу, формує погляди, переконання, запити, смаки, ідеали дітей. Тому він повинен бути високоосвіченою людиною, добре знати свій предмет, володіти знаннями методики музичного виховання, постійно вдосконалювати свій теоретичний рівень, завжди бути у творчих пошуках, бути добрим політологом, прекрасним музикантом: вільно володіти інструментом, голосом, мати тонкий музичний слух, вільно читати з листа, імпровізувати, любити свій предмет, а головне - любити дітей.

3. Для ефективного освоєння музичного матеріалу і для зняття втоми у дітей 1-4 класів на уроках музики обов'язковим є рух під музику: маршування, танцювальні елементи, музичні ігри. В процесі вивчення музично-ритмічних рухів рекомендується освоювати з дітьми характерні рухи українських народних танців: присідання, колупалочка, бігунець, голубці, тиночки, ритмічний рух по колу під час ведення хороводів, ігрових дійств.

4. Необхідно відмітити, що всі види музичної діяльності на уроці повинні тісно переплітатись з вивченням дітьми музичної грамоти, розвитку музичних здібностей. Слідкувати за набуттям вміння учнів розрізняти високі і низькі, довгі і короткі звуки, рух мелодії вгору та вниз, тихе і голосне звучання музики,

графічного запису пульсу та ритмічного малюнку мелодії; вивчення тривалостей нот, пауз, графічного запису їх на нотному стані, знаки альтерації, метр, ритм, лад, динаміка, темп.

5. Провідне місце на уроці в умовах різновікового класу займає вокально-хорова робота. Хоровий спів розглядається одночасно і як засіб емоційно-естетичного виховання учнів, і як засіб їх всестороннього музичного розвитку. Процес співу по своїй природі комплексний. В ньому бере участь весь організм дитини, зокрема його

звукоутворюючий артикуляційний і дихально-м'язовий апарат. Важливо з перших кроків навчання співу розвивати вокальний слух учнів, що передбачає здатність розрізняти якість голосу, контролювання і оцінювання як власного співу, так і своїх товаришів.

6. Слухання музики - один з основних видів музичної діяльності учнів. Ознайомлення з кращими зразками вітчизняної та зарубіжної музичної культури сприяє розвитку загальної культури учнів, вихованню в них художнього смаку, вміння оцінювати ставитись до творів мистецтва. Навчити дітей слухати музику - одне з найскладніших педагогічних завдань. Вчитель повинен не тільки навчити дітей правильному сприйманню музичних творів, але й вмінню аналізувати прослухане.

7. Для кращого та глибшого сприймання музичного твору корисне використання ілюстративного матеріалу. Підбирати ілюстрації, вчитель повинен з урахуванням їх наближеності до змісту музичного твору. Це можуть бути малюнки, світлини, репродукції тощо.

Література

1. Печерська Е. П. Уроки музики в початковій школі / Е. П. Печерська. - К.:Либідь, 2001. – 54-58.

2. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі / О.Я. Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга, 2001. – С.81-91.

Питання для самоаналізу

1. Яка основна форма організації музичного виховання учнів? Особливості проведення уроків музики.

2. Розкрийте поняття „музичні здібності”.

3. В чому полягає індивідуальний та диференційований підхід до учнів на уроках музики.

4. Дайте характеристику основних типів уроків.

Завдання для самостійного опрацювання

1. Види музичної діяльності на уроках музики, їх значення і взаємозв'язок.
2. Сучасні вимоги до уроку музики в початкових класах.
3. Міжпредметні зв'язки уроку музики з іншими уроками.

Лекція № 4

Тема 5. Музична грамота в структурі уроку музики.

План

1. Музична грамота як вид діяльності
2. Форми і методи навчання музичної грамоти.
3. Набуття учнями відомостей з музичної грамоти в процесі музичної діяльності.

1. Музична грамота як вид діяльності

Для формування музичної грамотності молодших школярів дуже важливо вводити вивчені поняття в навчальний процес. Основна мета навчання музичної грамоти – розвинути в учнів музично-слухові уявлення, на основі яких формуються знання про музичні явища, необхідні для свідомого сприйняття та виконання музичних творів. Навчання дітей музичної грамоти має на меті розвинути музичний слух, музичну пам'ять, чуття метро ритму, ладу, звуковисотності, а також навчити дітей співати по нотах, правильно їх записувати. Дати уявлення про різні засоби музичної виразності. Навчити учнів розуміти зміст музичних творів, визначати їх форму, ознайомлювати зі способом виконання музики.

Проблема вивчення музичної грамоти знаходить своє відображення в діючих програмах з музики для учнів загальноосвітніх шкіл, музична грамота розглядається як складова частина багатогранного поняття музичної грамотності, яку Д.Б. Кабалецький розглядав як здатність сприймати музику як живе і образне мистецтво, народжене життям і нерозривно з нею пов'язане. В зв'язку з вивченням нових тем продовжується цілеспрямоване на формування

інтонаційно-слухового словника учнів, розвитку їх музичного слуху. Д.Кабалевський говорить, що для дітей «не повинно існувати ніяких правил і вправ, які б потребували зазубрювання і багаторазових повторень. Весь урок має проходити цікаво і захоплююче». Музичну грамоту не можна зводити до нотної грамоти, як це іноді буває в шкільній практиці. Її завдання ширші: навчити дітей не тільки розуміти нотний запис, а й опанувати музичну мову. Через те знання з музичної грамоти можна умовно поділити на: а) музично-історичні, набуті на основі ознайомлення школярів з творами народної творчості, композиторів минулого і сучасних (музичні жанри, стилі тощо); б) музично-теоретичні, пов'язані з нотним записом. Музична грамота в школі не є самоціллю. Музична грамота допоможе глибше зрозуміти, вправно й осмислено виконувати музику. Отже, музична грамота – це засіб реалізації дидактичного принципу свідомості в музичному навчанні. Оскільки головне завдання музичної грамоти – допомогти дітям почути й усвідомити музичні явища, основний принцип її навчання полягає в тому, що музичні знання подаються не умоглядно, а на основі музично-слухових уявлень. Музичну термінологію треба застосовувати так, щоби термін узагальнював те, що вже відомо на основі попередніх спостережень. Термін не повинен випереджати явища, котрі він визначає, але які ще невідомі. Знання про музику мають бути наслідком свідомого цілеспрямованого сприймання музики і висновків, зафіксованих у вигляді повідомлень, зроблених учнями з допомогою вчителя. Саме тому основні методи навчання музичної грамоти збігаються з деякими методами розвитку музичного сприймання.

Майже увесь перший клас охоплює донотний період. У цей час учитель працює над збагаченням музично-слухового досвіду дітей, готує їх до засвоєння музичних понять. Діти співають на слух, прослуховують пісні й музичні твори у виконанні вчителя й у грамзапису, починають поступово розбиратися у своїх слухових враженнях.

Діти приходять до першого класу, маючи уже певний і в той же час дуже різний рівень музично-естетичного розвитку. І обов'язок учителя полягає не

тільки в тому, щоб зацікавити дітей музикою, а й підготувати їх до сприйняття складніших творів, щоб певною мірою вирівняти їхній рівень музичної грамотності.

У дошкільний період діти знайомляться з такими темами: голосно - тихо, звуки високі - низькі, довгі - короткі, напрям руху мелодії, жанри музики. Вчать визначати сильні й слабкі долі, марширувати під музику. Співають пісні та відплескують ритмічний малюнок. Записують графічно прості ритмічні диктанти. Стежачи за записом на дошці, діти знайомляться не тільки з назвами нот, а й запам'ятовують порядок їх розташування. Корисно співати вправи, називаючи ноти. Напрямок руху мелодії школярі показують рукою.

Слід пам'ятати, що вивчення музичної грамоти не зводиться до вивчення нотної грамоти, хоча певні поняття з нотної грамоти учні початкових класів повинні засвоїти. Так в 1-му класі діти мають ознайомитися з нотним станом, нотами, малюнком і значенням скрипичного ключа, з назвами нот, записом від до- до, а також з позначенням довгих і коротких звуків. Практично школярі у 1-му класі повинні навчитися співати по нотах нескладні наспіви, які складаються з 5-ти ступенів у висхідному і низхідному порядку.

У 2-му класі діти знайомляться з нотами цілої октави, тривалістю восьма, паузами (половинна, четвертна, восьма), сильними і слабкими долями, з дводольним і тридольним розміром, з гамою до мажор, з штрихами (ліга).

У 3-му класі діти знайомляться з цифровими позначками гама. Співають по нотах на два голоси, знайомляться з половинною з крапкою, прийомами тактування, затактом, знаками альтерації, ладом (мажор, мінор), розміром 4/4, з простими інтервалами.

У 4-му класі учні вивчають складні інтервали, мажорні і мінорні гама, басовий ключ тощо.

Використовувати музичну термінологію повинен не тільки вчитель, учні також мають звертатися до неї, адже критерієм оволодіння тим чи іншим поняттям є вміння ним оперувати. На практиці не завжди враховують роль оперування дітьми музичними термінами, що знижує інтелектуальний потенціал

уроку музики, стримує закріплення сформованих понять. Нерідко молодші школярі нечітко розуміють музичні явища, що характеризують використані композитором засоби музичної виразності. Іноді вони плутають такі поняття, як «ритм» і «метр», «темпо» і «характер», «темпо» і «динамічні відтінки».

Щоб учні чіткіше розуміли музичні явища, доцільно посилити аналітичну роботу, котра ґрунтується на їхньому музично-слуховому розвитку. Як було зазначено, найдоступнішою для молодших школярів розумовою операцією є порівняння. Учитель має пояснити дітям, що порівняти два музичні твори (або їхні фрагменти) — означає знайти в них схоже й відмінне (за мелодією, ритмічним малюнком, темпом, характером тощо). Порівняння ґрунтується на вмінні виділити той чи інший засіб музичної виразності, що сприяє диференційованому сприйманню музики.

Музична грамота в школі може допомогти глибше розуміти, вправно й осмислено виконувати музику. Іншими словами, музична грамота — це засіб реалізації дидактичного принципу свідомості в музичному навчанні.

Оскільки головне завдання музичної грамоти — допомогти дітям почути й усвідомити музичні явища, основний принцип її навчання в тому, що музичні знання мають подаватися не умоглядно, а на основі музично-слухових уявлень. Музичну термінологію треба застосовувати так, щоб термін узагальнював те, що вже відомо на основі попередніх спостережень. Термін не повинен випереджати явища, котрі він визначає, але які ще невідомі. Знання про музику мають бути наслідком свідомого цілеспрямованого сприймання музики і висновків, зафіксованих у вигляді повідомлень, зроблених учнями з допомогою вчителя.

Учителю слід дотримуватися правила, усталеного в методиці музичного виховання: завдання музичної грамоти є не тільки в тому, щоб пояснити дітям матеріал і вивчити якийсь музичний приклад. Музична грамота повинна допомогти їм краще зрозуміти зміст музичних творів і засоби музичної виразності. Відомості з музичної грамоти неодмінно мають бути пов'язані як з хоровим репертуаром, так і з творами для слухання музики. Набування

відомостей з музичної грамоти, з одного боку, має ґрунтуватися на музичних враженнях, начебто музичних «спостереженнях», з іншого — одержані знання мають знаходити застосування на практиці.

Враховуючи велику роль зорової і рухової наочності в молодшому шкільному віці, учитель застосовує різні наочно-дидактичні засоби, котрі на початковому етапі навчання можуть певною мірою замінити нотний запис. Тривалість донотного періоду — один-два роки, залежно від рівня музичного розвитку дітей. Цей етап вбирає й підготовку до засвоєння нотного запису.

2. Форми і методи навчання музичної грамоти

Для кращого засвоєння музичної грамоти на уроках музики в початкових класах слід використовувати такі методи:

1. Метод порівняння. Молодші школярі краще сприймають контрастність ніж схожість, тому спочатку треба порівнювати музичні явища, що різняться між собою. Наприклад, звуки високі — низькі, довгі — короткі, тихі — голосні тощо. Поступово контраст зменшувати.

2. Метод варіювання, який заснований на порівнянні зміненого варіанта з оригіналом. Так можна пропонувати дітям прослухати мелодію або фрагмент музичного твору і під час повторного прослуховування визначити, що змінилося (звуквисотний чи ритмічний малюнок чи ритмічний малюнок, темп, динаміка тощо).

3. Метод моделювання, тобто створення своєрідно

4. і моделі того чи іншого музичного явища: звуквисотності — показ долонею напрямку руху мелодії; ритму — проплескування ритмічного малюнка; динаміки — розведення і наближення долонь; звуквисотності й ладу — знаки рукою за релятивною системою. Крім просторово-рухового, на уроках музики використовують і графічне моделювання: звуквисотності — зображення малюнка мелодії рисочками, листочками тощо, малюнок — сходинок, якими мандрує нота; ритму — 11 — восьмі, 1 — четвертні, половинні; ладу — намалювати сонечко (мажор), намалювати дощик — (мінор); форми — АВА або О трикутник О.

5. Метод порівняння музики й мовлення, що ґрунтується на схожих ознаках, таких як темп, динаміка, тембр, інтонаційність, розміреність (метро ритм, наголоси в словах), розчленованість (розділові знаки. цезури).

6. Ігровий метод, який може доповнювати інші методи, оскільки елемент гри можна застосовувати на будь-якому етапі уроку.

3. Набуття учнями відомостей з музичної грамоти в процесі музичної діяльності

У поясненні понять музичної грамоти повинна бути певна послідовність, коли вчитель спирається на знання, вже засвоєні раніше. Діти повинні засвоїти такі нові поняття і опорні знання у процесі вивчення нотної грамоти:

Нотні знання: рух мелодії висхідний. Низхідний, поступеневий, стрибкоподібний; ритмічний малюнок, сильні і слабкі долі, дводольний такт, тридольний такт, затакт.

Опорні знання: звуки високі й низькі, Пульс у музиці, сильні і слабкі долі, сильні і слабкі долі у дводольному такті, сильні і слабкі долі у тридольному такті.

Також, згідно програми, школярі повинні засвоїти поняття, пов'язані зі звуковисотністю в музиці, які формуються на основі контрастного за висотою звучання музики. У бесіді про звуковисотність слід поєднувати знання з характером музики. Для закріплення знань про високі і низькі звуки можна запропонувати учням визначити на слух напрям мелодії, але робити це слід у цікавій формі (гри, казки). Зі звуковисотністю треба ознайомлювати дітей при слуханні музики, при співі, грі на дитячих музичних інструментах.

Освоєння метро ритмічних особливостей музики слід починати зі збільшення коротких звуків до довгих. Ознайомлення з тривалостями нот бажано розпочинати з восьмих і четвертих. Що відповідає руховій активності дітей. Зіставлення четвертих і половинних тривалостей на початковому етапі навчання менш вдале. З довгими і короткими звуками учнів можна ознайомлювати за допомогою нескладних по співок, наприклад:

«Десь тут була Подоляночка», «Вийди, вийди сонечко».

Далі діти розучують ноти, їх роз положення на нотному стані, скрипичний ключ, знаки альтерації. Бажано, щоб різні вправи діти співали по нотах.

При вивченні поняття ритм, пульс в музиці, можна скористатися різними невеликими вправами: простукати (проплескати) ритмічний малюнок, спочатку вчитель, потім учні.

Поняття сильної і слабкої долі бажано пояснити на прикладі знайомої дітям пісеньки («Вийди, вийди сонечко»).

Ознайомлення з поняттям форма музичного твору повинно відбуватися з допомогою музично-ритмічних рухів, і методу графічного моделювання. Зобразити причасну форму можна за допомогою геометричних фігур. Бажано. Щоб до ознайомлення з поняттям три частинної форми школярі мали поняття про мажор і мінор, оскільки ладовий контраст між частинами типовий для творів, написаних у три частинній формі.

Література

1. Печерська Е. П. Уроки музики в початковій школі / Е. П. Печерська. –К.: Либідь, 2001. – С.65-89.

2. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі /О.Я. Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга, 2001. – С.77-81.

Питання для самоаналізу

1. Розкрийте основну суть поняття „музична грамота”.
2. Основні методи навчання музичної грамоти.
3. Розкрити поняття музично-творчий пошук учнів.
4. Дати характеристику систем і методів викладання сольфеджіо і музичної грамоти.

Завдання для самостійного опрацювання

4. Активізація музичного слуху учнів.
5. Вивчення понять, пов'язаних з ладовими музично-слуховими уявленнями.

Лекція №5

Тема 9. Музично-ритмічні рухи та гра на дитячих музичних інструментах у структурі уроку музики НУШ

План

1. Музично-ритмічна діяльність у структурі уроку музики.
2. Гра на дитячих музичних інструментах.
3. Класифікація дитячих музичних інструментів.
4. Правила зберігання і користування інструментами.

1.Музично-ритмічна діяльність у структурі уроку музики

Використання елементів ритму і танцю на уроках музики носить фрагментальний характер, а інколи і зовсім відсутнє, оскільки більшість учителів музики не ознайомлені з цим видом музичної діяльності. Однак елементи ритміки і хореографії бажано використовувати на уроках музики, тому що учні молодших класів мають добру координацію рухів.

Цей вид музичної діяльності розвиває у школярів почуття ритму, навчає дітей узгоджувати рухи з характером музики, ритмічно і виразно рухатися, грати в музичні ігри, водити хороводи, формує найпростіші навички хореографії, розвиває музично-ритмічні і творчі здібності.

На уроках музики доцільно використовувати різноманітні музично-ритмічні вправи, ігри, рухи, що пов'язані з навчальним матеріалом з музики, а також можуть виконувати роль навчального методу. З допомогою якого учні усвідомлюють окремі поняття музичної грамоти.

В умовах шкільного уроку музики можна організовувати лише невеликі вправи, ігри, танок у тій частині класу, де немає парт. Учні, які в даний момент не беруть участь у ритмічній діяльності можуть співати, акомпанувати на музичних інструментах, імітувати гру на різних дитячих музичних інструментах.

Систему ритмічного виховання розробив на початку 20ст. швейцарський педагог, музикант Е. Ж .Далькроз, яка набула великого поширення в багатьох

країнах світу. Використовуючи спеціально підібрані ритмічні фізкультурні вправи під ритмічну і просту музику Далькросз добився хороших результатів у розвитку музично-творчих здібностей дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, а саме покращилася музична пам'ять, музичний слух, відчуття ритму, розвинулася уява, пластичність рухів.

Основне завдання музично-ритмічної діяльності – це виховання у школярів активного, свідомого сприймання музичних творів, засвоєння ними вмій передавати в рухах зміст та характер музики. Саме цими навичками діти оволодівають у процесі музично-ритмічної діяльності.

У процесі занять музично-ритмічними рухами зміцнюється організм дітей, розвиваються різні музичні здібності: відчуття ритму, музичний слух, музична пам'ять, виховуються морально-вольові якості - спритність, точність, цілеспрямованість, виробляються такі якості рухів як м'якість, плавність, гнучкість, пружність, енергійність, пластичність, а також покращується осанка дітей.

«Рухливі ігри під акомпанемент музики так само, як і ритміка, розвивають слух, легкість і спритність рухів, здатність швидко і правильно реагувати на враження від музики» – писала відома російська вчена Є. Водовозова. Цю думку розвивають і інші вчені.

Треба сказати, що різні за характером музичні твори викликають у дітей емоційні переживання, породжують певні настрої, під впливом яких і рухи набувають відповідного характеру. Наприклад, урочисте звучання святкового маршу радує, бадьорить дітей. Це проявляється в підтягнутій поставі, точних, чітких, підкреслених рухах ніг і рук. Навпаки, спокійний плавний характер танцю дає змогу зробити поставу вільнішою, рухи неквапливими, м'якими.

Зв'язок між рухами і музикою не обмежується лише узгодженістю їхнього спільного характеру. Розвиток музичного образу, порівняння контрастних і схожих побудов, ладова забарвленість, особливості ритмічного малюнка, динамічних відтінків, темпу – все це може відбиватися в рухах, вправах, танцях, хороводах та іграх.

Рухи допомагають повніше сприймати музичний твір, який в свою чергу, надає рухові особливої виразності. В цій взаємодії музика відіграє провідну роль, а рухи стають своєрідним засобом вираження художніх образів.

Навчаючи дітей музично-ритмічним рухам і вправам, необхідно виховувати в них свідоме ставлення до музики шляхом розкриття змісту та характеру музичних творів у цілому, а також засвоєння окремих елементів музичної виразності.

Музично-ритмічна діяльність сприяє поглибленню в школярів музичних знань, розширенню кругозору, розвивають творчу уяву, фантазію, мислення. Вони допомагають краще зрозуміти музику. полюбити її та емоційно відгукуватися на неї. Необхідність своєчасно реагувати під час гри, танцю, вправи на всі музичні завдання відповідними рухами, погоджувати їх із звучанням, загострює сприймання дітей, розвиває музичний слух, відчуття ритму та інші музичні здібності, а в цілому музикальність.

У сучасних програмах з цього виду музичної діяльності значна увага приділяється розвитку природної виразності рухів дітей. Як відомо, в музично-руховій діяльності дітей рухи є засобом вираження думки, почуттів, образів. Тому чим активніше школярі сприймають музику, тим виразніше і краще вони будуть танцювати і рухатися.

У процесі даного виду музичної діяльності розвиваються пізнавальні здібності, внаслідок того, що діти багато чого довідуються завдяки різноманітній тематиці музичних ігор, хороводів, танців і вправ. Пізнавальні процеси під час занять ритмікою активізуються в тому разі, якщо дитина здатна зосередитися на особливостях музичних засобів виразності. Йдеться насамперед про слухову увагу та її стійкість. Дитина, стежачи за музичним супроводом, уважно його слухає. Чим складніший музичний супровід, тим інтенсивніше розвивається слухова увага, яка сприяє розвитку музичної пам'яті.

Музично-ритмічні рухи і вправи, таночки, хороводи привчають учнів до колективних дій, сприяють їх об'єднанню, виховують почуття згуртованості,

дружби, взаємної поваги, а також почуття справедливості. В учнів формується характер, воля, наполегливість, уміння мобілізувати свої сили, зосередити увагу, проявити спритність, кмітливість, підвищується розумова і творча активність.

Рухи під музику зміцнюють організм учнів, задоволення, яке отримують діти в процесі гри, танцю завжди супроводжується значними фізіологічними змінами в організмі: покращується постава, дихання, кровообіг, формується моторика, у дітей з'являються такі якості рухів як легкість, помітність, пружність, спритність, точність, швидкість, енергійність. Завдяки музиці рухи дітей набувають емоційного забарвлення, стають більш чіткими, виразними і красивими.

Отже, музично-ритмічні рухи і вправи сприяють всебічному і гармонійному розвитку учнів. Таким чином, заняття ритмікою є виховним процесом і допомагає у всебічному розвитку особистості дитини: музично-естетичному, емоційному, волювому і пізнавальному.

2. Гра на дитячих музичних інструментах

Навчання дітей грі на музичних інструментах відкриває перед ними новий світ звукових красок, допомагає розвивати музичні здібності, розширює кругозір і стимулює інтерес до інструментальної музики.

У процесі гри на дитячих музичних інструментах вдосконалюються естетичне сприйняття і естетичні почуття школярів, а також розвиваються такі якості як витримка, цілеспрямованість, наполегливість. Гра на дитячих інструментах розвиває зосередженість і пам'ять. Знайомство з назвами

інструментів, їх тембрами, спеціальними музичними термінами (струни, клавіші, медіатр, оркестр, ансамбль тощо) збагачує активний словник дошкільників, розвиває їхню мову. Цей вид музичної діяльності збагачує музичними враженнями дітей, розвиває їх музикальність, музично-сенсорні здібності, музичну пам'ять, відчуття ритму, тембру, ладу, звуковисотності, організовує дітей, покращує їх увагу, сприяє розвитку творчих здібностей.

Музичні дитячі інструменти викликають у дітей молодшого шкільного віку великий інтерес, а також сприяють розвитку творчості. Крім того, деякі іграшки-інструменти використовуються як наочне приладдя. Вони допомагають педагогам розвивати музично-сенсорні здібності, знайомлять їх з окремими елементами музичної грамоти.

Гра на музичних інструментах допомагає дітям розрізняти звуки у їх висотних та ритмічних співвідношеннях і в тембровому забарвленні. Учні засвоюють різний напрямок мелодії (вгору-вниз), користуючись підібраними за висотою дзвіночками, відтворюють різноманітні ритми, прислухаючись до різних ритмічних сполучень, розрізняють дзвінкий тембр трикутників і мелодійні звуки дзвіночків, металофонів, цитр та інших музичних інструментів.

У сучасних програмах визначено навчально-виховні завдання, які здійснюються на уроках музики.

Завдання, які ставляться перед учителем музики у процесі гри на дитячих музичних інструментах такі:

1. Навчити розрізняти характер звучання музичних інструментів.
2. Ознайомити дітей з основними правилами користування та зберігання музичних інструментів.
3. Навчити елементарних прийомів гри на дитячих музичних інструментах.
4. Ознайомити дошкільників з елементарними знаннями з нотної грамоти.
5. Правильно брати і витратити дихання при грі на духових інструментах, граючи на тріолах, дудочках, сопілках.
6. Знаходити зручну аплікатуру, граючи на акордеонах, гармошках, баянчиках, піаніно.
7. Приглушувати звучання тарілок, трикутників, правильно тримати руки, граючи на бубні, барабані, струшуючи кастаньєтами, мара касами.
8. Користуватися елементарними динамічними відтінками.
9. Грати найпростіші пісеньки, поспівки, танцювальні мелодії.
10. Грати в ансамблі, своєчасно вступати в гру і закінчувати її.

Основне завдання учителя музики – навчити дітей грати на музичних інструментах і тим самим викликати інтерес до музики, бажання самостійно виконувати музичні твори.

Музичний репертуар для дитячих музичних інструментів має бути високохудожній і доступний. Згідно існуючих програм він складається з творів чи уривків класичної музики, сучасних композиторів і народної музики, найрізноманітніший за тематикою, жанрами.

3. Класифікація дитячих музичних інструментів

Існує певна класифікація дитячих музичних інструментів. Їх можна поділити на:

Струнні – цитри, домри, балалайки, гітари, гуслі, бандури. Звуки на них виникають, коли дитина торкається струн пальцями чи медіатром (тонка пластинка з пластмаси).

Духові – флейти, саксофони, кларнети, дудочки, сопілки, тріоли, губна гармоніка, „мелодії». Звуки виникають при вдуванні повітря у трубку інструмента, а іноді при видиханні його із трубки.

Клавійно-язичкові – баяни, акордеони, гармонії, гармошки. Звук виникає коли натискають на клавішу.

Ударно клавійні – іграшкові роялі, піаніно. Звук викликає удар молоточка по металевих пластинках, який виникає, коли натискають на клавішу.

Ударні – бубни, барабани, кастаньети, трикутники, мара каси, тарілки, дзвіночки, металофони, ксилофони, тарахкальця. Звук виникає при ударі рукоючи паличкою по тілу інструмента, що має властивість звучати.

Залежно від способу звукодобування і характеру звучання дитячі музичні інструменти можна згрупувати в певні групи:

1. Іграшки інструменти із звуком невизначеної висоти: калатальця, бубни, барабани, трикутник, кастаньети, маракаси.

2. Іграшки-інструменти , що дають звук лише однієї висоти, з допомогою якого можна відтворювати різні ритми: дудочки, ріжки.

4. Іграшки-інструменти з звукорядом: металофони, піаніно, кларнети, труби, флейти, саксофони, баяни, гармошки, домри, балалайки, цитри, цимбали, гуслі тощо. Граючи на них, можна відтворювати різні мелодії.

4. Правила зберігання і користування інструментами

Музичні інструменти повинні зберігатися в добре провітреному приміщенні, не дуже вологому і не дуже сухому. Вони повинні по вазі і розмірам бути доступними для дітей молодшого шкільного віку. Дитячі музичні інструменти мають бути добре настроєні, чисто і красиво звучати, мати визначений чистий тембр звучання, бути зручними з точки зору розміру і ваги. Крім цього вони мають мати просту конструкцію, бути міцними, тому що ними багато дітей будуть користуватися. Струнні інструменти повинні бути добре закрученими, з такими струнами, щоб діти не могли ними поранитися. Учитель музики повинен дотримуватися основних правил користування і зберігання музичних інструментів для довготривалого їх користування.

Література

1. Печерська Е .П. Уроки музики в початковій школі / Е. П. Печерська. – К.:Либідь, 2001. – С.65-84.

2. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в початковій школі / О.Я. Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга, 2001.

4. Завдання до практичних занять

Кредит 1. Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів

Практичне заняття 1.

Тема 1. Музичне мистецтво як засіб всебічного і гармонійного розвитку особистості

Мета: ознайомити студентів з основними напрямками впливу мистецтва на розвиток особистості дитини, розглянути напрямки мистецької освіти учнів початкової школи, вивчити основні положення та зміст програми інтегрованого курсу «Мистецтво»; розвивати уважність, самостійність, спостережливість; виховувати любов до мистецтва.

Ключові поняття: *мистецтво, творчість, творча особистість, естетичні почуття.*

План

1. Вплив мистецтва на розвиток творчої особистості дитини.
2. Формування естетичних почуттів засобами мистецтва.
3. Основні напрямки мистецької освіти учнів початкової школи.
4. Державний стандарт початкової освіти (мистецька освітня галузь)
5. Аналіз типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Савченко О. Я. (1-2; 3-4 кл.) мистецька освітня галузь, типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Шияна Р. Б. (1-2 кл., 3-4 кл.)

Методичні рекомендації

При підготовці до практичного заняття повторіть лекцію № 1. Користуючись літературними та інтернет-джерелами, розгляньте поняття «творчість» та «творча особистість». Визначте вплив мистецтва на розвиток творчої особистості дитини та формування у неї естетичних почуттів.

Ознайомтесь з різними напрямками мистецької освіти учнів початкової школи.

Питання для самоконтролю:

1. Який вплив має мистецтво на розвиток особистості дитини?
2. Як засоби мистецтва впливають на розвиток емоційних почуттів дитини?
3. Назвіть основні напрямки мистецької освіти учнів початкової школи.
4. Вкажіть мету та загальні цілі мистецької освітньої галузі нового стандарту початкової загальної освіти.

Література:

1. Зими́на А. Основы музыкального воспитания и развития детей младшего возраста: Учебн. для студ.в УЗ. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 210 с.
2. Рудницька О. Українське мистецтво у полікультурному просторі. – К. – 2000. – 174 с.
3. На допомогу вчителю початкових класів 1 – 4 класів: для загальноосвіт. навч закл. України. – К.:Видавничий дім «Освіта», 2016. – 160 с.

Практичне заняття 2.

Тема 2. Педагогічні умови вивчення музичного мистецтва молодшими школярами

План

1. Теоретичні основи музичної діяльності учнів початкової школи. Організація музичної діяльності.
2. Вікова характеристика з огляду готовності дітей до музичного навчання і виховання
3. Розвиток музичних здібностей дітей початкової школи. Структура музикальності.
4. Методика формування музичного сприймання

Література:

1. Зими́на А. Основы музыкального воспитания и развития детей младшего возраста: Учебн. для студ.в УЗ. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 210 с.

2. Рудницька О. Українське мистецтво у полікультурному просторі. – К. – 2000. – 174 с.

3. На допомогу вчителів початкових класів 1 – 4 класів: для загальноосвіт. навч закл. України. – К.:Видавничий дім «Освіта», 2016. – 160 с.

Практичне заняття 3.

Тема 3. Методика музичного навчання і виховання молодших школярів.

План

1. Методика навчання, формування вокально-хорових та музично-ритмічних навичок учнів початкової школи.

2. Художньо-педагогічний аналіз музичних творів

3. Можливості естетичного сприйняття і оцінки музики у дітей шкільного віку.

4. Роль учителя музичного мистецтва в музичному вихованні учнів початкової школи.

5. Шкільний кабінет з музичного мистецтва. Його значення.

Ключові слова: музична діяльність, музичне навчання, музичне виховання.

Література:

1. Зими́на А. Основы музыкального воспитания и развития детей младшего возраста: Учебн. для студ.в УЗ. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 210 с.

2. Рудницька О. Українське мистецтво у полікультурному просторі. – К. – 2000. – 174 с.

3. На допомогу вчителів початкових класів 1 – 4 класів: для загальноосвіт. навч закл. України. – К.:Видавничий дім «Освіта», 2016. – 160 с.

Кредит 2. Урок музичного мистецтва як основна форми організації процесу навчання в загальноосвітній школі

Практичне заняття 4.

Тема 5. Музична грамота в структурі уроку музики.

План

1. Музична грамота як вид діяльності .
2. Форми і методи навчання музичної грамоти.
3. Набуття учнями відомостей з музичної грамоти в процесі музичної діяльності.

Практичне завдання:

Розробити конспект уроку музики 1-2 клас (за вибором) з наочністю, представлення на парі.

Ключові слова: музична діяльність, музичне навчання, музичне виховання.

Література:

1. Зимина А. Основы музыкального воспитания и развития детей младшего возраста: Учебн. для студ.в УЗ. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 210 с.
2. Рудницька О. Українське мистецтво у полікультурному просторі. – К. – 2000. – 174 с.
3. На допомогу вчителю початкових класів 1 – 4 класів: для загальноосвіт. навч закл. України. – К.:Видавничий дім «Освіта», 2016. – 160 с.

Практичне заняття 5.

Тема 6. Структура уроку музичного мистецтва.

План

1. Урок музики – основна форма організації навчання. Взаємозв'язок видів музичної діяльності та інші особливості структури уроку. Доцільність комплексної структури уроку. Напрямки і забезпечення взаємозв'язку компонентів уроку.

2. Єдність морального і естетичного виховання в початкових класах.
3. Подібність і відмінність уроку музики з уроками інших предметів.
4. Розвиток музичних здібностей молодших школярів на уроках музики. Індивідуальний та диференційований підхід до учнів.
5. Сучасні вимоги до уроку в початкових класах. Міжпредметні зв'язки уроку музики з іншими уроками в початкових класах.

Практичне завдання:

Розробити конспект уроку музики 3-4 клас (за вибором) з наочністю, представлення на парі.

Ключові слова: музична діяльність, музичне навчання, музичне виховання.

Література:

1. Зими́на А. Основи музикального виховання і розвитку дітей молодшого віку: Учебн. для студ. в УЗ. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 210 с.
2. Рудницька О. Українське мистецтво у полікультурному просторі. – К. – 2000. – 174 с.
3. На допомогу вчителю початкових класів 1 – 4 класів: для загальноосвіт. навч закл. України. – К.:Видавничий дім «Освіта», 2016. – 160 с.

Практичне заняття 6.

Тема 7. Види музичної діяльності учнів на уроці

План

1. Музичне сприймання - основний вид діяльності на уроках музичного мистецтва. Структура музичного сприймання та етапи його формування. Типи музичного сприймання. Особливості музичного сприймання школярів. Педагогічні умови формування музичного сприймання.
2. Методика проведення художньо-педагогічного аналізу музичних творів на уроках музичного мистецтва. Вимоги до його проведення.

3. Особливості співацького розвитку учнів різного віку. Режим та охорона дитячого голосу.

4. Методика формування вокально-хорових вмінь та навичок на уроці музичного мистецтва. Особливості розпівування на уроці музичного мистецтва. Методи навчання співу в системі загальноосвітньої школи. Методика розучування пісні.

5. Характеристика/Музично-ритмічні рухи на уроках музичного мистецтва. Значення та мета музично-ритмічних рухів на уроках музичного мистецтва. Внесок Е. Жак-Далькроза, К. Орфа, В. Верховинця в систему музично-ритмічного виховання особистості. Види музично-ритмічної діяльності на уроках музичного мистецтва. Методика проведення музично-ритмічного виховання на уроках музичного мистецтва.

6. Інструментальне музикування на уроках музичного мистецтва. Значення та мета елементарного музикування в системі загальної мистецької освіти. Ідеї К. Орфа щодо елементарного музикування. Характеристика музичних інструментів оркестру дитячих інструментів. Історія виникнення музичних інструментів. Методика використання дитячих музичних інструментів в урочний та позаурочний час. Творчий компонент в процесі елементарного музикування на музичних інструментах.

Ключові слова: музична діяльність, музичне навчання, музичне виховання.

Література:

1. Зими́на А. Основы музыкального воспитания и развития детей младшего возраста: Учебн. для студ.в УЗ. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 210 с.

2. Рудницька О. Українське мистецтво у полікультурному просторі. – К. – 2000. – 174 с.

3. На допомогу вчителю початкових класів 1 – 4 класів: для загальноосвіт. навч закл. України. – К.:Видавничий дім «Освіта», 2016. – 160 с.

Практичне заняття 7.

Тема 8. Види нестандартних уроків з музичного мистецтва

План

1. Планування та розробка нестандартних уроків.
2. Урок-конференція; урок – диспут; усний - журнал; урок – віртуальна подорож; урок - майстер клас; урок – аукціон; урок театральний майданчик; урок-мистецьке лото

Практичне завдання:

Розробити конспект нестандартного уроку музики (клас за вибором 1-4) з наочністю, представлення на парі.

Ключові слова: музична діяльність, музичне навчання, музичне виховання.

Література:

1. Зимина А. Основы музыкального воспитания и развития детей младшего возраста: Учебн. для студ.в УЗ. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 210 с.
2. Рудницька О. Українське мистецтво у полікультурному просторі. – К. – 2000. – 174 с.
3. На допомогу вчителю початкових класів 1 – 4 класів: для загальноосвіт. навч закл. України. – К.:Видавничий дім «Освіта», 2016. – 160 с.

Кредит 3. Методи музичного навчання в умовах НУШ

Практичне заняття 8.

Тема 9. Музично-ритмічні рухи та гра на дитячих музичних інструментах у структурі уроку музики НУШ

План

1. Музично-ритмічна діяльність у структурі уроку музики.
2. Гра на дитячих музичних інструментах. Класифікація дитячих музичних інструментів.
3. Правила зберігання і користування інструментами.

Література:

1. Зими́на А. Основы музыкального воспитания и развития детей младшего возраста: Учебн. для студ.в УЗ. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 210 с.
2. Рудницька О. Українське мистецтво у полікультурному просторі. – К. – 2000. – 174 с.
3. На допомогу вчителеві початкових класів 1 – 4 класів: для загальноосвіт. навч закл. України. – К.:Видавничий дім «Освіта», 2016. – 160 с.

Практичне заняття 9.

Тема 10. Інтегрований підхід оновлення змісту музичної освіти

План

1. Інтегрований підхід оновлення змісту музичної освіти. Умови реалізації завдань мистецької освітньої галузі, дотримання інтегративного підходу у навчанні.
2. Практичні методи опанування мистецтва школярами.
3. Компоненти змісту музичної освіти.
4. Музичні знання, музичні уміння, досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісні відносини.

Література:

1. Зими́на А. Основы музыкального воспитания и развития детей младшего возраста: Учебн. для студ.в УЗ. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 210 с.
2. Рудницька О. Українське мистецтво у полікультурному просторі. – К. – 2000. – 174 с.
3. На допомогу вчителеві початкових класів 1 – 4 класів: для загальноосвіт. навч закл. України. – К.:Видавничий дім «Освіта», 2016. – 160 с.

Практичне заняття 10.

Тема 11. Інноваційні технології в музичному навчанні 1-4 класів

План

1. Діалогічні форми роботи відповідно інноваційних технологіях навчання засобами музичного мистецтва.
2. Метод «Ланцюжок», «Мікрофон», «Коло ідей», «Рольові ігри»
3. Методи для початкової школи «Знайди свій музичний інструмент», «Я актор», «Я композитор», «Малюємо портрети». Методи для підлітків «Музичне коло», «Мистецький волейбол».

Практичне завдання:

Розігрування одного методу за вибором

Література:

1. Зими́на А. Основи музикального виховання и розвитку дітей молодшого віку: Учебн. для студ. в УЗ. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 210 с.
2. Рудницька О. Українське мистецтво у полікультурному просторі. – К. – 2000. – 174 с.
3. На допомогу вчителю початкових класів 1 – 4 класів: для загальноосвіт. навч закл. України. – К.:Видавничий дім «Освіта», 2016. – 160 с.

5. Завдання до самостійної роботи

<i>Самостійна робота під керівництвом викладача</i>			
Дата проведення	Кількість годин	Зміст (завдання) самостійної роботи	Підпис викладача
Кредит 1. Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів			
	1	Есе «Який вплив має музичне мистецтво на розвиток особистості дитини?»	
	2	Доповідь «Музично – виховна концепція Д.Кобалевського»	
	2	Презентація «Стан музичної освіти в Україні (історичний огляд). Основні тенденції вітчизняної музичної педагогіки»	
	4	Проект «Кабінет музики для учнів початкової школи» (робота в парах)	
	1	Словник термін до кредиту 1.	
	$\Sigma=10$		
<i>Самостійна робота студента</i>			
Термін виконання	Кількість годин	Зміст (завдання) самостійної роботи	Підпис викладача
Кредит 1. Музичне виховання як засіб всебічного гармонійного розвитку молодших школярів			
	2	Робота в бібліотеці над літературою до кредиту 1.	
	2	Заповнення словника термінів до кредиту 1.	
	2	Робота над доповіддю «Музично – виховна концепція Д.Ковалевського»	
	2	Робота над презентацією «Стан музичної освіти в Україні (історичний огляд). Основні тенденції вітчизняної музичної педагогіки»	
	2	Робота над проектом «Кабінет музики для учнів початкової школи»	
	$\Sigma=10$		

<i>Самостійна робота під керівництвом викладача</i>			
Дата проведення	Кількість годин	Зміст (завдання) самостійної роботи	Підпис викладача
Кредит 2. Урок музичного мистецтва як основна форми організації процесу навчання в загальноосвітній школі			
	2	Презентація «Музично-ритмічної діяльності на уроках музичного мистецтва в початковій школі»	
	2	Реферат «Вчитель хореографії: професійна компетентність та її компоненти»	
	2	Порівняльний аналіз стандартного та нестандартного уроків музики в початковій школі	
	2	Портфоліо «Музичні ігри»	
	1	Словник термін до кредиту 2.	
	$\Sigma=9$		
Самостійна робота студента			
Термін виконання	Кількість годин	Зміст (завдання) самостійної роботи	Підпис викладача
Кредит 2. Урок музичного мистецтва як основна форми організації процесу навчання в загальноосвітній школі			
	3	Робота в бібліотеці над літературою до кредиту 2.	
	2	Заповнення словника термінів до кредиту 2.	
	2	Робота над презентацією. Ознайомлення з конспектами занять з музики в початковій школі	
	2	Підбір ілюстративного матеріалу до теми кредиту 2.	
	$\Sigma=9$		

<i>Самостійна робота під керівництвом викладача</i>			
Дата проведення	Кількість годин	Зміст (завдання) самостійної роботи	Підпис викладача
Кредит 3. Методи музичного навчання в умовах НУШ			
	2	Презентація «Класифікація дитячих музичних інструментів»	
	4	Зробити групову постановку на дитячих музичних інструментах	
	2	Реферат «Музично-ритмічна діяльність у структурі уроку музики»	

	2	Інноваційні технології в музичному навчанні 1-4 класів.	
	1	Словник термін до кредиту 3.	
	$\Sigma=11$		
<i>Самостійна робота студента</i>			
Термін виконання	Кількість годин	Зміст (завдання) самостійної роботи	Підпис викладача
Кредит 3. Методи музичного навчання в умовах НУШ			
	4	Робота в бібліотеці над літературою до кредиту 3.	
	2	Заповнення словника термінів до кредиту 3.	
	3	Робота над презентацією	
	2	Підбір ілюстративного матеріалу до теми кредиту 3.	
	$\Sigma=11$		

6. Завдання до контрольної роботи

Контрольна робота

I – варіант

1. Основні види музичної діяльності на уроці музичного мистецтва:

- а) спів, малювання, танці, гра, бесіда;
- б) гра на музичних інструментах, спів, рухи під музику, слухання;
- в) малювання, читання, сприймання, спостереження;
- г) сприймання, споглядання, гра, спів, танці.

2. До засобів музичної виразності належать:

- а) мелодія, пантоміма, інтонація, ритміка;
- б) ритм, пульс, малюнок, інтонація, динаміка;
- в) спів, рух, динаміка, емоційність;
- г) ритм, інтонація, мелодія, динаміка, темп.

3. Авторами сучасних підручників з музичного мистецтва в школі є:

- а) Ветлугіна, Кабалевський, Арістова, Хлебнікова;
- б) Хлебнікова, Арістова, Кабалевський, Ростовський;
- в) Арістова, Лобова, Шевчук, Кабалевський;
- г) Арістова, Лобова, Хлебнікова, Масол.

4. Першочергова мета уроків музичного мистецтва в школі:

- а) знати авторів музичних творів та музичні жанри;
- б) виховання музичної культури як частини духовної культури;
- в) обов'язково вміти співати та знати музичну грамоту;
- г) створення музичної фонотеки.

5. Урок музичного мистецтва – це єдність:

- а) емоцій і почуттів, етики і естетики;
- б) емпатії та симпатії, емоції та її гальмування;

- в) знань, вмінь, навичок, виконання;
- г) емоцій та розуму, свідомості та почуттів.

6. Виховне значення музики як виду мистецтва.

7. Основні напрямки мистецької освіти учнів початкової школи.

8. Які актуальні проблеми музично-естетичного виховання молодших школярів на сучасному етапі?

II – варіант

1. Уроки музичного мистецтва будуються за наступними принципами:

- а) доступності, науковості, систематичності, послідовності;
- б) систематичності, емоційності, доступності, історизму;
- в) синергетики, емоційності, яскравості, безперервності;
- г) емоційного контрасту, послідовного збагачення та розвитку емоційного тону уроку.

2. До критеріїв оцінювання музичних досягнень учнів належать:

- а) вміння тихо сидіти під час звучання музики, знати текст пісні, виконання письмових завдань, виконання домашньої роботи;
- б) виконання письмових завдань, виконання домашньої роботи, самостійність та працьовитість;
- в) інтерес до музики, спрямованість діяльності на сприймання музики, ініціативність;
- г) ініціативність, уважність, послухність, люб'язність.

3. Що таке ритм?

- а) поєднання музичних ритмів;
- б) поєднання музичних пауз;
- в) поєднання музичних звуків;
- г) поєднання музичних хвилинок.

4. Що слід враховувати вихователю при підборі мелодії для занять ритмікою з дітьми молодшого шкільного віку:

- а) віковий рівень сприймання дітьми музичних творів;
- б) нічого не враховувати;
- в) фізичний розвиток дитини;
- г) гендерний підхід.

5. Основні функції музики на заняттях ритмікою і танцями:

- а) навчально-пізнавальна;
- б) розважальна;
- в) танцювальна;
- г) зацікавлюючи.

6. Урок музики – основна форма організації навчання.

7. Роль учителя музичного мистецтва в музичному вихованні учнів початкової школи.

8. Яке музичне виховання в системі народної освіти у нашій країні.

7. Види музичної діяльності молодших школярів

7.1. Спів на уроці музичного мистецтва

Вокально-хоровий спів. Розспівуванню на уроці можна відводити до п'яти хвилин. Музичний матеріал розспівок умовно ділять на три категорії: 1) народно-пісенний матеріал; 2) технічні вправи, які застосовуються поза зв'язком з яким-небудь конкретним музичним твором (вони сприяють послідовному нагромадженню вокально-хорових навичок як основи підвищення художнього виконання); 3) музичні уривки з пісень, що розучують, пов'язаних з подоланням конкретних труднощів у пісні.

Особлива увага необхідно приділити технічним вправам. Матеріал цих розспівок складається з виспівування на різні голосні або на окремі склади. Особливість вправ у тім, що вони мають дуже просту будову, швидко запам'ятовуються й не відволікають увагу учнів від завдань, поставлених вчителем.

Багато педагогів рекомендують починати розспівування із примарних звуків (це звуки, які найлегше та найзручніше співати (фа-соль першої октави)), що вимагають мінімуму витрат м'язової енергії голосового апарата.

Рухливість голосу в дітей молодшого віку повинна вироблятися на основі раніше засвоєних навичок зв'язного співу й чіткої дикції. У роботі над рухливістю голосу вчитель повинен дотримувати поступовості, тим більше, що саме поняття «швидко», «голосно», «тихо» до співу молодших школярів носить умовний характер, і ці вимоги необхідно здійснювати в рамках, доступних дітям.

Особливий інтерес представляють ті вокально-хорові вправи, які, з одного боку, служать розвитку співочого голосу й слуху, з іншого боку, входять органічною частиною в розділи по музичній грамоті або слуханню музики. У таких випадках спів дітей є ілюстрацією до досліджуваного матеріалу й сприяє більше глибокому засвоєнню музичних понять.

Методика розучування хорової пісні. Протягом року учні знайомлять із 15-20 хоровими творами. Будь-яка пісня повинна проспівуватися учнями на трьох уроках. На першому уроці вчитель розучує зі школярами перший або два куплети пісні; на другому уроці - відбувається знайомство з усією піснею; на третьому уроці - пісня закріплюється у виконанні дітей. На цьому ж третьому уроці можна познайомити дітей з новою піснею й розучити з ними перший куплет пісні. На підсумкових уроках, на заключних уроках наприкінці чверті учні згадують пройдені хорові твори.

Розучування хорових творів відбувається в класі на слух. Для розучування пісні рекомендуються наступні етапи роботи.

1. Ознайомлення з піснею: а) вступне слово вчителя;
б) виконання пісні вчителем; в) бесіда про виконану пісню.
2. Засвоєння літературного тексту.
3. Розучування мелодії й робота над виразністю співу.
4. Закріплення й повторення.

1. Ознайомлення з піснею. У вступному слові вчителя реалізуються виховні цілі, закладені в змісті музичного твору. Тут повідомляється матеріал, пов'язаний з авторами, історією створення й «життям» пісні. Більшу роль грають міжпредметні зв'язки й залучення суміжних видів мистецтв.

Виконання пісні заглиблюється яскравою бесідою, що допомагає кращому сприйняттю пісні. У перших двох класах бесіда повинна бути спрямована на виявлення загального характеру музики у зв'язку зі змістом. У третьому й четвертому класах можна розбирати елементи музичної мови.

2. Робота над літературним текстом. У навчанні співу приділяється велика увага на осмислене розуміння поетичного тексту й правильність у вимові кожного слова. Учитель пропонує дітям осмислити зміст кожного куплету. Засвоєння літературного тексту необхідно зв'язувати з розумінням значеннєвих зв'язків у пісні. Текст пісні вчитель може заздалегідь записати на дошці або роздати всім листочки зі словами.

3. Розучування мелодії й робота над виразністю співу. Мелодія розучується з голосу вчителя по музичних фразах з осмисленим виявленням подібності й розходження музичних настроїв. Розучуючи пісню, учитель звертає увагу на рух мелодії з показом її звуковисотності через наочне положення руки або нотний текст. Учителеві необхідно володіти такими прийомами розучування пісень, які не зводилися б до багаторазового

«довбанню» фрази за фразою, а будили б творчу активність дітей. Методами активізації при розучуванні пісні можуть бути: роз'яснення мети повторних проспівувань, спів групами або спів окремих співаючих учнів, виконання заспіву пісні вчителем, а приспіву учнями, чергування співу а капела з акомпанементом і т.д. Для технічно важких місць учитель використовує такі види допоміжних вправ: проспівування з опорою на нотний запис, уповільнений темп, сольфеджування, спів напівголосно або шепотом, «уявний спів». У процесі розучування пісні більшу роль грає індивідуальне опитування учнів.

Аналізуючи хоровий твір, учитель знайомить дітей з видозмінами в супроводі й допомагає дітям осмислити зміст кожного куплету. Це сприяє усвідомленню загального плану твору і діти будуть намагатися дотримуватися динамічних вказівок.

4. Закріплення й повторення куплету або пісні в цілому сприяє творчому осмислюванню змісту, розвитку оцінних суджень, підвищенню інтересу й активності надалі хоровому навчанні.

Спів *а капела* – це спів без супроводу інструмента. На уроках діти звикають співати з опорою на інструмент, тому в співі без супроводу виникають труднощі. При співі а капела в дітей відбувається активний розвиток музичного слуху (загострюється слухова увага до інтонації, розвивається ладове й ритмічне почуття), закріплюються хорові навички. Головною умовою у виборі пісень без супроводу для вчителя повинна бути ясність ладової й гармонічної структури музичного твору.

7.2. Слухання музики

Слухання музики - дієвий засіб музично-естетичного виховання учнів. Ознайомлення із кращими зразками вітчизняної й закордонної музики є основою розширення музичного кругозору учнів, виховання в них художнього смаку. У процесі слухання музики збагачується музично-слухова уява, розвивається фантазія учнів, виховується естетичне відношення до дійсності.

Як розділ уроку слухання музики передбачає в цілому 10-15 хвилин. Для слухання музичних творів пропонують наступну схему:

1. Вступне слово вчителя.
2. Слухання твору.
3. Бесіда про прослуханий твір.
4. Аналіз прослуханого твору.
5. Повторення, закріплення.

Вступне слово вчителя підготовляє учнів до свідомого сприйняття твору. Учителеві необхідно заздалегідь визначити головне, що необхідно довести до свідомості дітей і як це варто здійснити. У вступному слові можна використати такі методи роботи, як розповідь, бесіда, словесні пояснення з ілюстраціями, складання розповідей дітей по змісту малюнків, спогаду дітей про певні події й т.п. Учителеві необхідно викликати зацікавленість дітей до твору, бажання його прослухати. У вступному слові вчитель використовує виховні аспекти.

У початкових класах переважає наочно-образний характер мислення, тісно пов'язаний з їхнім життєвим досвідом. Тому при вихованні музики в дитячій свідомості виникають різні зорові уявлення.

Використовуючи дитячу фантазію, можна застосовувати різні наочні приладдя. Однак при поясненні музичного образу немає потреби створювати й нав'язувати дітям який-небудь сюжет. Суб'єктивні подання з боку вчителя обов'язково зашкодять справі, оскільки розуміння змісту музики через прослуховування в ній літературного сюжету є помилковим. Переказувати музичний «сюжет» словами неможливо. Головне для музичного сприйняття - це емоційне співпереживання самої музики, уміння уловити характер, настрій.

При слуханні музики необхідно дітям сидіти тихо. Тут потрібна особлива атмосфера очікування радісного, котра веде до більше глибокого проникнення у звучну палітру твору. У першому й другому класах твори тривають від 45 секунд до напівтори хвилини. У третьому й четвертому класах діти слухають п'єсу, що триває три хвилини. Можна в момент прослуховування дітям користуватися нотним записом (нотами), де графічно виставлені позначення динаміки, розмірів, темпів.

Після прослуховування твору бажано провести бесіду, у якій учні діляться своїми враженнями й думками про цей твір. Учитель допомагає учням підібрати визначення, які найбільше повно розкривають художні особливості музичного твору і з'ясовує правильність у розумінні дітьми змісту музики.

При аналізі твору необхідно усвідомити ті засоби музичної виразності, які використав композитор для зображення характеру музичного образу.

У процесі аналізу бажано частіше використовувати метод порівняння. Цей метод застосовують спочатку при зіставленні двох контрастних творів, а потім і окремих елементів музичної мови в межах одного твору. Так, наприклад, при поясненні форм музичних творів учитель може використати колірну наочність. Однаковість у музичних побудовах діти сприймають через кольори. При складанні двох контрастних мелодій підбираються різні фарби. Крім кольорів, діти можуть зіставляти різні геометричні фігури або рухи кривої лінії з різними контурами.

Дуже важливо, щоб у процесі розбору вчитель допоміг дітям зрозуміти, що ті або інші засоби музичної виразності не випадково використані композитором у творі, а необхідні для того, щоб правдиво передати його зміст. Учитель повинен завжди пам'ятати, що розбір не ціль, а лише засіб для найбільш повноцінного сприйняття музики.

Для того, щоб діти навчилися любити й розуміти музику, твори повинні бути ними добре засвоєні. К. Д. Ушинський писав про те, що твір мистецтва тільки тоді буде глибоко відчуте, коли воно буде до кінця зрозуміло. Тому необхідно кілька разів прослухати твір, щоб він запам'ятався дітям і став для

них близьким. Інтерес до музики, що діти слухають неодноразово, не тільки не вгасає, а, навпаки, підвищується.

На уроці новий твір слухається повторно. Ще перед уроком учитель може поставити нове питання або продумати хід творчого завдання, де одночасно із прослуховуванням або в домашнім завданні можна використати особисті переживання й уявлення кожної дитини, що веде до можливості появи малюнка, поетичного, словесного образу. Методами активізації в повторному сприйнятті музики можуть бути методи попередніх питань або постановка нової мети перед повторним виконанням твору. Сприйняття повторюваного знову твору завжди буде збагаченим, більше свідомим і глибоким. Саме заради такого сприйняття й робиться аналіз твору.

На наступних уроках окремі твори можуть звучати знову, причому вчитель тепер повинен намагатися направити увагу дітей на те, щоб вони почули щось нове. На підсумкових уроках твори повторюються, тут часто використовуються ігрові форми, наприклад, концерт за заявками дітей. Можна влаштувати концерт-загадку, згрупувавши твори тематично або по жанровій ознаці й т.п. Учитель поступово дає окремі завдання, ціль яких - виявити якість придбаних знань, ступінь запам'ятовування й оцінного відношення учнів до музики.

7.3. Музична грамота

Музична грамотність учнів визначається рівнем розуміння музики як живого, образного мистецтва, нерозривно пов'язаного з життям. Нагромадження слухового досвіду й музично-образних уявлень формують систему знань по музичній грамоті дітей, що часто може бути провідною на уроці, а в окремих випадках вона може служити й підтемою кожного заняття. Так, у початкових класах учитель присвячує урок певному елементу по музичній грамоті, що як би «цементує» всі види робіт, і кожний розділ уроку лише поглиблює й доповнює знання учнів. Музична грамота підкріплюється прикладами з хорового співу й слухання музики, і вчителеві необхідно при цьому завжди пам'ятати, що теорія є наслідком звучної музики, а не навпаки.

Музичній грамоті на уроці можна відводити будь-який час. Вона може бути представлена двома моментами:

- 1) теоретичні відомості по музичній грамоті;
- 2) практичне засвоєння теоретичного матеріалу.

Існуюча множинність у закріпленні знань по музичній грамоті виявляється в різних варіантах, як музичні прояви, музичні дії дітей:

а) сольфеджування; б) слуховий аналіз; в) музичний диктант; г) ритмічні вправи;

д) музично-дидактична гра; е) імпровізація;

ж) гра на музичних інструментах; з) рух під музику.

Учитель на власний розсуд вибирає будь-яку форму практичної діяльності й пропонує її дітям на кожному уроці.

Характерною рисою системи музичної грамоти в школі є шлях придбання знань, що ведуть від поступового нагромадження музично-слухових вражень до їхнього узагальнення. Тому необхідний різнобічний розвиток музичного слуху, що здійснюється на основі співу, слухання, руху. А це, у свою чергу, сприяє їхньому вдосконалюванню.

Музичним слухом можуть бути сприйняті такі якості звуку, як висота, тривалість, гучність, тембр. Тому слух розвивають як слух звуковисотний, ритмічний, динамічний і тембровий. Повноцінне сприйняття й відтворення музики можливо лише при певному рівні розвитку всіх видів слуху.

Музична грамота в школі повинна виховати здатність розрізняти на слух звуковисотні й метроритмічні співвідношення в музиці, які психолог Б. М. Теплов назвав головними носіями музичного змісту.

Точність сприйняття висоти завжди є основним і головним фактором, що визначає точність її відтворення. Для досягнення точності у відтворенні звуку відіграють роль вокальні вміння, стан голосового апарата, зібраність уваги, спосіб і якість настроювання. Процес формування слуху в кожній людині протікає індивідуально.

Розвиток музичного слуху учнів варто починати з формування в них ступеневих уявлень мажорного ладу. Для цього можна рекомендувати спів

дітей з показом руки висоти звуків (руховий аналізатор), спів ступенів ладу по нотному стані з опорою на стійкі звуки («подорож по звукоряду»), імпровізацію на задану мелодію. Спочатку діти співають із підтримкою інструменту або голосу вчителя, потім без супроводу, і, нарешті, співають «про себе». При неодмінній умові досить сформованого мелодичного слуху можливий розвиток гармонічного слуху, в основі якого лежить ладове почуття й музично-слухові уявлення.

Тимчасова організація музики. Вся сукупність явищ тимчасової організації музики (тривалість, метр, темп, співвідношення частин) поєднуються поняттям «ритм». Головною тимчасовою мірою в музиці є рахункова доля. Рівномірне проходження доль один за одним являє собою тимчасовий стрижень музичного твору, ритмічно організовуючи всі звуки. Першою й найважливішою умовою музично-ритмічного розвитку людини є сприйняття й відтворення рівномірної пульсації доль музичного твору. Формування почуття ритму в науковій літературі розглядається, як придбання вміння сприймати й відтворювати спочатку послідовність однакових тривалостей, потім привнесення в цю послідовність відчуття сильних і слабких долей. Метричні співвідношення в музиці різноманітні і засвоюються вони учнями поступово, протягом тривалого часу. Паралельно із засвоєнням метричних співвідношень учні засвоюють співвідношення різних тривалостей. Засвоєння ритмічної фігури ґрунтується не на звучанні її як такої, а на придбанні навичок порівняння вхідних у неї тривалостей.

В розвиток почуття ритму входить відчуття учнями будови музичного твору. Найбільш яскраве подання про членування музичної мови діти вперше одержують при співі. У початкових класах ці уявлення закріплюються у всіх видах роботи на уроці з теоретичним обґрунтуванням основних форм творів (одночастинна, двохчастинна, трьохчастинна, рондо, варіації).

Нотний запис є узагальненням звуковисотних і ритмічних понять. Запис допомагає уточнити уявлення про твір як про сукупності висоти звуків, ритму, розміру, ладу, динаміки, темпу, форми.

7.4. Музична діяльність дітей

Сольфеджування - це спів по нотах. При першому ознайомленні дітей з нотами вчителю необхідно користуватися системою «сходи». Учні співають і показують рукою рух мелодії, називаючи ноти. Найважливішим завданням учителя є розвиток у дітей зв'язку співочого руху, музичного слуху й зорового сприйняття.

Початок співу по нотах означає спів поспівки на одному звуці з різними ритмічними співвідношеннями. Діти співають по графічному записі, знайомлять із поняттями про короткі й довгі звуки.

Це відбувається до знайомства дітей з позначенням четвертої й половинної нот. Поступово вводяться вправи, що розширюють уявлення дітей про музичну висотність і закріплюють поняття про різні висотні співвідношення звуків.

При розширенні діапазону нот дітей знайомлять із назвами основних музичних звуків і зі скрипковим ключем. Діти співають поспівки, гами по нотах і починають сольфеджувати прості пісні. Пісні розучуються з голосу вчителя з опорою на нотний запис (простежування по нотах).

Тому читання нот найкраще давати на пісенних мелодіях.

Слуховий аналіз припускає прослуховування дітьми музичних творів, а також ілюстрацій до теоретичного матеріалу. Це може бути представлено демонстрацією цілого або частини твору, окремої мелодії або елемента музичної мови. Увага дітей повинне бути цілеспрямованим. Учитель пояснює музичні приклади, пропонує для прослуховування, а також ставить питання з метою з'ясування, як діти засвоїли музичний матеріал.

Музичні диктанти бувають трьох видів: ритмічний, звуковисотний, мелодичний. Ритмічний диктант відображає тривалості звуків, пропонує дітям учителем; звичайно цей диктант записується різними тривалостями на звуці однієї висоти або робиться запис тривалостей без нотного стану (із вказівкою метра або без нього).

В звуковисотному диктанті відбувається запис висоти нот без вказівок тривалостей.

Мелодичний диктант поєднує в собі звуковисотне співвідношення ступеней ладу й метроритм. Цей вид диктанту є найбільш складним для школярів.

Метро-ритмічні вправи ґрунтуються на розвитку ритмічного почуття в дітей. Не можна розвивати почуття «ритму взагалі», воно розвивається у відповідній діяльності дитини (трудовій, мовній, музичній, танцювальній). Учитель підбирає завдання, що спрямовано на вироблення певної ритмічної навички і яке допоможе довести цей навик до автоматизму. Це веде до усвідомлення й закріплення в пам'яті дітей ритмічних формул.

Для розвитку почуття ритму використовуються різні прийоми: стежити при співі за ритмічним малюнком спочатку за схемою, потім по нотах; вимовляти слова пісні, окремі склади, назви нот або ступеней у відповідному ритмі; проспівувати слова або склади на одному звуці; виконувати ритмічний малюнок рухом, співом, прохлопуванням і т.д.

Музично-дидактична гра вражає увагу дитини своєю емоційністю, захоплюючою формою заняття. Ігри повинні розвивати всі види слуху, почуття ритму, пам'ять, вони сприяють розвитку дитячої творчості. Учитель сам придумує ігри або користується іграми з музично-методичної літератури. Музичне лото, ребуси, цікаві подорожі в світ музики плануються відповідно до мети і завдань уроку. Діти можуть самостійно придумувати варіанти ігор.

Імпровізація як вид навчальної діяльності, являє собою творчість дитини, пов'язане з уміннями оперувати знаннями й навичками й застосовувати їх у нових видах практики. В імпровізаціях провідним початком є музичне чуття учня з опорою на його попередній музично-слуховий досвід. У початковій школі можна використати ритмічні й мелодичні імпровізації.

Завдання по імпровізації необхідно тісно пов'язувати із засвоєнням програмного матеріалу по хоровому співі, музичній грамоті, слуханню музики й пропонувати дітям залежно від їхніх знань і вмінь.

На початкових стадіях навчання вчитель пропонує продовжити мелодію у відповідному характері або дати відповідь на поставлене ритмічне питання. Кожний учень складає свій варіант мелодії або ритмічну відповідь. Дітям можна запропонувати: придумати слова, фрази в заданому ритмі; скласти мелодію імен або ритмізованих слів; скласти відповідь на мелодичне вітання вчителя; імпровізувати в діалогах, при прощанні із учителем по закінченні уроку; скласти мелодію на заданий ритм або на знайомий текст і т.д. Такі завдання сприяють пробудженню творчих сил дитини і їхньому розвитку. Всі школярі повинні випробовувати радість творчості, тому що з нею пов'язана емоційна чуйність на музику.

Гра на музичних інструментах має на меті знайомство дітей з найпростішими дитячими інструментами й основними навичками гри на них. Учителеві необхідно дати дітям початкові відомості про музичні інструменти, їхні темброві особливості.

Дитячі музичні інструменти діляться на чотири групи. До струнних інструментів-іграшок відносяться: гуслі, цитра, ліра, цимбали, гітара. До духових інструментів відносяться: баян, акордеон, гармоніка, дудка, свистулька. До ударно-клавішних інструментів - дитяче піаніно й рояль. Ударні інструменти представлені металофоном, ксилофоном, трикутником, бубном, барабаном, тріщоткой, маракасами, музичним молоточком, пандейрою, кастаньєтами.

У класі звичайно іграшки розподіляються по рядах: один ряд грає на духових, інший - на струнних або ударних інструментах, що мають певну висоту звуку, третій - на шарудливих або дзвенячих ударних. Вчитель знайомить дітей з елементарним записом партитури й графічно показує на дошці кожен партію інструментів або ритмічного супроводу.

На початкових етапах художньо-творчого виховання важливо використати той самий пізнавальний матеріал для формування в школярів елементарних виконавських уявлень, ладового, ритмічного почуття й почуття музичної форми, елементарних навичок гри на інструментах. Дітям необхідно

дати елементарні поняття про принципи твору шумового або мелодичного вступу до твору, найпростішого акомпанементу до мелодії, про вибір інструменту підходящого тембру й т.д.

Рух під музику можна включати в усі види діяльності на уроці й направляти на засвоєння навчального матеріалу по музичній грамоті, хоровому співу, слуханню музики. Рухливі ігри під музику з використанням елементів художньої гімнастики сприяють фізичному й естетичному розвитку дітей. Вивчення музично-ритмічних рухів спрямовано на розвиток у дітей почуття ритму, активного й свідомого сприйняття художнього образу музичного твору.

Перше педагогічне завдання - розвинути навички сприйняття рівномірної пульсації долей у музиці. Найбільш ефективним засобом розвитку цієї навички є ходьба під музику. Потім учні засвоюють відчуття сильних і слабких долей. Відомо, що метричні співвідношення в музиці засвоюються учнями поступово, протягом тривалого часу.

У якості вправ для розвитку почуття ритму можна взяти основні принципи Жак-Далькроза:

1. Засвоєння навичок рівномірної пульсації долей.
2. Закріплення цієї навички за допомогою марширування під музику з різним темпом.
3. Засвоєння всіх ритмічних фігур за допомогою великих зовнішніх рухів.
4. Доведення засвоєння ритмічних фігур до повного автоматизму.

Залежно від навчальної мети використовуються такі рухи: ходьба, танцювальні кроки, рух рук, повороти корпусу й т.д. Вибір рухів залежить від особливостей пісні або танцю і повинні завжди залежати від характеру музики.

Коли учні здобудуть певні навички сприйняття музики й навчатися погоджувати рухи з її характером, бажано, щоб вони самостійно підбирали відповідні рухи.

7.5. Розвиток творчої активності учнів у різноманітній музичній діяльності

Активізація процесу музично-естетичного виховання через творчість дитини обумовлено високою роллю творчості в пізнанні світу, необхідністю всебічного розвитку особистості. Творча діяльність дітей перебуває в прямій залежності від їхньої природної активності, а сам процес в атмосфері творчості здобуває розвиваючий характер.

Б. В. Асаф'єв писав: «Людина, що випробувала радість творчості, навіть у самому мінімальному ступені, поглиблює свій життєвий досвід, стає іншою по психологічному складі, чим людина, яка лише наслідувала інших».

Творчість дитини пов'язана із самостійними діями, з уміннями оперувати знаннями, навичками, застосовувати їх у раніше невідомих умовах, у нових видах практики. Творчість тренує й розвиває пам'ять, мислення, активність, спостережливість, цілеспрямованість, логіку, інтуїцію. Метод дитячої творчості як метод виховання активізує процес засвоєння досвіду в пізнавально-пошуковій діяльності учнів.

На думку Б. М. Теплової, із всіх музичних здібностей важливою є здатність емоційно переживати музику. Потреба дітей виражати себе в музиці відображає, поряд з емоційним, і особистісне відношення до неї, розвиває естетичні смаки. Проявляючи себе музично, діти є не тільки слухачами або виконавцями музики, а також виступають як її творці. Творчий характер музичної діяльності визначається через синтез емоційної чуйності й мислення, логіки й інтуїції, абстрактного й конкретного.

Творчість школярів не є самостійним розділом уроку, а органічно включається в будь-яку форму прояву музичної діяльності: спів, слухання, рух, музичну гру, твори, мелодекламацію. Учителеві необхідно відібрати для уроку такі твори, які служили б основою для формування конкретних творчих навичок. На уроці необхідно створити атмосферу творчої активності, продемонструвати перед дітьми, як зразок, певний прийом музичної діяльності. Учитель керує й направляє дитячу фантазію, проявляє себе сам у творчому

відношенні, оскільки вся його музична діяльність є зразком для дітей. Творчі завдання від уроку до уроку необхідно ускладнювати, однак на уроці варто застосовувати взаємодію всіх видів діяльності, що відповідають основній темі заняття.

При хоровому співі дітям можна запропонувати скласти другий голос до основного, придумати ритмічний або мелодичний супровід, вступ або закінчення до пісні, використовуючи для цього дитячі музичні інструменти. При слуханні музики діти проявляють себе через художню або поетичну творчість, через рух, танець, пантоміму.

Особливе місце для пробудження творчих сил дитини і їхнього розвитку приділяється імпровізації. В імпровізаціях дитина, як би, вільно почувається, їй не потрібно наслідувати іншим, вона виступає із власною творчістю. На першому етапі вчитель учить дітей ритмізувати різні слова, приказки. При цьому він звертає увагу на різну ритмізацію слів, приказок, загадок. Потім діти вчаться будувати мелодії на задані ритми і підтекстовувати запропоновані вчителем ритми, що відповідають словам. Необхідно навчити дітей зробити продовження заданого ритму, продовжити задану мелодію.

В імпровізаціях можна запропонувати дитині проілюструвати розповідь або маленьку історію інструментально-шумовим супроводом, скласти музично-інструментальні загадки. У знайомих дітям музичних творах варто визначати характер ритму, темпу й підкреслити все це придуманим супроводом. Можна запропонувати дітям музикувати на вільну тему. Таким чином, у вільних імпровізаціях провідним початком є музичне чуття учня, що опирається на попередній музичний слуховий досвід. Творчі завдання необхідно проводити систематично й цілеспрямовано, ускладнюючи їх відповідно рівню пізнавальної діяльності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллин З.Б. Теория й практика музикального обучения в общеобразовательной школе: Пособие для учителя. М.: Просвещение, 1983. 112 с.
2. Амонашвили Ш. Здравствуйте, дети! М.: Просвещение, 1983. 176 с.
3. Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении й образовании. 2-е изд. Л.: Музыка, 1973. 144 с.
4. Асафьев Б.В. Про музично-творчі навички в дітей. *Вибрані статті про музичну освіту й утворення*. М., 1973.
5. Баренбойм Л. За полвека: Очерки, статьи, материалы. Л.: Сов. композитор, 1989. 368 с.
6. Бервещкий З., Хлебникова Л. Виховувати музичну культуру. *Грані творчості*: Кн. для вчителя. К.: Рад. шк., 1989. С.126-140.
7. Ветлугіна Н.О. Музичний розвиток дитини. К.: Муз. Україна, 1978. 256 с.
8. Ветлугіпа Н., Кенеман А. Теория й методика музикального воспитания в детском саду. М.: Просвещение, 1983. 256 с.
9. Выготский Л.С. Воображение й творчество в детском возрасте: Психологический очерк. 3-е изд. М.: Просвещение, 1991. 93 с.
10. Гадалова І.М. Методика викладення музики у початкових класах. К., 1994.
11. Гасенко Л.І. Методика викладання музики в школі. Лебедин, 2009. 260с.
12. Гейнрихс И.П. Музичний слух; Почуття ритму і його розвиток. Музично-педагогічна підготовка вчителі: Учений. записки № 399, МГПИ. М., 1970.
13. Гейнрихс И.П. Навчання співу по нотах у початковій і середній школі. М.-Л., 1964.
14. Грицюк Н., Зінькевич О., Майбурова К., Щурона Н. Слухання музики в 1-3-х класах: Методичний посібник. К.: Муз. Україна, 1980. 52с.

15. Дмитриева Л.Г., Черноиваненко Н.М. Методика музикального виховання в школі. М., 1989.
16. Закувала зозуленька. Антологія української народної творчості: Пісні, прислів'я, загадки, скороговки / Упор. Н.С.Шумада. — К.: Веселка, 1989. 60бс.
17. Кабалевський Д.Б. Про трьох китів та інші цікаві речі. К.: Муз. Україна, 1973. 190 с.
18. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума й сердца: Кн. для учителя. М.: Просвещение, 1984. 206 с.
19. Кабалевский Д.Б. Еще о педагогических оценках на уроках музѣки. *Музыка в школе*. 1986. №4. С.7-13.
20. Куц В., Фролкин В. Предмет "Ритмика" в музикальному вихованні (к історії й теорії). *Художественное воспитание подрастающего поколения: проблемы й перспективы*. Новосибирск, 1989. С 197-205.
21. Леонлювич М.Д. Практичний курс навчання співу у середніх школах України / 3 педагогічної спадщини композитора. Упор. Л.О.Іванова. К.: Муз.Україна, 1989. 136 с.
22. Масол Л., Очаровська Ю., Беземчук Л., Наземно ва Т. Вивчення музики в 1 – 4 класах...: Навч. метод. посібник для вчителя. – Харків, 2003.
23. Методика викладення музики в основній школі: Навч. – метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. 272 с.
24. Музыка: Проблеми та поурочні методичні розробки для 1 – 4 класів загальноосвітньої школи. Тернопіль, 2003.
25. Назайкимский Е. О психологии музыкального восприятия. М.: Музыка, 1972. 384 с.
26. Падалка Г. Учитель, музыка, діти. К.: Муз. Україна, 1982. 144 с.
27. Панкевич Г. Искусство музыки. М.: Знание, 1987. 112 с.
28. Печерська Е.П. Уроки музики в початкових класах. К. Либідь, 2001. 267 с.
29. Програми та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл. Музыка: 1-4 класи / Авт. кол.: О.Ростовський, Р.Марченко, Л.Хлебникова, З.Бервецький. К.: Перун, 1996. 128 с.

30. Раввінов О. Методика хорового співу в школі. Вид. 2-е. К.: Муз. Україна, 1971. 124 с.
31. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання. К.: ІЗМН, 1997. 248 с.
32. Ростовський О.Я. Художньо-педагогічний аналіз музичних творів у школі: Метод. рекомендації. К.: Рад.шк., 1989. 72 с.
33. Ростовський О.Я. Взаємозв'язок різних видів мистецтва на уроках музики: Метод, рекомендації. К.: Освіта, 1991. 48 с.
34. Ростовський О.Я. Методика музичного виховання в початковій школі. Тернопіль, 2000.-212 с.
35. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в початковій школі: Навч. – метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. 216 с.
36. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч.-метод. посібник. – Тернопіль: навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.
38. Філософський словник / За ред. В.І.Шинкарука. 2-е вид., перероб. і доп. К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
40. Хлебникова Л.О. Виховання музикою. Навчання і виховання шестирічних першокласників: 36. ст. Упор. К.Прищепа. К.: Рад. шк.г 1990. С.155-168.

Навчальне видання

ФІЛІМОНОВА Т. В.

**Теорія та методика навчання
мистецької освітньої галузі
(музичне мистецтво)
для змішаного навчання**

Навчально-методичний посібник

Формат 60×84¹/₁₆. Ум. друк. арк. 8,7. Тираж 100 пр. Зам. № 729-061.

ВИДАВЕЦЬ І ВИГОТОВЛЮВАЧ
Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г. В.
54038, м. Миколаїв, вул. Бузника, 5/1.
Свідоцтво МК № 11 від 26.01.2007 р.

